

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّآلِ مُحَمَّدٍ وَّعَجِّلْ فَرَجَهُمْ

استان شناسی قزوین

پایه دهم

دوره دوم متوسطه

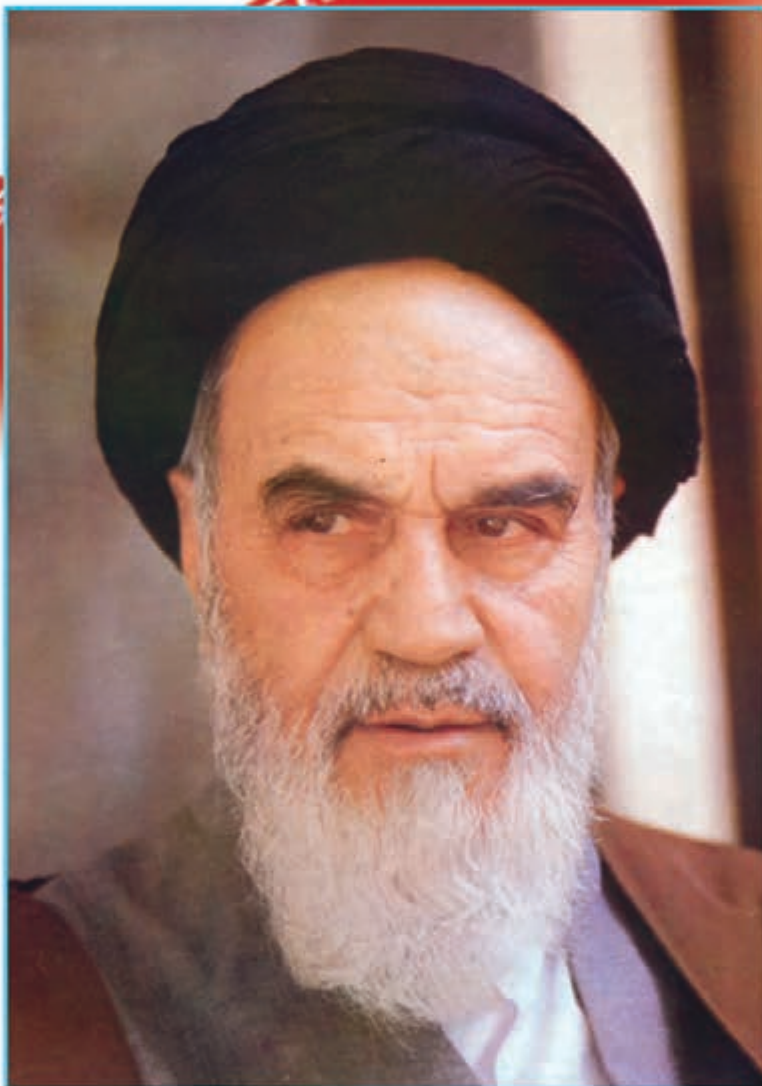

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نام کتاب :	استان شناسی قزوین - پایه دهم دوره دوم متوسطه - ۱۱۰۳۱۸
پدیدآورنده :	سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف :	دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف :	رمضانعلی شورمیج، فاطمه شهریار، طهماسب طالبی، ولی‌الله نظری، احمد تک زارع، رضا رحمانی، مریم سعیدفر، محسن اخویزادگان (اعضای گروه تألیف) با همکاری علی پیشرویان و فاطمه چگینی
مدیریت آماده‌سازی هنری :	اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
شناسه افزوده آماده‌سازی :	احمد رضا امینی (مدیر امور فنی و چاپ) - طاهره حسن‌زاده (مدیر هنری، طراح گرافیک و طراح جلد) - زهره بهشتی شیرازی (صفحه‌آرا) - زهرا ایمانی نصر، حسین چراغی، حسین قاسم پور اقدم، صمد اصولی‌هلان و حمید نابت‌کلاچاهی (امور آماده‌سازی)
نشانی سازمان :	تهران : خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی) تلفن : ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار : ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹ وبگاه : www.chap.sch.ir و www.irtextbook.ir
ناشر :	شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران : تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش) تلفن : ۴۴۹۸۵۱۶۱-۵، دورنگار : ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی : ۳۷۵۱۵-۱۳۹
چاپخانه :	شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»
سال انتشار و نوبت چاپ :	چاپ چهاردهم ۱۴۰۴

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکتیر به هر شکل و نوع بدون کسب مجوز از این سازمان ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

نهضت برای اسلام نمی تواند محصور باشد در یک کشور و نمی تواند محصور باشد در حتی کشورهای اسلامی. نهضت برای اسلام همان دنباله نهضت انبیاست. نهضت انبیا برای یک محل نبوده است، پیغمبر اکرم اهل عربستان است لکن دعوتش مال عربستان نبوده، محصور نبوده به عربستان، دعوتش مال همه عالم است.

امام خمینی «قُدَس سِرُّهُ»

فهرست

۱	فصل اوّل : جغرافیای طبیعی استان قزوین
۲	درس اوّل : موقعیت جغرافیایی استان
۴	درس دوم : ناهمواری‌های استان و چگونگی شکل‌گیری آنها
۱۱	درس سوم : آب و هوای استان
۱۷	درس چهارم : منابع طبیعی استان
۳۹	درس پنجم : مسائل زیست محیطی استان
۵۲	فصل دوم : جغرافیای انسانی استان قزوین
۵۳	درس ششم : تقسیمات سیاسی استان
۵۸	درس هفتم : شیوه‌های زندگی در استان
۶۷	درس هشتم : جمعیت استان و ویژگی‌های آن
۷۳	فصل سوم : ویژگی‌های فرهنگی استان قزوین
۷۴	درس نهم : مردم‌شناسی استان (آداب و رسوم مردم استان)
۸۵	فصل چهارم : پیشینه تاریخی و مفاخر استان قزوین
۸۶	درس دهم : نگاهی به قدمت تاریخی استان
۹۸	درس یازدهم : جایگاه استان و نقش مردم در دفاع از ایران اسلامی و حرم‌های اهل بیت <small>علیهم‌السلام</small>
۱۰۴	فصل پنجم : توانمندی‌های استان قزوین
۱۰۵	درس دوازدهم : قابلیت‌ها و جاذبه‌های گردشگری استان
۱۲۱	درس سیزدهم : توانمندی‌های اقتصادی استان
۱۲۶	فصل ششم : شکوفایی استان قزوین پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی
۱۲۷	درس چهاردهم : دستاوردهای انقلاب اسلامی در استان
۱۳۳	درس پانزدهم : چشم‌انداز استان در افق ۱۴۰۴

سخنی با دانش‌آموزان عزیز

شاید از خود سؤال کنید که برنامه‌ی استان‌شناسی چه نوع برنامه‌ای است؟ هدف برنامه‌ریزان درسی از تألیف کتاب استان‌شناسی چیست و مطالعه‌ی این کتاب چه اهمیتی دارد؟ پاسخ ما به شما دانش‌آموز عزیز این است که کتاب استان‌شناسی شما را با استان محل زندگی، مسائل جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، مردم‌شناسی، اقتصادی و فرهنگی آن آشنا می‌کند. از طرف دیگر یکی از انتظارات تربیتی دنیای امروز، تربیت شهروندانی آگاه و مسئول است. یک شهروند مطلوب، نیازمند پیدا کردن درکی همه‌جانبه از واحدهای سیاسی کشور و سرزمین ملی خویش در زمینه‌های مختلف است. این برنامه به شما کمک می‌کند تا از استان محل زندگی خود نگاهی جامع و همه‌جانبه پیدا کنید. کسب بصیرت نسبت به محیط زندگی و آگاهی از خصوصیات آنچه در گذشته و حال و مسائل محیطی، اجتماعی و اقتصادی، فرهنگی و پیشینه‌ی تاریخی استان به شما کمک خواهد کرد تا با بحث و گفت‌وگو بینشی عمیق از این مسائل پیدا کرده و راه‌حل‌های این مشکلات را پیدا کنید.

بدون شک شما مدیران آینده‌ی جامعه خواهید بود. زندگی مدرسه‌ای، باید شما را به عنوان یک انسان مسئول به دانش لازم برای حل مسائل جامعه مجهز کند. مکانی که شما در آن زندگی می‌کنید توانمندی‌های مختلفی دارد؛ برای مثال، می‌توان به توانمندی‌های جغرافیایی، فرهنگی، اقتصادی و انسانی اشاره کرد. خود شما بخشی از این سرمایه و توانمندی‌ها هستید. بهره‌برداری از توانمندی‌های بالقوه‌ی یک کشور در گرو شناخت همه‌جانبه‌ی محل زندگی شما و نیز کشور است. برنامه‌ی استان‌شناسی به شما می‌آموزد که فرصت‌های موجود در استان شما کدام است و یا اینکه تهدیدها و ناتوانی‌ها را چگونه می‌توانید به فرصت تبدیل کنید؟

فراموش نکنید که همه‌ی امکانات موجود در محیط، فرصت است، آب و هوا، بیابان، کوه، رودخانه، جنگل، نیروی انسانی، میراث فرهنگی، صنایع دستی و خیلی چیزهای دیگر، مهم این است که بیاموزید چگونه از این فرصت‌ها در جهت سعادت خود و جامعه استفاده کنید. آگاهی از مسائل استان موجب خواهد شد تا از علل پیشرفت و یا عقب‌ماندگی استان خود آگاه شوید و برای حل آن، راه‌حل‌های خلاق پیدا کنید.

ممکن است این سؤال در ذهن شما مطرح شود که آیا بهتر نیست آموزش درباره‌ی محیط زندگی یا موضوعات اجتماعی از محیط نزدیک آغاز شود و سپس به محیط دورتر مانند استان و یا کشور بینجامد. ما در این برنامه از طریق طرح پرسش‌ها و فعالیت‌های مختلف این فرصت را برایتان فراهم کرده‌ایم.

بدون شک مطالعه‌ی شهر و استان در زمینه‌های جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، آداب و رسوم محلی نه تنها می‌تواند موجب دلبستگی به زادگاه و سرزمین ملی شود، بلکه این فرصت را فراهم می‌کند تا با گنجینه‌های مختلف طبیعی، انسانی، فرهنگی و فناوریانه‌ی کشور خود آشنا شوید. در این برنامه درمی‌یابید که افراد زیادی چه در گذشته یا حال در استان شما برای اعتلای کشور تلاش کرده‌اند.

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ شرایطی را فراهم کرد که دولت و مردم با احساس مسئولیت بیشتری برای پیشرفت همه‌جانبه‌ی ایران عزیز تلاش کنند. در ادامه‌ی این تلاش‌ها جهت رسیدن به قله‌ی رفیع سربلندی و شکوفایی ایران اسلامی که به همت و کوشش شما دانش‌آموزان عزیز بستگی دارد امید است با عنایت حق تعالی و اعتماد به نفس از هیچ کوشش و خدمتی دریغ نکنید. در این راه قطعاً راهنمایی‌های مفید دبیران محترم جغرافیا بسیار سودمند خواهد بود.

به امید موفقیت شما

گروه جغرافیای دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری

نظر سنجی کتاب درسی

استان قزوین از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی

خداوند متعال را شاکرم که توفیق دیدار این شهر تاریخی و کهن و شما مردم متدین و انقلابی و خونگرم را به بنده عنایت کرد. مردم قزوین را، چه در قضایای انقلاب و چه در همه حوادث بعد از انقلاب، مجموعه‌ای از انسان‌های وفادار و مؤمن یافتیم؛ مردمی متدین، دارای مناعت طبع، فداکار، سخاوتمند، اهل شرکت در کارهای بزرگ و کارهای خیر. این مطالب، خُلُقیات مردم قزوین از دیرزمان است؛ مخصوص دوره خاصی نیست. وقتی به تاریخ مراجعه می‌کنیم، مناقب قزوین و منطقه قزوین و اهل قزوین را به‌صورت چشمگیری مشاهده می‌کنیم؛ اینها اهمیت دارد. فرق است بین ملتی که دارای پیشینه تاریخی و فرهنگی است و در تاریخ ریشه دارد، با ملتی که هیچ ریشه‌ای در تاریخ ندارد؛ هیچ سابقه و سلسله نسب فرهنگی‌ای ندارد. ملت بزرگ ایران با همین سابقه‌هایی که نمونه آن را در شهر کهن و پُرعمق شما مشاهده می‌کنیم، توانسته است در میان ملت‌های دنیا به‌عنوان یک ملت ریشه‌دار و کهن معرفی شود.

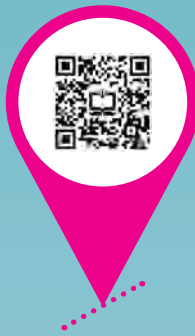
من وقتی به گذشته قزوین نگاه می‌کنم، می‌بینم هزار سال پیش یک جغرافیدان معروف دنیای اسلام — «مقدّسی» — که از شهر قزوین بازدید کرده است، این شهر را مرکز فقه و فلسفه معرفی می‌کند. نهصد سال قبل از این، شخصیت دانشمند معروفی مثل «عبدالجلیل قزوینی» از این شهر برخاسته است. «النقض» عبدالجلیل قزوینی رازی امروز در دست متکلمین و صاحبان فکر و اندیشه، یکی از کتاب‌های معتبر و جالب توجه است. هشتصد سال پیش، دانشمندی درباره قزوین کتابی نوشته است به نام «التدوین» که سه جلد است. در آن تاریخ، سه جلد کتاب شرح حال شخصیت‌های علمی و فرهنگی و دینی و سیاسی قزوین را تهیه کرده است. این سوابق، خیلی حائز اهمیت است. آن زمان که خیلی از شهرهای ایران روستای کوچکی بود یا اصلاً نبود، در قزوین آنقدر عالم و شخصیت و چهره معروف وجود داشت که سه جلد کتاب «التدوین» درباره شرح حال اینهاست. هفتصد سال پیش، یک شخصیت برجسته و یک موزّخ بزرگ مثل «حمدالله مستوفی» از این شهر برخاسته است. هفتصد سال پیش، یک شاعر بزرگ مثل «عبید زاکانی» از این شهر برخاسته است. چهارصد و پنجاه سال قبل، مرکز سیاسی این کشور بزرگ، قزوین بوده است. در جایی خواندم که نتیجه آنچه از مطالعات مربوط به قزوین و استان قزوین به‌دست می‌آید، این است که به قدری از این شهر شخصیت‌های برجسته، از فقیه و حکیم و طبیب و ریاضیدان و موزّخ و هنرمند برخاسته که اگر کسی بخواهد اسم همه آنها را بگوید، اقلاً دو سه ساعت وقت

لازم است! شما جوانان اهل قزوین، شما دختران و پسرانی که در این فضای اقلیمی و فرهنگی تنفس و رشد می‌کنید، به این سابقه کهن تکیه کنید.

من خودم از دوران جوانی و طلبگی، به مناسبت وجود دو استاد بزرگ در حوزه علمیة مشهد، با نام قزوین و قزوینی آشنا شدم: شخصیت برجسته مرحوم «حاج شیخ‌هاشم قزوینی» و شخصیت ممتاز مرحوم «حاج شیخ مجتبی قزوینی» دو ستاره درخشان در حوزه علمیة مشهد که ما از دوران جوانی و نوجوانی نگاهمان به این دو چهره ارزشمند بود. نام قزوینی در ذهن طلبه مشهدی، به برکت وجود این دو شخصیت بزرگوار، یک نام درخشان و همراه با افتخار تلقی شده است. این دو نفر – بخصوص مرحوم حاج شیخ مجتبی – جزو ارادتمندان و شاگردان یک شخصیت برجسته دیگر قزوینی یعنی مرحوم «سید موسی زرابادی» بودند. شخصیت عظیمی که در همین شهر، مرکز پرتوفشانی معنوی و سلوکی و عرفانی به شعاع وسیعی از طلاب و جویندگان معرفت محسوب می‌شد.

قبل از دوره ما هم علمای بزرگ فراوانی از این شهر برخاسته‌اند: «شهید ثالث» که مقبره او همین‌جاست؛ مرحوم «ملا محمد تقی برغانی» و برادر او «ملا محمد صالح برغانی»؛ فقهای مبارز، نه فقهای گوشه‌گیر، نه آدم‌های منزوی؛ مردان دین که به سرنوشت مردم می‌اندیشیدند؛ برای آنها مبارزه می‌کردند و جان خود را هم در این راه فدا می‌کردند.

وقتی به دوره انقلاب نگاه می‌کنید، می‌بینید همه کشور شهدای بزرگی تقدیم کردند؛ اما چهره شهدا و برجستگان و ایثارگران قزوینی ممتاز است؛ مثل شهید «رجایی». در انقلاب، ما مثل شهید رجایی کم داریم. در میان رزمندگان – چه ارتش و چه سپاه – شهید «بابایی» یک انسان بزرگ و یک چهره ماندگار و فراموش‌نشده است. در میان آزادگان، معلم معنوی آنها، مرحوم «ابوترابی» هم از این نمونه‌هاست. من این سه چهره برجسته را از نزدیک می‌شناختم؛ با خصوصیاتشان آشنا بودم و می‌دانم اینها چقدر ممتاز بودند؛ اینها شهدای قزوینی‌اند. شهر قزوین دو هزار، و استان قزوین نزدیک سه هزار شهید دارد. اینها افتخارات مردم قزوین است. درباره مردم قزوین، از قرن‌ها پیش کسانی گفته‌اند اینها مردمی هستند دیندار، بلندهمت، با مناعت، سخاوتمند و قانع.

فصل اوّل

جغرافیای طبیعی استان قزوین

درس اول موقعیت جغرافیایی استان

استان قزوین با وسعت ۱۵۵۶۸ کیلومتر مربع در نیمه شمالی کشور واقع شده و در حدود یک درصد مساحت کل کشور را در بر می گیرد و در حال حاضر از لحاظ وسعت بیست و ششمین استان کشور محسوب می گردد.

استان ما به لحاظ موقعیت نسبی از سمت شمال به استان های گیلان و مازندران، از جنوب با استان های مرکزی و همدان، از غرب با استان زنجان و از شرق با استان البرز همسایه است.

عواملی چون نزدیکی به دریای خزر (مازندران)، همسایگی با استان های پر جمعیت و قرارگیری حاشیه شمالی استان در رشته کوه البرز غربی، توان های محیطی فراوانی را در استان قزوین فراهم کرده است. برخی از این امتیازات عبارت اند از:

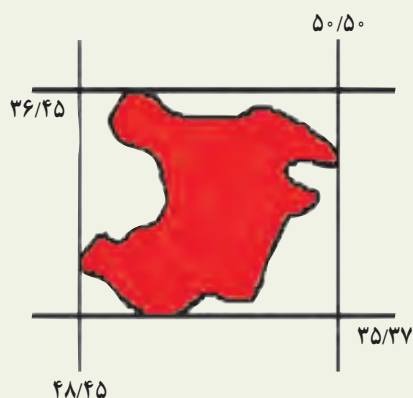
- تنوع آب و هوایی
- توانمندی های بالقوه و بالفعل در زمینه کشاورزی
- نزدیکی به پایتخت کشور
- موقعیت ممتاز ارتباطی (دسترسی مطلوب به بزرگراه ها، راه آهن و خطوط ارتباطی بین المللی)
- موقعیت مناسب جهت استقرار صنایع

شکل ۱-۱- نقشه تقسیمات جمهوری اسلامی ایران به تفکیک استان ها

جغرافیای طبیعی استان

فعالیت

– محل تقریبی سکونت خود را در روی نقشه استان تعیین کرده و جهت جغرافیایی آن را نسبت به مرکز استان مشخص نمایید.

با توجه به شکل بالا جدول زیر را در رابطه با استان قزوین تکمیل نمایید.

نیم کره شمالی		نیم کره شرقی	
عرض جغرافیایی		طول جغرافیایی	
حداقل		حداقل	
حداکثر		حداکثر	

جدول ۱-۱- موقعیت و مختصات شهرستان های استان قزوین

نام شهرستان	ارتفاع به متر	طول جغرافیایی	عرض جغرافیایی
قزوین	۱۲۷۸	۵۰/۰۰	۳۶/۱۵
آبیک	۱۲۵۰	۵۰/۳۱	۳۶/۰۳
البرز	۱۲۴۰	۵۰/۰۳	۳۶/۱۱
بوئین زهرا	۱۲۵۵	۵۰/۰۴	۳۵/۴۶
تاکستان	۱۲۷۰	۴۹/۴۳	۳۶/۰۴

درس دوم ناهمواری‌های استان و چگونگی شکل‌گیری آنها

ناهمواری‌ها

اطلاعات و شواهد زمین‌شناسی نشان می‌دهد محدوده استان قزوین در طی دوران پالئوزوئیک و مزوزوئیک دچار تغییرات فراوانی شده است، اما حرکات کوهزایی اواخر دورهٔ ترشیاری شکل فعلی ارتفاعات، چاله‌ها و دشت قزوین را تثبیت نموده است (کوهزائی آلپی)، سپس در دورهٔ کواترنر عوامل بیرونی چهرهٔ ناهمواری‌ها و چاله‌های استان را متحول کرده است. با توجه به نقشهٔ زمین‌شناسی استان قزوین، سازند دوران سوم زمین‌شناسی (سازند کرج) بیشترین پراکندگی را دارد. این زمین‌ها به‌طور عمده از لاوا^۱ و توف‌های^۲ آتشفشانی سبز رنگ تشکیل شده است. بعد از تشکیل اسکلت اصلی ناهمواری‌ها و چاله‌های استان، فرسایش ارتفاعات و رسوب‌گذاری در نواحی پست به تدریج سبب تحول این چاله‌ها و مناطق پست به‌خصوص دشت قزوین شده است. عملکرد گسل‌های فراوان در شمال و جنوب استان سبب شد که دشت قزوین به‌عنوان یک چالهٔ ساختمانی نسبت به اطراف فرونشسته (گراین)^۳ و با تغییرات آب و هوا و تبخیر آب دریاچه موجود در آن به تدریج رسوبات تبخیری در این دشت باقی بماند. (مناطق مرکزی)

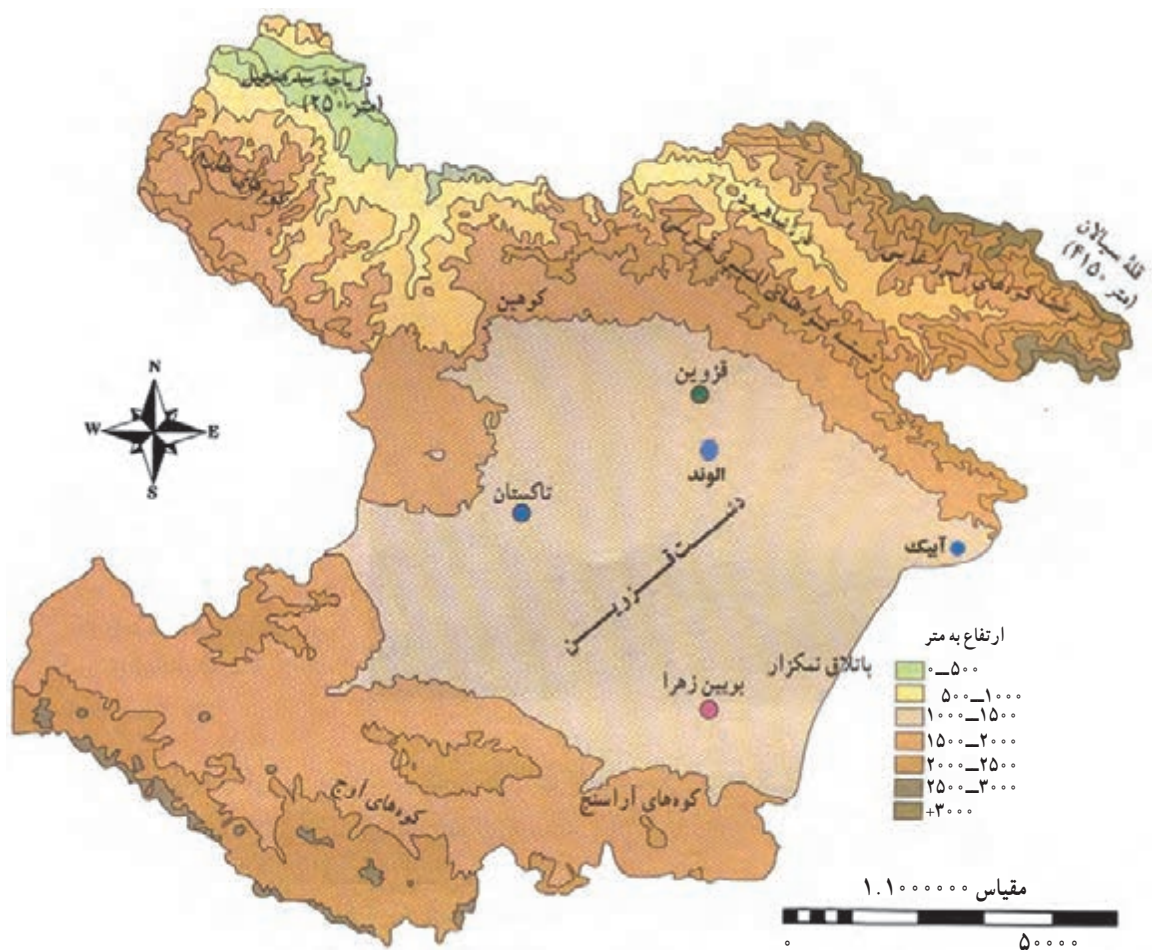
شکل ۱-۲ ارتفاعات منطقه الموت (قلعه حسن صباح)

۱- لاوا : گدازه‌های آتشفشانی که از شکاف‌هایی به سطح زمین راه می‌یابند.

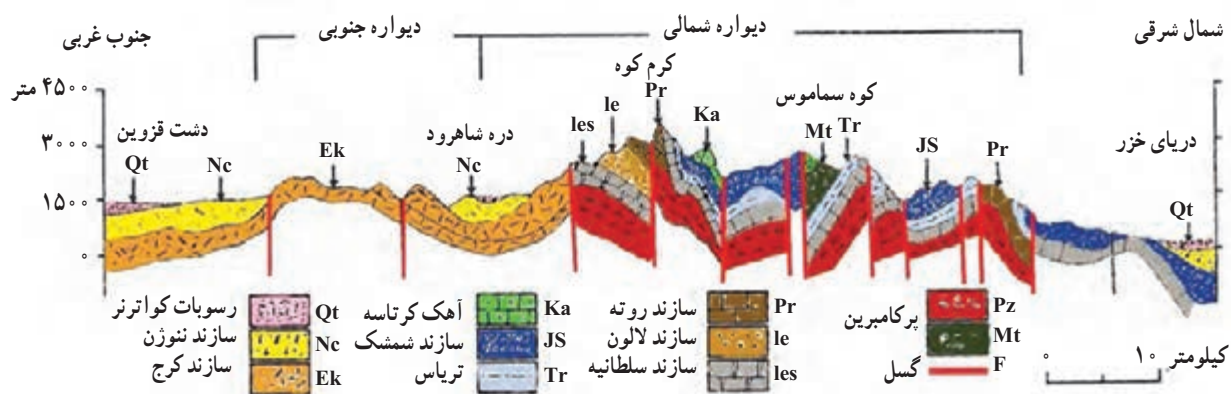
۲- توف : خاکستر آتشفشانی سبزرنگ که اندازه ذرات آنها کوچک‌تر از ۲ میلی‌متر باشد.

۳- گراین : چاله‌های ساختمانی که عامل اصلی ایجاد آن عملکرد گسل‌های اطراف است.

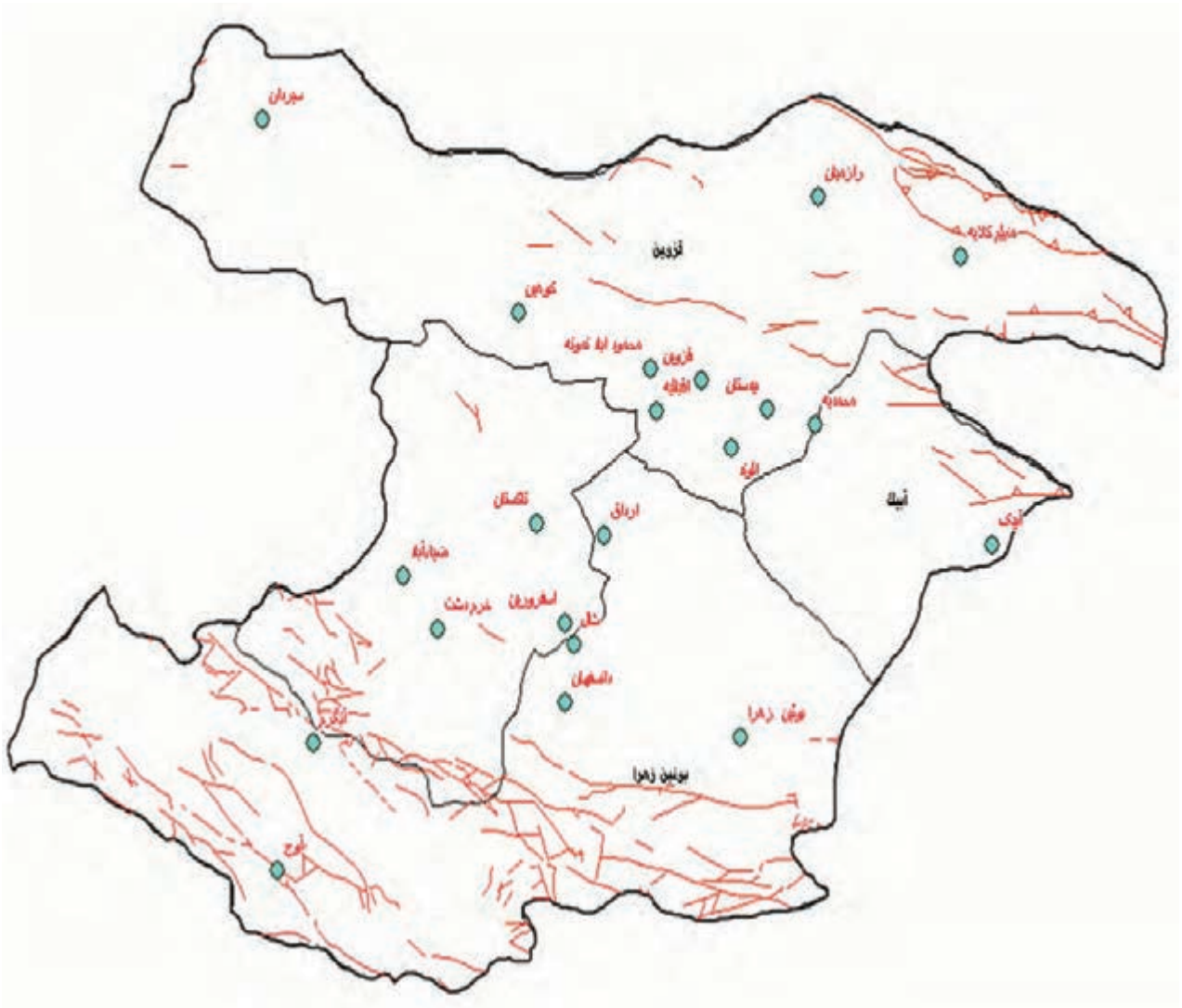
جغرافیای طبیعی استان

شکل ۳-۱- نقشه ناهمواری های استان

شکل ۴-۱- مقطع زمین‌شناسی البرز غربی بین دشت قزوین و جلگه رودسر (برگرفته از کتاب ژئومورفولوژی ایران؛ دکتر علانی با اصلاحات)

شکل ۵-۱- نقشه گسل‌های استان قزوین

فعالیت ✓

بسیاری از زمین‌شناسان معتقدند دریاچه موجود در دشت قزوین به دریاچه مسیله قم متصل بوده است. آیا می‌توانید دلایل این نظریه را بیابید؟ سعی کنید با راهنمایی دبیر خود و تحقیق در منابع مختلف این دلایل را جمع‌آوری و در کلاس ارایه نمایید.

گسل‌های استان

به شکل دقت کنید گسل‌های اصلی و مهم استان قزوین را در این نقشه مشاهده می‌کنید؛ به نظر می‌رسد غالب نقاط استان ما بر روی مناطق گسلی واقع شده است.

همزمان با تکامل پوسته ایران در طی مراحل مختلف کوه‌زایی و ایجاد تنش‌های فشاری و کششی در زمین‌های کشور و استان گسل‌های متعدد با اندازه و جهات مختلف تشکیل شده است، بنابراین استان، دارای گسل‌های کوچک و بزرگ فراوانی است که برخی از اینها در بروز زمین‌لرزه‌های دهه‌های اخیر نقش اساسی داشته است. گسل‌های اصلی استان عبارت‌اند از:

باراجین، الموت رود، ایپک، مشا، کشاچال، شاهرود و گسل طالقان

فعالیت

- به نقشه گسل‌های استان توجه نمایید، آیا می‌توانید بگویید بیشتر گسل‌ها چه جهتی دارند؟
- بین موقعیت و جهت ارتفاعات استان و گسل‌های اصلی استان چه ارتباطی وجود دارد؟

وضعیت تکتونیکی استان قزوین، سبب لرزه‌خیزی آن استان شده که توضیحات مربوط در درس پنجم (مخاطرات طبیعی) آمده است.

واقع شدن استان قزوین بر روی کمربند زلزله و عملکرد گسل‌های فعال همواره باعث بروز زلزله شده است.

ناهمواری‌های استان را در یک نظر می‌توان به سه دسته عمده تقسیم نمود:

۱— واحد کوهستانی: این واحد شامل کوه‌های شمالی (الموت) و کوه‌های جنوبی می‌باشد. ارتفاعات و گردنه‌های موجود در آنها به همراه دره‌های کوهستانی مرز بین استان ما و استان‌های همسایه است.

کوه‌های شمالی استان بخشی از رشته البرز محسوب می‌شود، شیب عمومی در این منطقه بسیار زیاد بوده، بلندترین و پست‌ترین نواحی استان قزوین در این بخش واقع است. در منطقه الموت ناهمواری‌ها با شیب نسبتاً تندی به دره‌ها منتهی می‌شود. شاهرود و شعبه‌های آن در طی دوره چهارم زمین‌شناسی سبب فرسایش شدید و حفر بستر رود گردیده است.

قله سیالان بلندترین نقطه استان با ۴۱۷۵ متر و همچنین پست‌ترین نقطه استان در کناره دریاچه سد منجیل با ۳۰۰ متر ارتفاع در این واحد قرار دارد.

کوه‌های جنوبی استان شامل آراسنج و آوج می‌باشد. ارتفاعات این محدوده جزء کوه‌های مرکزی کشور است که از سمت شرق به کوه‌های اشتهاارد (استان البرز) متصل شده و در جنوب از طریق گردنه‌ها و خط الرأس‌ها از دشت رزن استان همدان جدا می‌گردد. قلل معروف این قسمت، رامند، آق داغ، خرقان، سلطان پیر، سیاه کوه و ساری داغ می‌باشد.

۱— بخشی از گسل مشا و طالقان در استان قزوین واقع است.

۲- واحد کوهپایه : این واحد مرز اتصال دشت قزوین به مناطق کوهستانی است. در این قسمت، شیب به تدریج افزایش می‌یابد، زمین‌ها به شکل تپه ماهور است و دره‌ها به تدریج عمیق می‌گردد. ارتفاع نسبی این قسمت ۱۳۳۰ تا ۱۵۰۰ متر است. دانه‌بندی خاک به تدریج درشت‌تر شده و زمین‌ها سنگلاخی می‌شود.

فعالیت ✓

در روی نقشه ناهمواری استان محدوده تقریبی واحد کوهپایه‌ای استان را مشخص کنید.

شکل ۶-۱- عکس ماهواره‌ای بخشی از دشت قزوین

۳- واحد دشت : این قسمت شامل دشت قزوین با وسعت حدود ۴۵۰۰ کیلومتر مربع است. تراکم رسوبات جوان آبرفتی کواترن (دوران چهارم) که توسط آب‌های جاری در چاله زمین‌ساختی دشت قزوین رسوب نموده و به تدریج سبب تشکیل دشتی بسیار حاصل‌خیز شده است.

شیب دشت به صورت همگرا از اطراف به سمت جنوب شرق است. و در نهایت آب‌های جاری رودشور را شکل می‌دهند. در قسمت‌های مرکزی دشت به دلیل بالابودن سطح آب‌های زیرزمینی و عملکرد رسوبات تبخیری نظیر نمک، منابع آب و خاک کیفیت خود را از دست داده و سبب کاهش بازدهی زراعی و پراکندگی جمعیت شده است.

فعالیت

با راهنمایی دبیر خود، منشأ تشکیل رسوبات تبخیری در دشت قزوین به خصوص نمک را توضیح دهید.

نقش عوامل طبیعی بر فعالیت‌های کشاورزی استان

– به نظر شما بین عوامل طبیعی در استان و فعالیت‌های کشاورزی ارتباطی وجود دارد؟
– تولید محصولات کشاورزی در هر یک از واحدهای ناهمواری استان تابع چه عواملی است؟
بدون شک بخش مهمی از فعالیت‌های اقتصادی انسان متأثر از محیط اطراف است. در استان قزوین بین نوع محصول و سطح زیرکشت آن و شرایط محیط طبیعی، عوامل اجتماعی و اقتصادی ارتباط بسیار نزدیکی وجود دارد.
به شکل نقشه ناهمواری‌های استان دقت کنید دسترسی به منابع آب‌های سطحی و زیرزمینی، گسترش خاک‌های سیلانی و اعتدال نسبی دما سبب توسعه زراعت و کشت غلات و گیاهان علوفه‌ای نظیر ذرت در دشت قزوین شده است.
در حواشی و نواحی کوهپایه‌ای اطراف دشت قزوین با تغییر شیب و پیدایش اراضی تپه‌ای به تدریج کشت آبی به دیم و زراعت به باغداری تغییر می‌یابد. روستاهای این مناطق را می‌توان مرزهای گذر از زراعت به باغداری در استان محسوب نمود.
به علت کمبود زمین‌های هموار و شیب زیاد در مناطق کوهستانی، باغداری و دامداری منابع اصلی درآمد روستاییان بوده و زراعت محدود است. در برخی دره‌های پست هر جا که امکان آبیاری اراضی حاشیه‌ای رودخانه شاهرود و شعبات آن وجود دارد، کشت برنج متداول است؛ اراضی هموار اطراف بستر رود به طور عمده اختصاص به کشت این محصول دارد.
اختلاف شدید ارتفاع در بین دره‌های پست شاهرود با مناطق و روستاهای بلند منطقه الموت بر روی زمان برداشت محصولات باغی نیز تأثیر فراوانی دارد.

آیا می‌توانید ارتباط بین ارتفاع و زمان برداشت محصولات باغی استان در بخش شمالی استان را توضیح دهید؟
به عنوان مثال، چه تفاوت‌هایی بین برداشت میوه در دو روستای رجایی دشت و خشکه چال وجود دارد؟

فعالیت ✓

با توجه به شرایط آب و هوایی و محیط جغرافیایی در مناطق مختلف استان جدول زیر را تکمیل کنید.

منطقه جغرافیایی کشت					نوع محصول
اطراف دریاچه سد منجیل	کوهستان	دره‌های عمیق کوهستانی	کوهپایه	دشت	
					گندم
					زغال اخته
					زیتون
					فندق
					ذرت
					حبوبات
					برنج
					کلزا
					گیلاس

دامداری

افزایش سریع جمعیت و نیاز روزافزون به فرآورده‌های لبنی، سبب تغییر دامداری‌های سنتی به صنعتی طی دهه‌های اخیر در استان شده است. موقعیت بسیار مطلوب دشت از لحاظ طبیعی و خطوط ارتباطی در کنار بازار فروش بسیار بزرگ (جمعیت میلیونی شهرهای اطراف و نزدیکی به تهران) رشد سریع واحدهای دامداری صنعتی را در دشت قزوین توجیه می‌نماید. این موضوع سبب شده که استان ما امروزه به عنوان یکی از قطب‌های دامداری در کشور مطرح باشد.

درس سوم آب و هوای استان

آب و هوای استان قزوین

عوامل مؤثر در آب و هوای استان به دو دسته محلی و بیرونی تقسیم بندی می شوند.

۱- عوامل محلی : این عوامل شامل عرض جغرافیایی، ارتفاع و جهت چین خوردگی ها و غیره است. به دلیل گسترش کم استان از نظر عرض جغرافیایی، زاویه تابش خورشید در شمالی ترین و جنوبی ترین مناطق استان قزوین تفاوت کمی را نشان می دهد. بنابراین، مناطق مختلف استان از نظر عرض جغرافیایی و اثر آن بر اقلیم تفاوت چندانی ندارند. می دانیم با افزایش ارتفاع، دما کاهش می یابد، در نتیجه هوای روی کوه ها و مناطق مرتفع استان نسبت به دشت ها و دره های پست کوهستانی سردتر می باشد.

به نظر شما چرا بارش برف روی قله های بلند استان زودتر آغاز می شود و نیز در بهار دیرتر ذوب می شود؟

فعالیت

- ارتفاعات و جهت قرارگیری آنها چه نقشی در نوع و میزان بارش دارد؟
- با توجه به نقشه ناهمواری استان در کدام دامنه شمالی و جنوبی سیالان و آراسنج رطوبت بیشتری در خاک دیده می شود؛ چرا؟

- به نقشه هم دمای سالانه استان قزوین دقت کنید. نقش ارتفاع در این نقشه چگونه توجیه می شود؟
- چرا بیشترین میانگین دمای سالانه استان در اطراف دریاچه سد منجیل و بخش طارم سفلی دیده می شود؟
- چرا دمای سالانه دره های کوهستانی الموت نظیر رازمیان و رجایی دشت با دشت قزوین یکسان می باشد؟

بیشتر بدانیم

در دره های پست کوهستانی شمال استان (منطقه الموت) در صورت دسترسی به آب فراوان رودخانه شاهرود و شعبات فرعی آن برنج کشت می شود. همچنین اختلاف زمانی برداشت محصولات باغی (تا دو ماه) در سطح استان با اختلاف ارتفاع تفسیر می شود.

۲- عوامل بیرونی : آیا تاکنون به تغییرات ناگهانی عناصر آب و هوایی نظیر درجه حرارت و رطوبت در طی فصول مختلف

سال در استان دقت کرده‌اید؟

آیا با خود اندیشیده‌اید که چرا هوا به‌طور ناگهانی و در طی چند روز بسیار سرد یا گرم شده و یا بارندگی اتفاق افتاده است؟ پاسخ این سؤالات را باید در عوامل خارج استان و کشور جست‌وجو کرد. مهم‌ترین عوامل بیرونی که آب و هوای استان قزوین را تحت تأثیر قرار می‌دهند، توده‌های هوایی است که از مناطق مختلف و در فصول مختلف سال وارد استان شده و با توجه به ویژگی‌های خود اثرات متفاوتی را برجای می‌گذارند.

عمده‌ترین این توده‌های هوا عبارت‌اند از :

– توده هوای مرطوب غربی

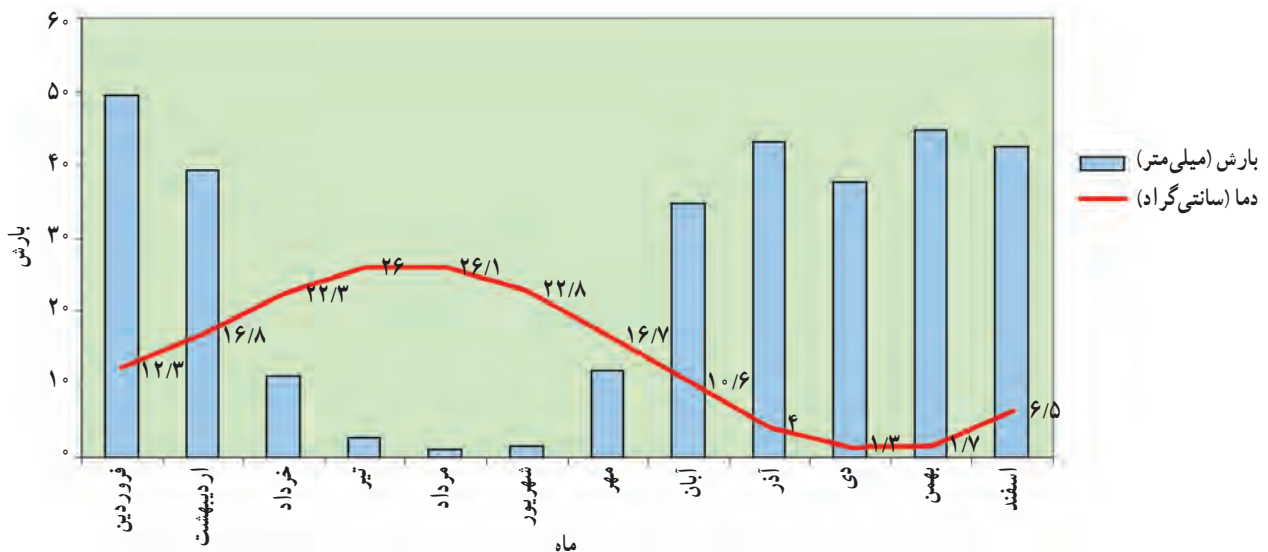
– توده هوای سرد و خشک شمالی

– توده هوای گرم و خشک جنوبی.

۱- توده هوای مرطوب غربی : بیشترین بارندگی استان در شش ماهه سرد سال با اثر گذاری توده‌های هوای مرطوب غربی

تأمین می‌شود.

این توده‌های مرطوب در قالب بادهای غربی در فصل سرد سال رطوبت دریای مدیترانه و اقیانوس اطلس را وارد استان می‌کند و سبب بارش برف و باران می‌شود. در نتیجه عمده‌ترین منبع تأمین رطوبت و بارندگی دریای مدیترانه و اقیانوس اطلس می‌باشد. (نمودار آمبروترمیک^۱ ایستگاه قزوین گویای ویژگی اقلیمی فوق است)

شکل ۷-۱- نمودار آمبروترمیک ایستگاه قزوین (سال ۱۳۵۸-۱۳۸۸)

۱- نمودار آمبروترمیک : نمایش توأم دما و بارش بر اساس آمارهای ایستگاه هواشناسی

جغرافیای طبیعی استان

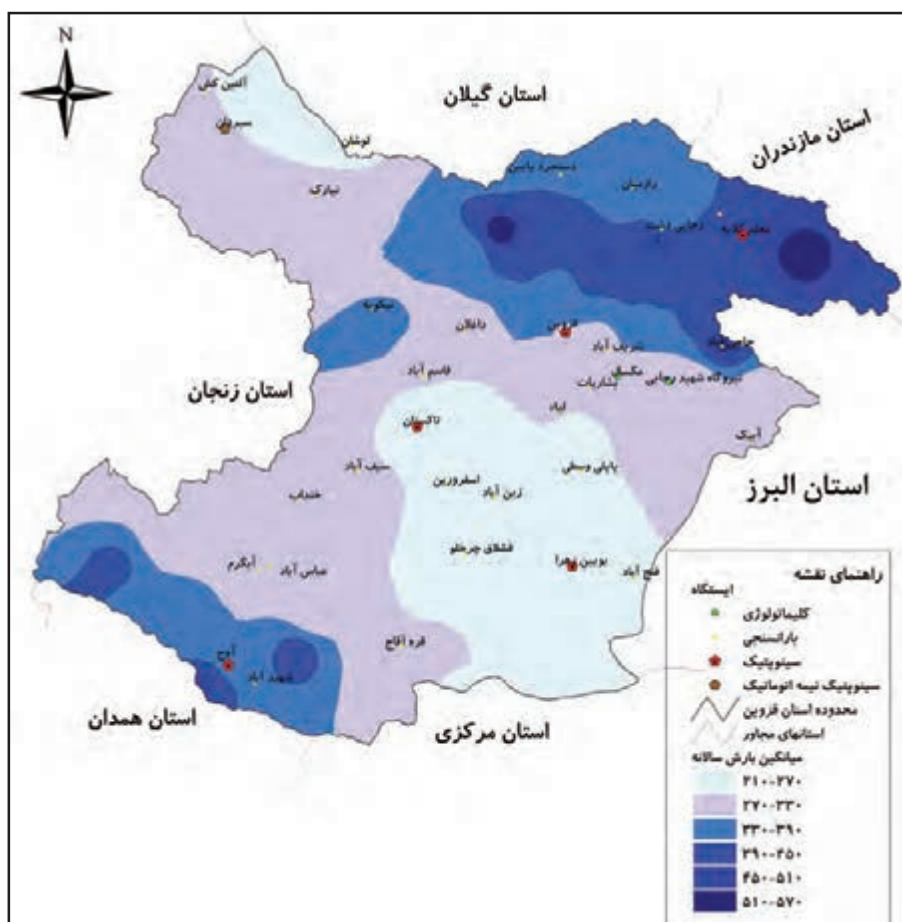
۲- توده هوای سرد و خشک : منشأ این توده هوا نواحی سرد سبیری است و به دلیل سرمای زیاد رطوبت چندانی ندارد و سبب کاهش درجه حرارت می شود.

۳- توده هوای گرم و خشک جنوبی : منشأ این توده هوا بیابان های مرکزی ایران و عربستان است. این توده هوا بسیار گرم و خشک بوده، بیشتر در فصول گرم سال هوای استان را تحت تأثیر قرار می دهد. ورود این توده هوا به طور معمول با وزش باد راز همراه بوده و سبب افزایش درجه حرارت و تبخیر می شود.

بارش

بر اساس نقشه هم بارش میانگین بارش سالانه استان از ۲۱ میلی متر در مناطق شرقی تا بیش از ۵۵ میلی متر در ارتفاعات شمال شرقی متغیر است.

حداکثر بارش استان در دامنه های شمال شرقی الموت و با بارش بیش از ۵۵ میلی متر است. همچنین ارتفاعات

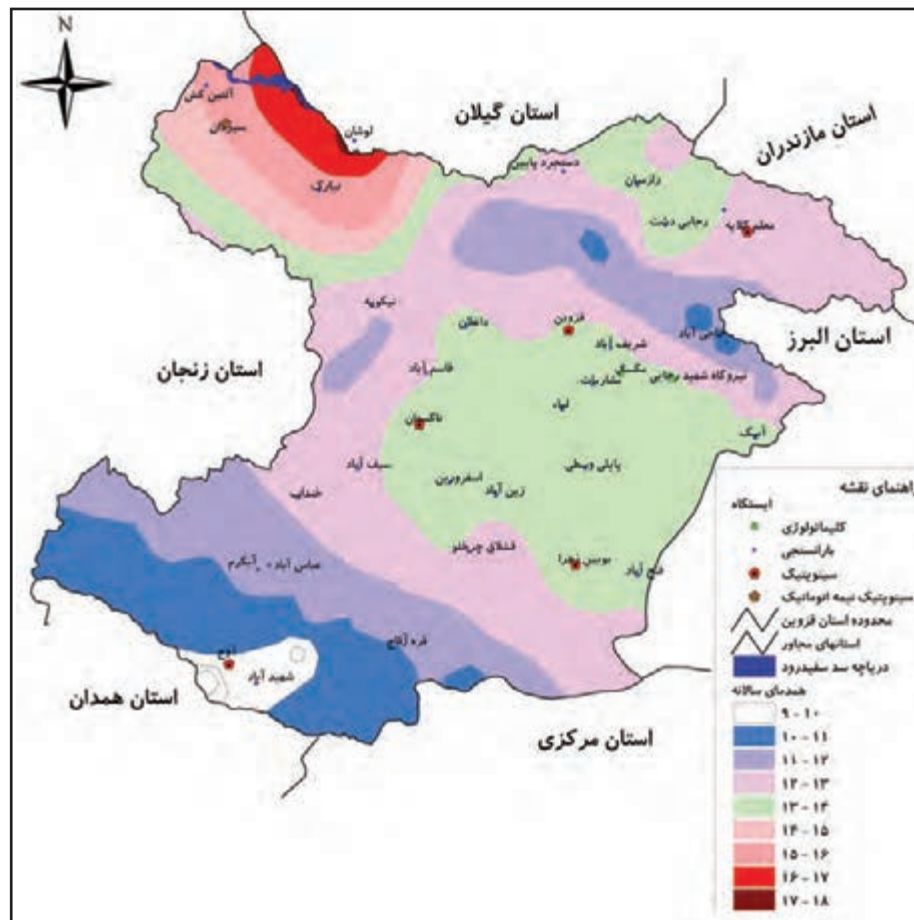
شکل ۸-۱- نقشه همباران سالانه استان قزوین

آوج (جنوب غرب استان) بیش از ۴۵۰ میلی متر بارندگی دارد. کمینه میزان بارش استان قزوین در مناطق اطراف بوئین زهرا تا بخش های جنوبی شهرستان تاکستان با ۲۱۰ تا ۲۳۰ میلی متر و نواحی اطراف سد منجیل در بخش طارم سفلی با ۲۱۰ میلی متر بارندگی می باشند.

دما

براساس نقشه هم دمای سالانه، ارتفاعات شمال شرقی و شمالی استان و ارتفاعات آوج در جنوب غرب استان دارای کمینه درجه حرارت و مناطق مرکزی دشت قزوین و اطراف دریاچه سد منجیل دارای بیشینه درجه حرارت است. میانگین درجه حرارت سالیانه ایستگاه های هواشناسی از دشت به سمت کوهپایه و مناطق کوهستانی به تدریج کاهش می یابد (به استثنای دره شاهرود که یک اقلیم محلی محسوب می شود). بیشینه درجه حرارت ثبت شده در ایستگاه قزوین طی دوره سی ساله ۴۲/۴ درجه در تیرماه و کمینه آن ۱۹/۴- درجه در دی ماه بوده است.

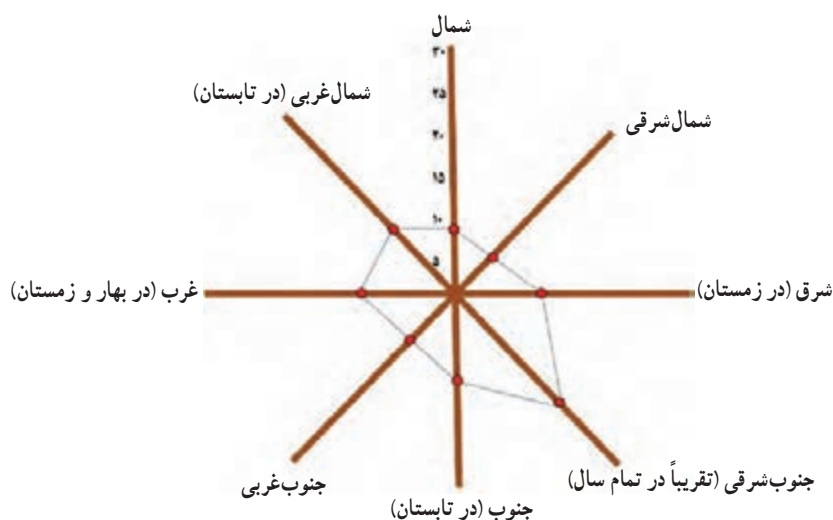

شکل ۹-۱- نقشه همدمای سالانه استان قزوین

باد

بادهای عمده استان قزوین عبارت‌اند از : باد مه و باد راز

۱- باد مه : شکل‌گیری این باد، نتیجهٔ اختلاف فشار بین کوه‌های شمال غرب استان و گیلان از یک سو (پرفشار) و دشت قزوین (کم فشار) از سوی دیگر است. باد مه بیشتر در فصل بهار و تابستان وارد استان شده و سبب کاهش درجه حرارت و افزایش رطوبت هوا می‌گردد. آیا تا به حال دقت کرده‌اید چرا در برخی از روزهای بهار و تابستان بخشی از دره‌های کوهستانی الموت پوشیده از مه و بخار آب می‌شود، علت این پدیده چیست؟
شکل‌گیری مه به صورت متناوب در بخش‌هایی از دره شاهرود از نظر اقلیمی با وزش این باد توجیه می‌شود.

شکل ۱۰-۱- گلباد هشت سائۀ ایستگاه قزوین

۲- باد راز (شهره) : این باد از سمت جنوب و جنوب شرقی وارد استان قزوین می‌شود. با توجه به فصل و جهت وزش آن که بیشتر در بهار و تابستان صورت می‌گیرد، بسیار گرم و خشک بوده، وزش آن سبب افزایش ناگهانی درجه حرارت خواهد شد.

همزمان با وزش این باد معمولاً بیشینهٔ درجه حرارت در ایستگاه‌های هواشناسی (خصوصاً دشت قزوین) به ثبت می‌رسد. وزش این باد از مناطق بیابانی داخلی کشور جا به جایی ذرات گرد و غبار و افزایش آلودگی هوا را به دنبال خواهد داشت. وزش باد راز در فصل سرد سال منجر به گرمی و صعود هوا شده، شرایط را برای بارش فراهم می‌کند.

فعالیت

نقطه‌ای در شمال شهر قزوین در ارتفاع ۱۳۰۰ متری واقع شده و دمای ۳۲ درجه در تیرماه ثبت شده است. دمای تقریبی و همزمان روی قلّه سیالان را محاسبه نمایید. دقت کنید میزان کاهش دما در هر ۱۰۰۰ متر در حدود ۶ درجه می‌باشد.

بیشتر بدانیم

آیا می‌دانید مرتفع‌ترین ایستگاه هواشناسی استان (باران سنجی) ایستگاه شهید آباد آوج در ارتفاع ۲۰۹۹ متری است.

بنابراین، کمینه دمای سالانه استان نیز روی نقشه هم دمای سالانه، منطقه آوج است. این نقشه با توجه به اطلاعات و آمار ایستگاه‌های هواشناسی فعلی ترسیم شده است. بدون شک می‌توان گفت کمینه دمای استان مربوط به ارتفاعات بسیار بلند منطقه الموت (سیالان) و سایر قله بلند است. اما به دلیل عدم وجود ایستگاه‌های هواشناسی درجه حرارت و بارش دقیق این نواحی ثبت نمی‌شود و فاقد اطلاعات‌اند.

درس چهارم منابع طبیعی استان

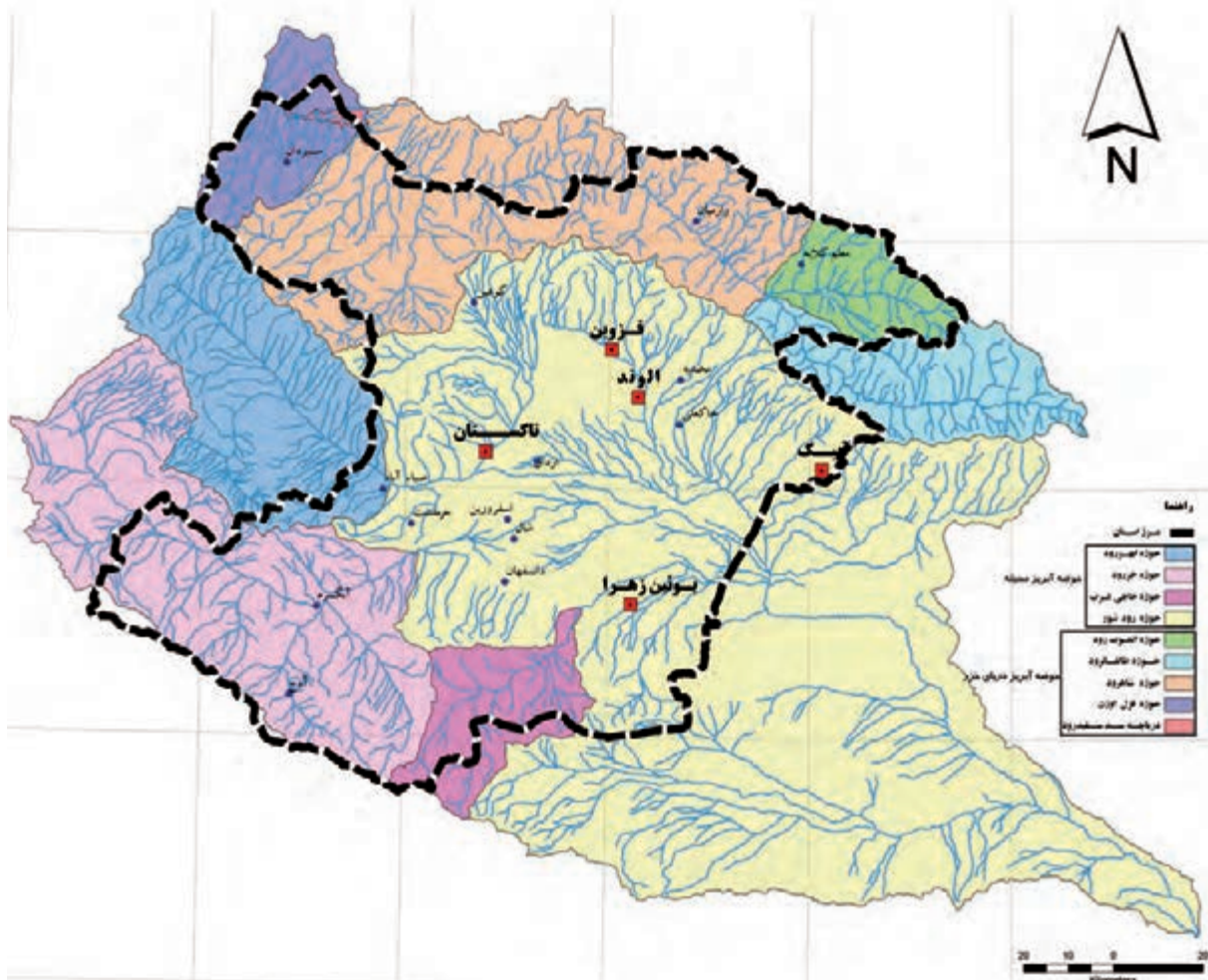
منابع طبیعی بستر حیات و توسعه پایدار

استفاده بهینه از منابع طبیعی و حفظ آب و خاک و پوشش گیاهی، یکی از اساسی‌ترین اقدامات برای رسیدن به توسعه پایدار است.

در کنار همگونی برنامه‌های توسعه اقتصادی با این منابع، اشاعه فرهنگ حفظ منابع طبیعی و اخلاق زیست محیطی و جلب مشارکت مردم در این زمینه از ضروریات دنیای امروز به شمار می‌رود. آیا می‌توانید چند نمونه از منابع طبیعی شاخص استان خود را در دو عرصه زیستی و غیر زیستی نام ببرید؟

منابع آب

به نقشه صفحه بعد دقت کنید؛ شبکه آب‌های استان به چند حوضه جداگانه تقسیم می‌شوند؟ آیا می‌توانید چگونگی جدایی حوضه‌های آبگیر را توضیح دهید؟

شکل ۱۱-۱- نقشه حوضه‌های آبریز استان قزوین

با توجه به شرایط توپوگرافی و میزان بارش، استان قزوین به دو حوضه جداگانه تقسیم می‌شود.

۱- حوضه آبریز رودخانه شاهرود

این حوضه (الموت) در شمال استان واقع شده و منطقه‌ای کاملاً کوهستانی را شامل می‌شود. شیب دامنه‌ها در حوضه رود شاهرود بسیار تند بوده و به علت کوهستانی بودن منطقه و بارش فراوان آن پرآب‌ترین حوضه آبریز استان را تشکیل می‌دهد. شاهرود از دو شاخه اصلی طالقان رود و الموت رود تشکیل می‌شود. این دو شاخه در غرب روستای شیرکوه (دوآب) به یکدیگر متصل شده و با نام شاهرود، موازی ارتفاعات البرز به سمت غرب جریان می‌یابد. میزان آب‌دهی شاهرود در رجایی دشت ۴۸۲/۵ میلیون مترمکعب برآورد شده است (سال آبی ۸۵-۸۴) این رودخانه پس از طی ۱۶۰ کیلومتر در لویشان وارد دریاچه سد منجیل می‌شود.

* علی رغم وسعت کم حوضه (۳۰ درصد استان) حجم آب آن زیاد است، اما در حال حاضر میزان مصرف آب این رود بسیار اندک است. چرا؟

فعالیت

با توجه به شکل برش مقطع زمین‌شناسی استان و نقشه شبکه آب‌های استان به نظر شما آیا امکان احداث سد مخزنی بر روی شاهرود در محدوده رجایی دشت تا رازمیان وجود دارد؟ توضیح دهید.

۲- حوضه آبگیر رودشور

حوضه آبگیر رودشور؛ وسیع‌ترین حوضه آبریز استان است که تمامی دشت قزوین و بخش زیادی از نواحی کوهستانی جنوبی استان را در بر می‌گیرد.

مهم‌ترین رودهای این حوضه، ابهر رود، حاجی عرب، کلنجین رود و خر رود (خره رود) می‌باشد. علی‌رغم اینکه حوضه رودشور ۷۰ درصد مساحت استان را شامل می‌شود، درصد بسیار کمی از آب‌های سطحی استان را به خود اختصاص داده است. میزان آب‌دهی خر رود در پل شاه عباسی حدود ۱۲ میلیون مترمکعب در سال برآورد شده است (سال آبی ۸۵-۸۴) این رقم تنها ۲/۵ درصد آب‌دهی شاهرود در رجایی دشت است. بنابراین، حوضه رودشور علی‌رغم وسعت بسیار زیاد از نظر منابع آب بسیار فقیر است. کمبود منابع آب ناشی از بارش کم، تبخیر شدید و فراوانی رسوبات تبخیری دوران سوم نظیر نمک، سبب شده که استفاده از آب‌های سطحی و زیرزمینی در این حوضه با مشکلات فراوانی همراه باشد.

رودهای فوق پس از اتصال با نام رودشور به دریاچه مسیله قم منتهی می‌شود.

رشد سریع صنعت در دشت قزوین به همراه تمرکز زیاد جمعیت در نواحی کوهپایه‌ای و کمبود منابع آب مورد نیاز کشاورزی سبب شد تا در دهه ۱۳۴۰ بخشی از آب‌های حوضه شاهرود از طریق رودخانه طالقان به دشت قزوین منتقل شود. برای انجام این طرح مهم مراحل زیر اجرا شده است:

۱- احداث تونل انحراف آب به طول ۹/۱ کیلومتر در شمال آبیک

۲- ساخت سد انحرافی سنگ بن بر روی رودخانه طالقان و سد زیاران در ابتدای دشت قزوین

۳- احداث شبکه کانال‌های آبرسانی به طول ۱۲۰۰ کیلومتر در دشت قزوین.

با بهره‌برداری از این طرح در سال ۱۳۵۶ و انتقال حداکثر ۳۰ مترمکعب در ثانیه آب به دشت قزوین، بیش از ۷۰۰۰۰ هکتار از اراضی، زیر کشت رفت که منجر به تحول بسیار مهم در کشاورزی استان قزوین شد.

پس از احداث و بهره‌برداری از سد مخزنی طالقان در سال ۱۳۸۵ و ساخت تأسیسات تصفیه و انتقال آب به سمت تهران به مقدار پنج مترمکعب در ثانیه آب انتقالی به دشت قزوین به ۲۵ مترمکعب در ثانیه کاهش یافت.

شکل ۱۲-۱ شبکه آبیاری دشت قزوین

شکل ۱۳-۱ سد طالقان

جدول ۲-۱ مشخصات سدهای طرح آبیاری دشت قزوین

عنوان	سال بهره‌برداری	حجم مخزن مترمکعب	ارتفاع سد از بستر رود - متر	نوع	وضعیت
سد مخزنی طالقان	۱۳۸۵	۴۲۰ میلیون	۱۰۱	خاکی	فعال
سد انحرافی سنگ بن	۱۳۵۳	-	۱۰/۱	بتنی شناور	مدفون در دریاچه سد طالقان
سد انحرافی زیاران	۱۳۵۶	۲۲۵۰۰۰	۲۵/۵	بتنی وزنی	فعال

شکل ۱۴-۱- عکس ماهواره‌ای سد طالقان

جدول ۳-۱- مشخصات کانال‌های آبیاری دشت قزوین

عنوان	طول به کیلومتر	حداکثر آب‌دهی مترمکعب در ثانیه	حداقل آب‌دهی مترمکعب در ثانیه
کانال اصلی (درجه ۱)	۹۴	۳۰	۳
کانال درجه ۲	۲۱۷	۷/۵	۱
کانال درجه ۳	۲۷۰	۱	۰/۱۷
کانال درجه ۴	۵۴۰	۰/۳۴	۰/۱۷

رشد سریع جمعیت استان طی دهه‌های اخیر و کمبود آب‌های سطحی به‌خصوص در دشت قزوین سبب برداشت بی‌رویه از آب‌های زیرزمینی و افت سطح این آب‌ها شده است.

نمودار افت دراز مدت آب‌های زیرزمینی از سال ۱۳۴۳ تا ۱۳۸۱ نشان دهنده کاهش متوالی سطح آب در دشت قزوین بوده به نحوی که طی این مدت بیش از ۱۶ متر سطح آب‌های زیرزمینی افت داشته است. تعداد چاه‌های حفر شده در محدوده دشت قزوین و نواحی کوهپایه‌ای از ۳۲ حلقه، در سال ۱۳۴۰ به بیش از ۵۸۰ حلقه در سال ۱۳۸۰ رسیده است.

فعالیت

- آیا می‌توانید بگویید روند افت سطح آب‌های زیرزمینی در دشت قزوین چه مشکلاتی را در آینده ایجاد خواهد نمود؟
- با توجه به مصرف بسیار بالای منابع آب، در بخش کشاورزی استان (حدود ۹۰ درصد) چه راه‌حلی برای کاهش مقدار مصرف پیشنهاد می‌کنید؟

بیشتر بدانیم

بر اساس آمار موجود متوسط آب‌دهی رودخانه‌های استان، با احتساب آب ورودی از رود طالقان به دشت قزوین، بیش از ۱/۵ میلیارد مترمکعب در سال برآورد شده است. در سال ۱۳۸۰ از تعداد ۵۸۰ حلقه چاه‌های عمیق، نیمه عمیق و دستی در استان ما ۱/۳ میلیارد مترمکعب آب برداشت شده است. همچنین بخش کشاورزی استان حدود ۱/۵ میلیارد مترمکعب و بخش صنعت ۵۰ میلیون مترمکعب از منابع آب استان را مصرف کرده است. برداشت سالیانه از آب‌های زیرزمینی در سال ۱۳۸۵، در حوضه رودشور از طریق چاه، قنات و چشمه، معادل ۱/۸ میلیارد مترمکعب محاسبه شده است. با توجه به ورودی منابع آب، دشت قزوین در حال حاضر با کاهش سطح ایستایی آب‌های زیرزمینی مواجه بوده و یکی از دشت‌های ممنوعه کشور در زمینه برداشت از منابع آب زیرزمینی محسوب می‌شود.

خاک

زیربنای توسعه

خاک یکی از منابع ارزشمند طبیعت و بستر موجودات زنده خشکی است. خاک علاوه بر آنکه تأمین‌کننده غذای بشر است، پالایشگاه گیاه نیز هست.

در استان ما با توجه به موقعیت جغرافیایی و شرایط طبیعی و نوع سازند زمین‌شناسی انواعی از خاک‌ها وجود دارد که برخی از آنها برای زراعت، باغداری و نیز مراتع و برخی دیگر به علت اهمیت کم‌زیستی برای احداث واحدهای صنعتی و نیز به‌عنوان مواد اولیه صنایع مناسب‌اند.

* نمونه‌هایی از کاربرد خاک‌های صنعتی استان در صنایع را نام ببرید.

انواع خاک‌های استان را به‌صورت زیر می‌توان طبقه‌بندی کرد:

۱- خاک‌های ناحیه کوهستانی: این خاک‌ها در اراضی دامنه کوه‌ها با شیب نسبتاً زیاد پراکنده شده‌اند و از سنگ‌های آهکی و آذرین بیرونی و دگرگونی با عمق کم تشکیل شده‌اند. و بیشتر در نواحی شمال، غرب و جنوب استان گسترش یافته‌اند.

۲- خاک‌های ناحیه کوهپایه‌ای: این نوع خاک‌ها از مواد آهکی و سنگریزه به‌وجود آمده و نسبتاً عمیق‌اند و در حاشیه شمال و غرب دشت قزوین دیده می‌شوند.

۳- خاک‌های نواحی هموار دشت: این خاک از آبرفت‌های ریزانه با رسوب‌گذاری رودهای شمالی دشت قزوین و خررود به‌وجود آمده است. این نوع خاک عمیق با بافت ریز، از مستعدترین اراضی کشاورزی استان محسوب می‌شود و با نام دشت سیلتی قزوین به‌صورت نعلی شکل، دشت را در بر گرفته‌اند.

۴- خاک‌های شور و قلیایی : این نوع خاک‌های عمیق دارای بافت سنگین است و شوری و درجه قلیایی بالایی دارد و در اراضی کم شیب و به‌طور عمده در انتهای حوضه سفلی رودخانه خر رود و در جنوب شرق استان در محدوده‌ای به نام باتلاق نمکزار مشاهده می‌شود.

مشکلات خاک در استان

در حال حاضر عوامل مختلفی بر خاک‌های استان تأثیر نامطلوب و مخرب دارد که باعث آلودگی و فرسایش می‌شود. برخی از این عوامل طبیعی است (مانند : بارندگی‌های شدید، ساختار زمین، شیب و ...) و برخی دیگر غیرطبیعی است و در شکل‌گیری و تشدید آن انسان دخالت مستقیم و غیرمستقیم دارد که عبارت‌اند از :

- رشد فزاینده جمعیت و تبدیل اراضی مستعد کشاورزی به ساخت و سازهای شهری
 - برداشت خاک توسط کوره‌های آجرپزی
 - دستکاری توپوگرافیکی و مرفولوژیکی از طریق احداث راه‌های ارتباطی
 - بهره‌برداری از معادن بدون رعایت ملاحظات زیست محیطی
 - استفاده غیراصولی در بهره‌برداری از منابع آب‌های سطحی
 - بهره‌برداری بی‌رویه از مراتع
 - دیم‌کاری‌های غیرمجاز در زمین‌های مرتعی
 - مصرف انواع کود و سموم دفع آفات نباتی
 - تخلیه پسماندهای صنعتی و انباشت فلزات سنگین در خاک
 - زباله و پسماندهای شهری و خانگی.
- کلیه عوامل بالا سبب شده است سالانه به‌طور متوسط فرسایش خاک در استان حدود ۲۵ تن در هر هکتار باشد.

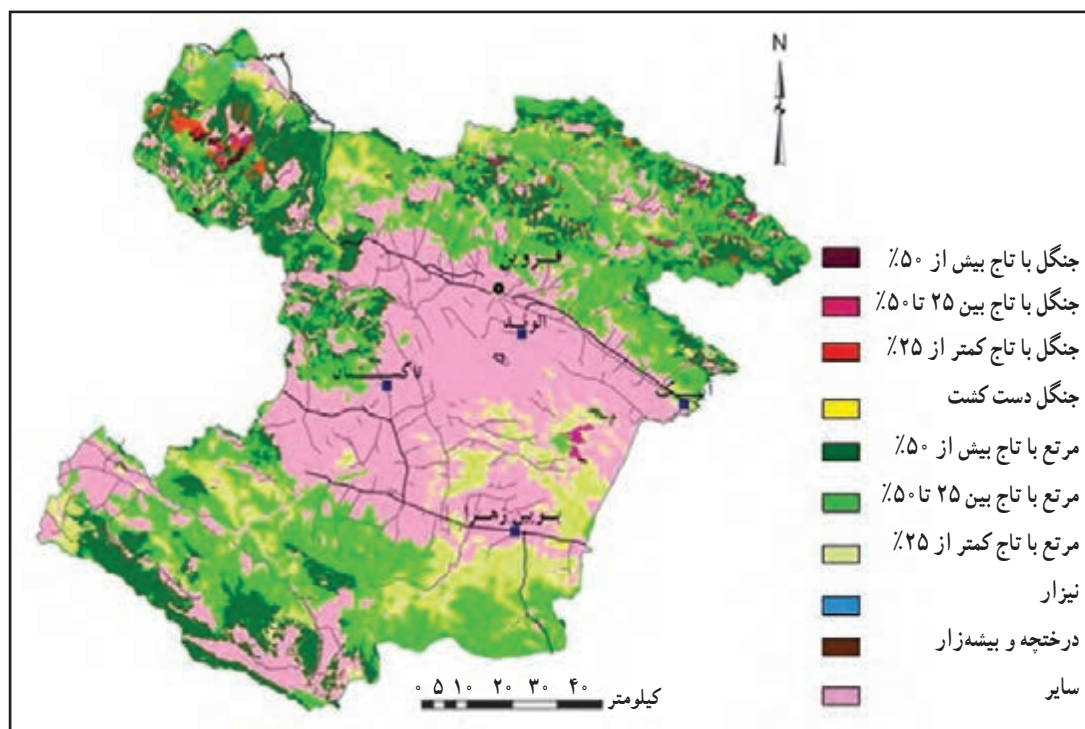
شکل ۱۵-۱ فرسایش خاک در استان قزوین

فعالیت

- تأثیر بهره‌برداری از معادن بر روی خاک و منابع طبیعی را توضیح دهید.
- درمورد مشکلات خاک استان با توجه به درس، با دوستان خود گفت‌وگو کرده و راهکارهای پیشنهادی خود را جهت حفظ محیط و بهره‌برداری از خاک‌های استان با ترسیم یک جدول بنویسید.
- از تبعات زیست محیطی و اقتصادی فرسایش خاک چند نمونه ذکر کنید.

پوشش گیاهی

اشکال متنوع ناهمواری و شرایط مختلف آب و هوایی و خاک موجب شکل‌گیری انواع پوشش گیاهی در استان شده است که می‌توان آن را به دو بخش عمده جنگل و مرتع تقسیم کرد.

شکل ۱۶-۱- نقشه پوشش گیاهی استان

جنگل

مساحت کل جنگل‌های استان حدود ۲۸۰۰۰ هکتار برآورد شده است که شامل جنگل انبوه، نیمه انبوه و تنک و دست کاشت است.

— آیا می توانید بگویید پوشش جنگلی چند درصد از مساحت کل استان را تشکیل می دهد؟
عمده ترین عرصه های جنگلی در مناطق کوهستانی شمال، شمال شرقی و شمال غربی به صورت توده های انبوه و نیمه انبوه از درختان ارس (سرو کوهی)، بلوط و بنه (پسته وحشی) دیده می شود.
شش تپ غالب در جنگل های استان به شرح زیر وجود دارد که از میان آنها گونه های جنگلی بلوط، ارس و تاغ از اهمیت قابل ملاحظه ای برخوردار است.

۱- جنگل بلوط : این جنگل با مساحت ۷۵۰۰ هکتار بزرگترین گونه جنگلی استان محسوب می شود که اغلب در بخش طارم سفلی دیده می شود و گونه هایی نظیر افرا، ازگیل، آلبالو و زالزالک در کنار آنها دیده می شود.

شکل ۱۷-۱ جنگل بلوط در حسین آباد طارم سفلی

۲- جنگل ارس : این گونه با مساحت ۵۱۰۰ هکتار در ارتفاعات مرزی با استان های گیلان و مازندران در بخش های الموت غربی و الموت شرقی و برخی از مناطق طارم دیده می شود. مهم ترین گونه های همراه آن سیب، انار و گلایی جنگلی است.

شکل ۱۸-۱ جنگل ارس مصطفی لو

۳- جنگل تاغ: این جنگل‌ها در شوره‌زارهای دشت قزوین، در شرق شهرستان بوئین زهرا و بخش‌های جنوبی آیک به‌صورت توده‌های نسبتاً متراکمی با مساحت حدود ۲۴۰۰ هکتار وجود دارد.

شکل ۱۹-۱ جنگل تاغ در فتح‌آباد بوئین زهرا

۴- جنگل بادام: این جنگل با وسعت ۹۴۰ هکتار در مناطق شمالی استان در بخش‌های الموت غربی و طارم سفلی وجود دارد.

۵- بنه (پسته وحشی): در بخش‌های مرکزی شهرستان قزوین با مساحت حدود ۲۷۰ هکتار جنگل بنه وجود دارد.

۶- جنگل سیاه‌تلو (نوعی درختچه تیغ‌دار): در الموت شرقی در محدوده‌ای با وسعت ۷۳۰ هکتار انبوهی از این جنگل وجود دارد.

جنگل‌های دست‌کاشت (پارک‌های جنگلی): در بوستان هزار هکتاری باراجین واقع در شمال شهر قزوین (با گونه‌های سرو نقره‌ای، آسماندار، اقاچیا و...) و حاشیه راه‌های ارتباطی قزوین - تاکستان، قزوین - زنجان و آزاد راه تهران و منطقه فتح‌آباد بوئین زهرا این جنگل‌ها ایجاد شده‌اند.

هدف از ایجاد این پارک‌های جنگلی:

- جلوگیری از فرسایش خاک

شکل ۲۰-۱. جنگل دست کاشت در تاجیکستان

- کاهش اثرات تخریبی باد و برف و کولاک در جاده‌ها
- کاهش آلودگی‌های صنعتی
- ایجاد مناظر زیبا جهت گذران اوقات فراغت شهروندان
- عمده‌ترین دلایل تخریب جنگل‌های استان عبارت‌اند از :
 - ۱- وابستگی برخی از روستاییان به چوب درختان جنگلی جهت تهیه هیزم (به خصوص در دو گونه ارس و بلوط)
 - ۲- تغییر کاربری اراضی جنگلی به زراعی
 - ۳- وقوع حریق در جنگل‌های استان به خصوص در فصل گرم به علت خشکی و حرارت زیاد
 - ۴- وجود آفات و بیماری‌های انگلی درختی
 - ۵- ورود دام به عرصه‌های جنگلی که موجب از بین رفتن نهال‌ها می‌شود.

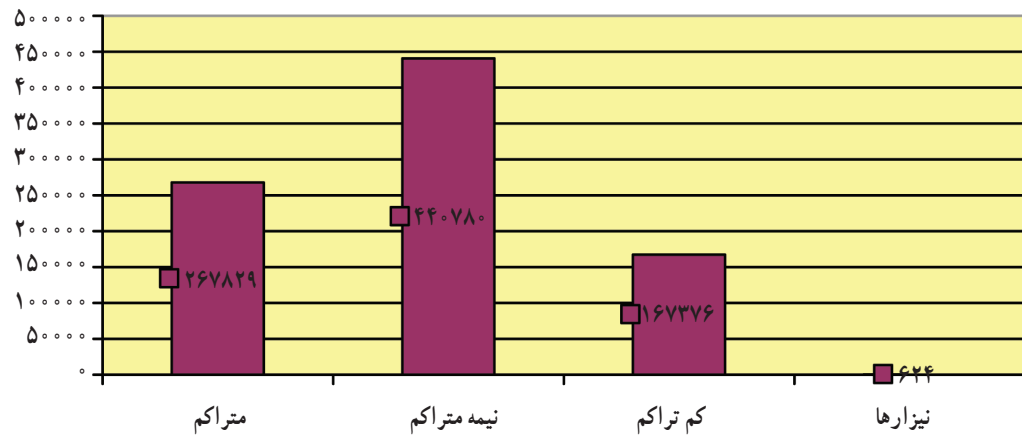

– با توجه به آنچه که در کتاب جغرافیای (۱) خوانده‌اید، تعریفی از مرتع به کلاس ارائه دهید.
در حال حاضر، وسعت مراعات استان حدود ۸۵۰۰۰۰ هکتار است که گونه‌های غالب آن شامل درمنه، خارشتر، علف شور، گون، اسفناج وحشی، بومادران، بابونه و ... است (شکل ۲۳-۱).

شکل ۲۱-۱- مرتع در بوئین زهرا

با دقت در نمودار شماره ۲۲-۱- بگویید بیشتر مراعات استان از چه نوعی است؟

شکل ۲۲-۱- نوع مراتع در استان

شکل ۲۳-۱- نمونه‌های گیاهان مرتعی استان

مراعات را بر اساس تولید علوفه خشک در سال، به سه گروه خوب، متوسط و ضعیف تقسیم می کنند. مراعات خوب و متراکم استان عمدتاً در ارتفاعات شمالی و مناطق کوهستانی آوج قرار دارند. مراعات متوسط و نیمه متراکم که بیشترین وسعت استان را به خود اختصاص داده است، همانند کمربندی در مرز بین زمین های زراعی دشت قزوین و مراعات خوب قرار دارد.

مراعات فقیر اغلب در مناطق شرقی و در حاشیه اراضی بیابانی فتح آباد بوئین زهرا و مناطقی که به اراضی زراعی و صنعتی اختصاص یافته اند واقع شده است.

— آیا می توانید چند نمونه از اهمیت و فواید مراعات استان را نام ببرید؟

تنگناهای مراعات استان

۱- وجود خاک های شور و بیابانی در قسمت جنوب شرقی که سبب ایجاد مراعات ضعیف می شود.

۲- تغییر کاربری اراضی مرتعی به صنعت و کشاورزی

۳- آفات و بیماری های مختلف در مراعات (مانند حمله ملخ ها و ...)

۴- بروز آتش سوزی به خصوص در فصل خشک

۵- برداشت غیراصولی و بی رویه از معادن

۶- توجه نکردن به ویژگی های زیست محیطی در احداث راه های ارتباطی

۷- بروز خشکسالی های مکرر

راهکارهایی جهت اصلاح و احیاء مراعات در استان

۱- تبدیل دیم زارهای کم بازده به عرصه های مرتعی

۲- اصلاح مراعات از طریق عملیات بذرپاشی، بوته کاری، کپه کاری و ...

۳- تنظیم برنامه چرا در هر سال متناسب با وضعیت مراعات در نواحی مختلف استان (از قبیل زمان ورود و خروج دام، تعداد

دام، نحوه چرا و ...)

۴- حذف گونه های نامرغوب و مزاحم

۵- اصلاح مراعات از طریق عملیات مکانیکی نظیر ایجاد چاله و پخش آب و ذخیره نزولات جوی.

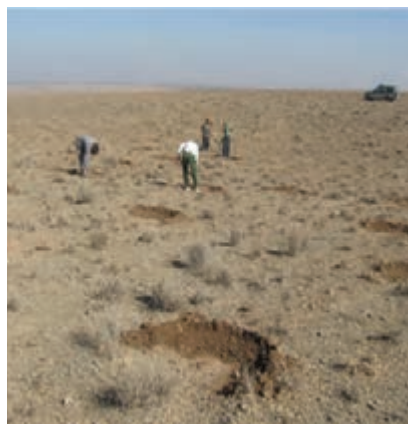
نکته:

به منظور تحقق موارد یاد شده مطالعات و انجام طرح های آمایش سرزمین در دو سطح منطقه ای و محلی ضروری است.

جدول ۱-۴- وسعت مراتع استان به تفکیک شهرستان ها

نام شهرستان	وسعت مراتع (هکتار)
قزوین	۳۶۰۵۸۱
بوئین زهرا	۳۲۳۸۶۳
البرز	۱۰۲۸۶
تاکستان	۱۰۸۸۴۹
آبیک	۴۹۹۰۶

شکل ۱-۲۴- راه های اصلاح مراتع

بیابان ها

۲۷ خرداد روز جهانی بیابان زدایی

سطح بیابان های استان حدود ۲۹۰۰۰ هکتار برآورد شده که حدود ۶۰۰۰ هکتار در محدوده منجیل و ۲۳۰۰۰ هکتار در محدوده شهرستان بوئین زهرا واقع شده است. برخی از عوامل مؤثر در بیابان زایی استان عبارت اند از :

جغرافیای طبیعی استان

— آیا می‌توانید برای هر یک از موارد بالا مثالی بیاورید؟

منطقه بیابانی (تپه‌های ماسه‌ای روان) حاشیه دریاچه سد منجیل :

این محدوده بیابانی دارای مشکلات زیر می‌باشد :

– سطح وسیع حوضه و قرار داشتن آن در محدوده چند استان

– عدم دسترسی به بستر سد

– عدم احداث سدهای رسوب‌گیر

– نوسان شدید آب ورودی و حجم زیاد رسوبات ریزدانه

– وجود باد شدید که باعث عدم استقرار نهال‌ها، تبخیر شدید و نوسان شدید رطوبت خاک می‌شود.

ازجمله فعالیت‌های اجرایی در این منطقه جهت بیابان‌زدایی، احداث بادشکن زنده با گونه‌های تاغ، گز، قره داغ و صنوبر و نیز

احداث دیوارهای سنگی است.

شکل ۲۵-۱- ماسه‌های روان اطراف سد منجیل

منطقه بیابانی واقع در محدوده شهرستان بوئین زهرا

شوره‌زار مرکزی قزوین، زیست بومی ویژه است. شوری خاک در انتهای آن حدود ده برابر شوری دریای خزر و ۷ تا ۸ برابر

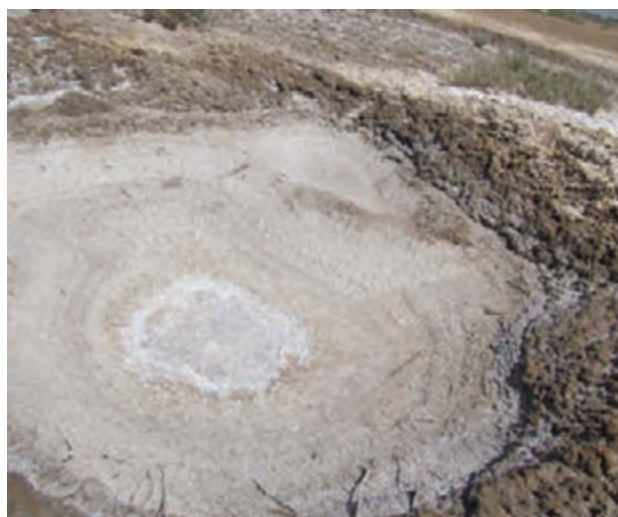
شوری آب خلیج فارس است.

برخی از دلایل این شوری را می‌توان در موارد زیر یافت :

– کاهش سطح آب‌های زیرزمینی دشت در ۴۰ سال اخیر تا حدود ۲۸ متر

جغرافیای طبیعی استان

– عدم خروج آب از دشت به علت کمی آب رودهای خررود، حاجی عرب و ابهررود و خارج نشدن نمک از منطقه
– به علت گرا بن بودن دشت قزوین و جنس رسوبات آن (تناوب شن، ریگ، رس، سیلت) حرکت آب به کندی انجام شده و سبب بالا آمدن سطح آب و باتلاقی و شور شدن آن در جنوب شرق دشت شده است.
در حال حاضر شوری خاک از سمت مرکز شوره زار به سوی اطراف در حال پیشروی است.
بی تردید به منظور حفظ اراضی بالادست و اطراف آن باید از پیشروی شوره زار جلوگیری کرد و به این منظور باید تغذیه افزایش و تخلیه کاهش یابد و نیز با کاشت گیاهان مقاوم به شوری، سرعت شور شدن خاک را کاهش داد.

شکل ۲۶-۱- منطقه بیابانی در اطراف بوئین زهرا و آبیگ

فعالیت

یک بازدید علمی از این مناطق بیابانی به همراه دبیر خود داشته باشید و ضمن بررسی منطقه از نظر خاک، اقلیم، آب و روابط متقابل انسان و محیط در این نواحی، نتایج مشاهدات خود را به صورت گزارش به کلاس ارائه کنید. همچنین می‌توانید از طریق سایت‌هایی مثل google earth بازدید علمی فوق را به صورت مجازی انجام دهید.

برای مطالعه

زیست بوم‌های حفاظت شده استان

امروزه با رشد روزافزون نیازهای بشر برای بهره‌برداری از منابع گوناگون محیط، صیانت از محیط زیست و تنوع زیستی امری حیاتی و اجتناب‌ناپذیر است.

در این راستا سازمان محیط زیست، جهت حفاظت و جلوگیری از تخریب منابع و قابلیت‌های بالقوه موجود در آنها و بهره‌برداری پایدار برای نسل‌های آینده، مناطقی را تحت عنوان مناطق حفاظت شده، شکار و تیراندازی ممنوع مورد حمایت و مدیریت قرار می‌دهد.

۱- منطقه حفاظت شده باشگل: این منطقه با قابلیت‌های اکوسیستمی برجسته و منحصر به فرد در مساحتی بالغ بر ۲۵۰۰۰ هکتار در ۸ کیلومتری شمال غرب شهر تاکستان در محدوده دهستان قاقازان از بخش مرکزی شهرستان تاکستان واقع شده است. مهم‌ترین گونه‌های جانوری آن پستاندارانی نظیر گرگ، آهو، قوچ و میش و ...، پرندگانی مانند عقاب طلایی، کبک، هدهد و ... و نیز انواع خزندگان و دوزیستان است. پوشش گیاهی این منطقه حفاظت شده از نظر فرم رویش، ایرانی - تورانی است و تنوع بسیار و از نظر دارویی و ذخیره ژنتیکی اهمیت خاص دارد (شکل ۲۷-۱).

منطقه حفاظت شده باشگل دارای چشم‌اندازهای طبیعی بی‌نظیری از زیستگاه‌های کوهستانی تپه ماهوری و

شکل ۲۷-۱- گونه‌های جانوری و گیاهی منطقه حفاظت شده باشگل

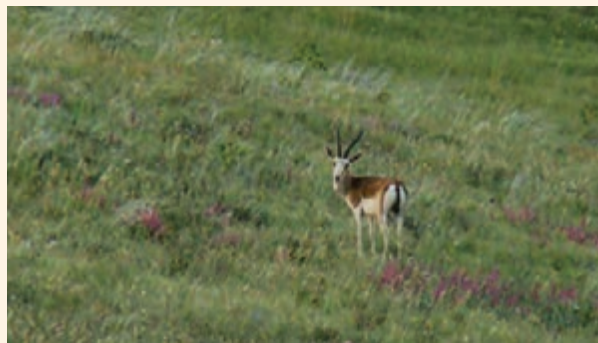
ادامه شکل ۲۷-۱ گونه‌های جانوری و گیاهی منطقه حفاظت شده باشگل

دشتی است که در فصول مختلف دیدنی است. رویش یکپارچه شقایق در برخی نواحی منطقه در فصل بهار در کنار اثر باستانی قز قلعه، نشان دهنده قابلیت بالای منطقه در جذب اکوتوریسم (طبیعت گردی) است.

۲- منطقه شکار و تیر اندازی ممنوع الموت: این منطقه با وسعت حدود ۱۱۸۰۰۰ هکتار در بخش کوهستانی شمال شرقی شهرستان قزوین واقع شده است و به سبب برخورداری از وسعت کافی و تنوع زیستی موقعیت بوم شناختی ویژه‌ای دارد.

تعداد زیادی از پستانداران (گرگ، روباه، بز کوهی، خرس قهوه‌ای و ...) و پرندگان (کبک، تیهو و عقاب و ...) و خزندگان، دوزیستان و انواع ماهی‌ها (قزل آرای رنگین کمان و اردک ماهی و ...) در این منطقه شناسایی شده‌اند. مهم‌ترین گونه‌های گیاهی منطقه عبارت‌اند از: ارس، بادام کوهی، زالزالک، زرشک و ... سیمای طبیعی منطقه الموت با چشم‌اندازهای بسیار متنوع، موقعیت مناسبی را برای جلب گردشگر فراهم کرده است.

دریاچه اوان و قلعه تاریخی در این منطقه، سالانه پذیرای تعداد زیادی از علاقه‌مندان به طبیعت و جلوه‌های

شکل ۲۸-۱ گونه‌های جانوری منطقه شکار تیراندازی ممنوع الموت

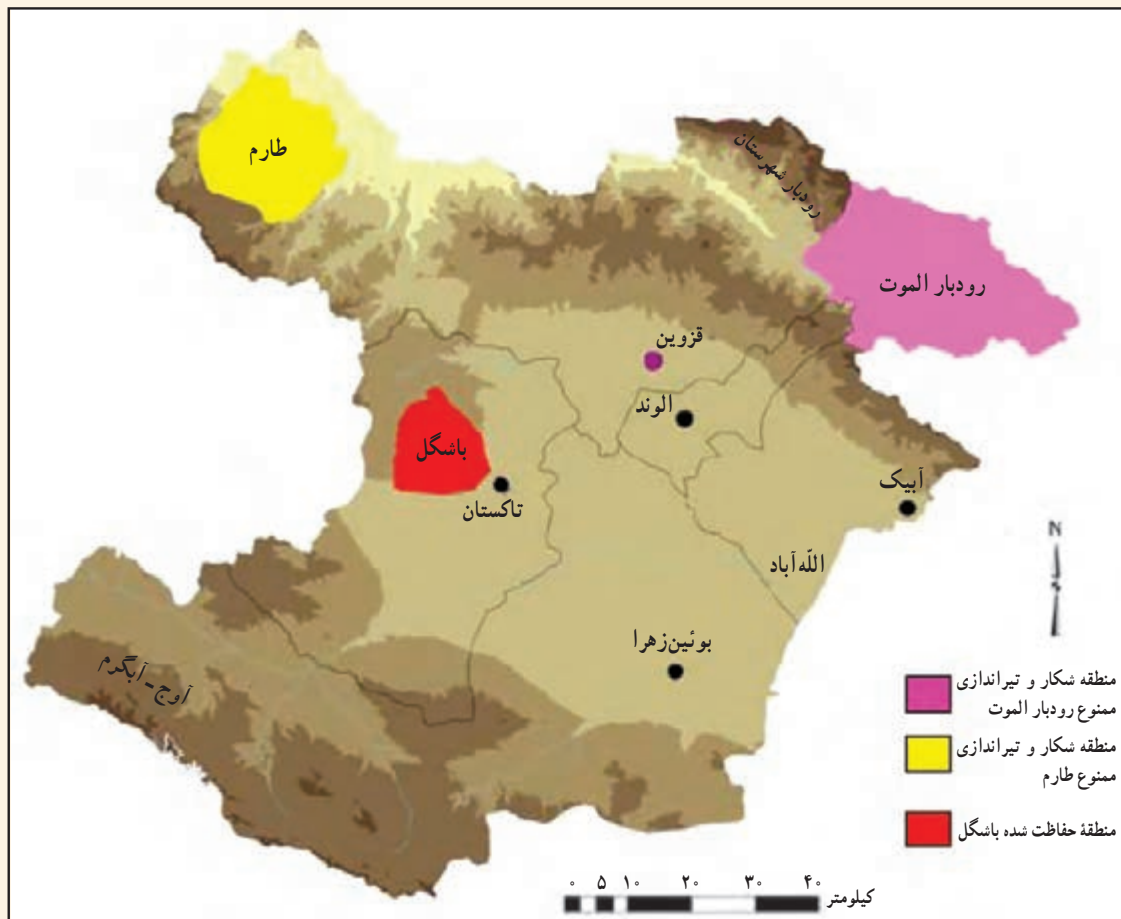

باستان‌شناسی است.

۳- منطقه شکار و تیراندازی ممنوع طارم سفلی : از مناطق اکوسیستمی برجسته در استان قزوین، منطقه کوهستانی طارم سفلی است که با وسعت تقریبی ۴۷۰۰۰ هکتار در شمال غرب شهرستان قزوین و هم مرز با استان‌های گیلان و زنجان قرار دارد؛ طارم سفلی با داشتن تعداد زیادی از انواع پرندگان (کبک، تیهو و عقاب طلایی و ...) و پستانداران (پلنگ، خرس قهوه‌ای و ...) و خزندگان و دوزیستان (مار آتشی، یله مار و ...) و گونه‌های آبرزی و ماهی‌ها (کولی، سیاه ماهی و ...) زیستگاه مناسب جهت زیست جانوران به شمار می‌رود.

مهم‌ترین گونه‌های گیاهی آن را می‌توان جنگل‌های بلوط و ارس و ... را نام برد.

منطقه طارم سفلی با برخورداری از شرایط آب و هوایی مطلوب و وجود دره‌های عمیق و چشم‌اندازهای جنگلی و نیز وجود قلاع تاریخی از قابلیت توریستی بالایی برخوردار است که متأسفانه ناشناخته باقی مانده است.

شکل ۲۹-۱ نقشه مناطق حفاظت شده و شکار و تیراندازی ممنوع

درس پنجم مسائل زیست محیطی استان

آب و خاک و سرسبزی این سرزمین تنها متعلق به ما نیست؛ بلکه متعلق به همه ایرانیان در همه زمان‌ها و عصرهاست. پس به حقوق نسل امروز و فردای ایران زمین احترام بگذاریم.

انسان‌ها به شیوه‌های مختلف محیط زیست خود را تحت تأثیر قرار می‌دهند، رشد روزافزون جمعیت شهری، پیشرفت فناوری، تخریب اراضی مناسب کشاورزی، مصرف گرایشی و حجم بالای زباله‌ها، ضعف سیاست‌گذاری‌ها و فعالیت‌های گوناگون دیگر، از جمله عوامل بحران‌زایی است که منجر به از بین رفتن توان‌های محیط زیست و برهم خوردن تعادل آن می‌شود. استان قزوین نیز با داشتن ظرفیت‌های صنعتی، معدنی و کشاورزی، یکی از استان‌هایی است که زمینه آلودگی‌های محیط زیست در آن فراهم شده است. – آیا می‌توانید عوامل مؤثر در تخریب و آلودگی‌های محیط زیست استان را فهرست کنید؟

آلودگی آب

حفظ منابع آب، یعنی حیاتی‌ترین ماده‌ای که بشر به آن نیاز دارد، به‌طور فزاینده‌ای مورد توجه جوامع بشری است و در حال حاضر آلودگی آب‌های استان، یکی از مشکلات زیست محیطی آن است که منجر به صرف هزینه‌های زیادی جهت رفع این آلودگی‌ها خواهد شد.

منابع اصلی آلوده کننده آب عبارت‌اند از:

الف) آلاینده‌های کشاورزی: استفاده غیر اصولی از کودها و سموم شیمیایی تأثیرات گسترده‌ای را بر محیط داشته و از طریق شست‌وشو به وسیله آب زراعی و یا باران وارد آب‌های جاری و زیرزمینی منطقه می‌گردد. واحدهای دامداری نیز از طریق دفع غیراصولی کودها و لاشه‌های تلف شده، موجب آلودگی آب‌ها می‌شوند.

ب) آلاینده‌های صنعتی: استان قزوین رتبه اول در زمینه تولید شوینده‌ها، رتبه دوم در زمینه صنایع کانی غیر فلزی (شیشه و صنایع وابسته به سیلیس) و رتبه سوم در زمینه تولید صنایع سرامیک و کاشی‌سازی در کل کشور را داراست. با توجه به تعداد زیاد واحدهای صنعتی در استان، ورود مقادیر زیادی پساب‌های صنعتی (مواد مختلف شیمیایی، رنگ روغن، فلزات سنگین و...) به منابع آب امری مسلم و قطعی است که در صورت تداوم آن و عدم تصفیه، کیفیت آب‌های سطحی و زیرزمینی را وارد مرحله بحران خواهد ساخت.

ج) آلاینده‌های شهری و خانگی: افزایش جمعیت شهرها و بالا بودن مصرف سرانه آب در استان (حدود ۲۰۰ لیتر در شبانه‌روز) سبب ورود حجم زیادی از فاضلاب‌های خانگی به چاه‌های جاذب می‌شود (حدود ۸۰-۷۰ درصد آب مصرفی تبدیل به

فاضلاب می‌شود.) فعالیت‌های گردشگری، بیمارستان‌ها و نیز عدم رعایت بهداشت محیط توسط برخی از گردشگران و شهروندان (مانند رها کردن زباله‌ها و مواد زائد در حریم و داخل رودها و کانال‌های انتقال آب) نفوذ شیرابه زباله‌ها، انواع مواد سمی، شیمیایی و انگلی و میکروبی را به آب‌های سطحی و زیرزمینی استان وارد می‌کند.

شکل ۳۰-۱- آلودگی آب‌ها توسط آلاینده‌های شهری و صنعتی

برای رفع این آلودگی‌ها انجام برنامه‌ها و پروژه‌های ذیل پیش‌بینی شده است.

- ۱- تکمیل و تجهیز و راه‌اندازی سامانه‌های تصفیه فاضلاب شهری و صنعتی (شکل ۳۱-۱)
- ۲- پایش منظم و مستمر در خصوص روند تغییرات کیفی آب‌های سطحی و زیرزمینی به انواع آلاینده‌ها

شکل ۳۱-۱- تصفیه خانه‌های فاضلاب در قزوین

آلودگی هوا

آیا می‌دانید ۲۹ دی ماه چه روزی است؟

کیفیت هوا در مناطق مختلف استان با توجه به جریانات هوا، وضعیت توپوگرافی و میزان انتشار آلاینده‌ها، متفاوت است. در استان قزوین به دلیل تنوع فعالیت‌های اقتصادی (صنعتی، کشاورزی و خدماتی) منابع متعددی به‌عنوان آلاینده‌های هوا فعال‌اند که می‌توان آنها را به دو گروه اصلی تقسیم کرد.

۱- منابع آلوده‌کننده انسانی (صنایع، واحدهای مسکونی و وسایل حمل و نقل): رشد جمعیت و روند شهرنشینی، گسترش صنایع و شهرک‌های صنعتی و تقاضا برای انرژی و استقرار نامناسب صنایع و فعالیت‌های تولیدی و خدماتی در جوار و کالبد شهرها و نیز صنایع ناهمگون با طبیعت و افزایش وسایل حمل و نقل موجب آلودگی هوا در استان شده است.

استان قزوین به‌عنوان سومین قطب صنعتی کشور و با وجود شهر صنعتی البرز به‌عنوان اولین و بزرگترین شهر صنعتی ایران، تعداد زیادی شهرک و ناحیه صنعتی و تأثیرپذیری از کارخانه‌های سیمان، نیروگاه و کوره‌های متعدد آجریزی و کارخانه‌های آسفالت و واحدهای صنایع شیمیایی درحال حاضر (سال ۱۳۹۰) در وضعیت بحرانی آلودگی هوا قرار ندارد.

بخش دیگری از آلودگی هوای استان مربوط به منابع متحرک و خودروهاست که در افزایش منواکسید کربن و دی اکسید گوگرد و سایر گازهای آلاینده نقش اساسی دارند.

لازم به ذکر است که در شهر قزوین ممکن است به‌علت عدم امکان اجرای طرح‌های عریض‌سازی برخی از خیابان‌ها به‌ویژه در مناطق مرکزی و پر رفت و آمد و نیز وجود آثار و بناهای تاریخی و بافت قدیمی، افزایش ترافیک در برخی از ساعات شبانه‌روز موجب تشدید آلودگی هوا شود.

شکل ۳۲-۱- ایستگاه پایش هوا در قزوین

شکل ۳۳-۱- آلودگی هوا توسط واحدهای صنعتی

۲- منابع آلوده کننده طبیعی : هوای استان قزوین در برخی از سالها در فصول خشک تحت تأثیر پدیده گرد و غبار که از نیمه غربی ایران وارد می شود، قرار می گیرد و گاه تا چندین روز پایدار بوده و موجب کاهش دید به کمتر از یک کیلومتر نیز می شود. به نظر شما چه عواملی موجب پیدایش پدیده گرد و غبار می شود؟

پسماندها

گسترش شهرها و افزایش بی رویه جمعیت و رشد بی رویه صنایع بسته بندی و تشویق به مصرف گرایی موجب تولید پسماند شده و مشکلات تفکیک، جمع آوری و دفن آنها باعث افزایش معضلات زیست محیطی و بهداشتی می شود.

پسماند یا زباله چیست؟

به مواد جامد، مایع و گاز (به جز فاضلاب‌ها) که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به وسیله فعالیت‌های انسانی به‌وجود می‌آید و به‌عنوان مواد زاید تلقی شده و اثرات تخریبی بر محیط زیست دارد، پسماند گفته می‌شود.
— به‌نظر شما از این پسماندها چه استفاده‌هایی می‌توان کرد؟

بیشتر بدانیم

پسماندها به پنج گروه اصلی تقسیم می‌شوند:

۱— **پسماندهای عادی:** کلیه پسماندهایی که به‌صورت معمول از فعالیت‌های روزمره انسان‌ها در شهرها و روستاها و خارج از آنها به عمل می‌آید پسماندهای عادی گفته می‌شود از قبیل: زباله‌های خانگی و نخاله‌های ساختمانی. این پسماندها را می‌توان به دو گروه زیر تقسیم کرد:

الف) پسماندهای خشک: مانند انواع پلاستیک، قوطی و بطری و ... که در کوتاه مدت قابل تجزیه در محیط نیستند و برای تجزیه، حداقل ۴۰۰ سال زمان می‌برد و باعث اشغال اراضی زیادی جهت دفن و آلوده شدن مواد خاک و مخازن آب‌های زیرزمینی می‌شوند.

ب) پسماندهای تر: شامل انواع ضایعات سبزی، میوه‌ها و مواد غذایی و ... که قابل تجزیه و برگشت به محیط زیست است و بوی نامطبوع دارد که مورد علاقه حیوانات بوده و می‌تواند ناقل بیماری باشد و با تولید شیرابه منجر به آلوده کردن محیط شود.

۲— **پسماندهای بیمارستانی:** کلیه پسماندهای عفونی و زیان‌آور و یا عادی بیمارستان‌ها و مراکز بهداشتی

۳— **پسماندهای کشاورزی:** کلیه پسماندهای ناشی از فعالیت‌های تولیدی در بخش کشاورزی از قبیل فضولات، لاشه حیوانات و ...

۴— **پسماندهای صنعتی:** پسماندهای ناشی از فعالیت‌های صنعتی، معدنی، صنایع پالایشگاهی و پتروشیمی و نیروگاهی و امثال آن همانند ضایعات صنایع و ...

۵— **پسماندهای ویژه:** به پسماندهایی که به‌دلیل یکی از خواص خطرناک از قبیل: سمی بودن، قابلیت اشتعال، خوردگی و مشابه آن، که نیاز به مراقبت ویژه جهت نگهداری، حمل و دفن دارد، گفته می‌شود مانند: انواع باتری‌ها، لامپ‌ها، داروها و شیشه‌ها و لوازم آرایشی و ...

در حال حاضر در شهر قزوین، روزانه حدود ۳۰۰ تن زباله تولید می‌شود که حدود ۷۰ درصد آن فسادپذیر و ۳۰ درصد آن مواد خشک است. (روزانه حدود ۶ تن پسماند خشک از سطح شهر قزوین جمع‌آوری می‌شود.)

سرانه تولید زباله برای هر فرد در قزوین ۷۵۰ گرم است. (نسبت سرانه زباله در کشور ۷۰۰ گرم است).

جدول ۵-۱- میزان تولید روزانه پسماند در شهرستان‌های استان (سال ۱۳۹۰)

نام شهر	میزان تولید - تن/روز
قزوین	۳۰۰
تاکستان	۹۵
بوئین زهرا	۲۵
البرز	۶۰
آبیک	۳۷

جهت مدیریت پسماند و حفظ محیط زیست چه اقداماتی می‌توان انجام داد؟

بیشتر بدانیم

کاربرد پسماندها

تهیه کمپوست: کودی که از زباله تهیه می‌شود، کمپوست نامیده می‌شود و نوعی کود آلی (غیرشیمیایی) است. این کود از تجزیه زباله‌های خانگی و فضولات حیوانی و ضایعات کشاورزی ساخته می‌شود و به‌عنوان اصلاح‌کننده خاک به کار می‌رود.

بیوگاز: تمام اجساد جانوران و گیاهان پوسیده شده از خود، گاز متصاعد می‌کنند که آن را بیوگاز می‌نامند. این گاز از زباله، فاضلاب و کودها به وجود می‌آید و منبع با ارزشی از انرژی محسوب می‌شود.

مخاطرات محیطی استان

الف) زمین لرزه: در درس‌های قبل با گسل‌های مهم استان آشنا شدید. می‌دانید که زلزله و گسل بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند. یعنی وجود گسل‌های فراوان در یک منطقه سبب تسهیل خروج انرژی و زلزله نیز سبب ایجاد گسل‌ها و شکستگی‌های جدید و در نتیجه قابلیت لرزه‌خیزی در یک منطقه می‌شود. خطر زمین لرزه‌های بزرگی که استان ما را تهدید می‌کند مربوط به، فعالیت گسل‌هایی است که جوان بوده و بیش از ۱۰ کیلومتر طول دارند. این گسل‌ها عبارت‌اند از:

گسل شمال قزوین، گسل طالقان، اشتهاارد، مشا، قشلاق، آبیک، الموت، شاهرود، ایپک، زواردشت و کشاچال.

از میان گسل‌های یاد شده، در شهر قزوین احتمال لرزه‌خیزی از گسل فعال شمال و برای بوئین زهرا و تاکستان، گسل فعال اشتهارد و ایپک بیشتر است.

با توجه به خطر لرزه‌خیزی استان، توجه به نکات زیر ضروری است :

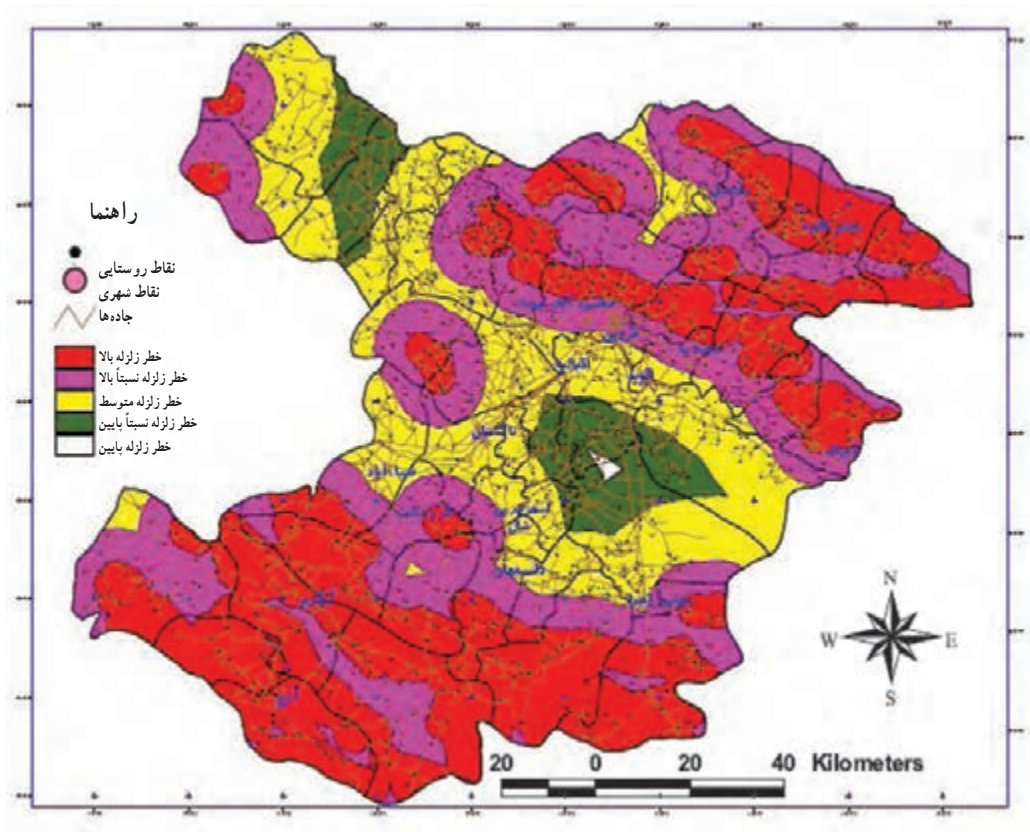
- مکان‌گزینی صحیح مراکز جدید جمعیتی
- رعایت ایمنی در تأسیسات مهم و حیاتی
- توجه دقیق به رعایت آیین‌نامه نظام مهندسی ساختمان در طراحی و احداث سازه‌ها
- رعایت استانداردهای لوله‌کشی گاز، جهت کاهش خطرات ناشی از آتش‌سوزی
- مقاوم‌سازی شبکه‌های فشار قوی انتقال برق
- توجه به احتمال بروز زمین‌لغزش و رانش در هنگام زلزله و تهدید ساختمان‌ها
- ساماندهی بافت قدیمی شهر و رعایت استانداردهای شهرسازی در بافت جدید
- توجه به احتمال بروز روانگرایی در مناطقی از دشت قزوین
- توجه به آموزش‌های مدیریت بحران بخصوص در اماکن عمومی
- راهکارهایی را جهت کاهش خسارات و خطرات ناشی از زلزله به موارد بالا اضافه کنید.

فعالیت

- به نقشه پهنه‌بندی خطر زلزله در استان دقت کنید و شهر یا روستای محل زندگی خود را پیدا کرده و موقعیت آن را ارزیابی کنید.

- با توجه به نقشه پهنه‌بندی خطر زلزله، کدام مناطق استان بیشتر در معرض خطر زلزله‌های مخرب قرار دارند؟

شکل ۳۴-۱- نقشه پهنه‌بندی خطر زلزله در استان قزوین

جدول ۶-۱- تاریخچه برخی از زمین‌لرزه‌های استان قزوین

بزرگی	سال وقوع (خورشیدی)	مکان
۵/۳	۲۴۳	قزوین
۷/۷	۵۵۶	ری - قزوین
۵/۷	۱۲۵۵	بوئین زهرا
۴/۵	۱۲۸۰	قزوین
۶/۹	۱۳۴۱	بوئین زهرا
۵	۱۳۴۵	صمغ آباد
۴/۶	۱۳۴۶	آبیک
۴/۴	۱۳۶۱	قزوین
۷/۳	۱۳۶۹	قزوین - منجیل

بیشتر زمین لرزه‌ها در نوار شمالی و جنوبی استان رخ داده است، آیا می‌توانید علت آن را بیان کنید.

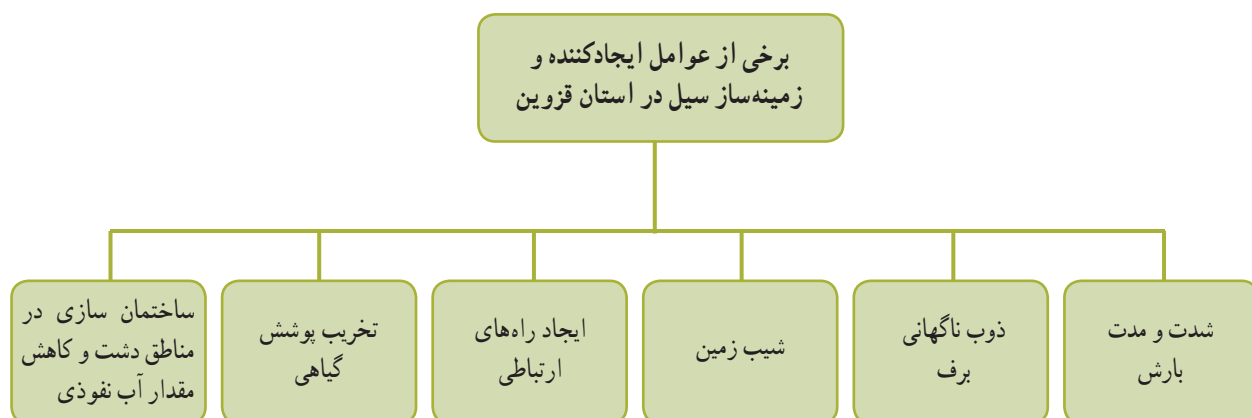
تجربه موفق

در سحرگاه ۳۱ خرداد سال ۱۳۶۹ زلزله‌ای به بزرگی ۷/۳ در مقیاس ریشتر بخش‌هایی از استان‌های گیلان، زنجان، و قزوین را لرزاند. مرکز این زلزله منجیل و دیلمان در استان گیلان بود. تصاویر شهر منجیل در روز بعد، ویرانی تا ۹۸ درصد را نشان می‌داد.

سد منجیل (احداثی در اوایل دهه ۱۳۴۰) با گنجایش ۱۸۰۰ میلیون مترمکعب اواخر بهار به بیش از ۹۰ درصد حجم خود می‌رسد؛ می‌دانیم شهر در مجاورت سد قرار دارد، بنابراین، سد در مرکز سطحی زلزله قرار داشته است. فشار ناشی از آب پشت سد و لرزش‌های آن کافی بود تا این سد بزرگ درهم شکسته و فاجعه بزرگ را رقم بزند. اما آینده نگر و مقاوم‌سازی سد در برابر زلزله مانع از آسیب جدی دیواره این سد شد. بنابراین، سازه سد از آزمونی بزرگ موفق بیرون آمد. جالب است بدانیم در هنگام پرابی طول دریاچه سد به سمت طارم علیا و قزل اوزن حدود ۲۵ کیلومتر و به سمت لوشان حدود ۱۳ کیلومتر می‌باشد.

بیایم خطر را جدی گرفته و با دوراندیشی بناها و ساختمان‌ها را مقاوم بسازیم، از دانش روز جهان در مهندسی زلزله نهایت استفاده را ببریم و باور داشته باشیم که زلزله جزئی از تکامل پوسته کشور و استان عزیزمان بوده و اجتناب‌ناپذیر است.

ب) سیل : در سال‌های اخیر دخالت انسان در چرخه طبیعی آب از طریق تخریب پوشش گیاهی، کاربری غیراصولی اراضی و ساختمان‌سازی در دشت‌های سیلابی که باعث کاهش نفوذپذیری خاک و افزایش آب‌های سطحی و رسوبات می‌شود، سطح مناطق سیل خیز و شدت سیل خیزی را افزایش داده است و استان ما نیز از این امر مستثنا نیست و سیل باعث خسارات زیادی در بخش‌های کشاورزی، صنعتی و سکونت‌گاه‌های انسانی شده است.

به نمودار صفحه قبل دقت کنید و چنانچه سیل از مخاطرات طبیعی محل زندگی شماست بگویید کدام یک از عوامل نامبرده شده، در وقوع آن مؤثر است؟

شکل ۳۵-۱ وقوع سیل در استان قزوین

براساس آمارهای هواشناسی و دبی سنجی، بسیاری از رودهای استان دارای سیلاب بهاره‌اند که دوره آنها همزمان با شروع گرما و ذوب ذخیره برف در ارتفاعات شمال و شمال غربی است. رودخانه شاهرود و حوضه آن از الموت تا سفیدرود بالاترین میزان سیل خیزی را در استان دارد که در بارش‌های بهاره و پاییزه با مشکل سیل مواجه بوده است. در رودهای خررود و حاجی عرب به علت کاهش بارندگی سالیانه و فصلی بودن و افزایش فاصله حوضه آبخیز تا آبریز از فراوانی وقوع سیلاب کاسته شده، اما این رودها نیز دچار سیلاب‌های فصلی می‌شود.

جغرافیای طبیعی استان

- در سال‌های اخیر جهت مدیریت سیلاب اقدامات مهمی انجام شده که برخی از آنها عبارت است از :
 - ایجاد طرح‌های آبخیزداری در مناطق کوهستانی و کوهپایه‌ای مانند ایجاد بندهای خاکی، خشکه چین و ...
 - پخش سیلاب با روش صحیح به منظور تقویت پوشش گیاهی
 - افزایش ماده آلی خاک جهت نفوذ آب بیشتر در زمین

ج) خشکسالی : از خطرات و بلایای تدریجی و بی‌سروصدای طبیعت است.

در بین بلایای طبیعی خشکسالی به دلایل گستردگی وسیع‌تر، دوره تداوم طولانی‌تر و در برگیرنده جمعیت بیشتر، از اهمیت شایانی برخوردار است و تأثیرات زیست محیطی و اقتصادی فراوان برجا می‌گذارد. با توجه به موقعیت جغرافیایی استان قزوین و شرایط اقلیمی آن و توانایی‌های کشاورزی در دشت قزوین، نوسانات و تغییرات بارش و وقوع خشکسالی خسارات زیادی برجا می‌گذارد. تجزیه و تحلیل بارش سال زراعی در دوره آماری ۳۰ ساله (۱۳۹۰-۱۳۶۰) نشان می‌دهد که میانگین بارش در شهر قزوین ۳۲۵ میلی‌متر، مرطوب‌ترین سال زراعی ۷۵-۱۳۷۴ به میزان ۴۸۷ میلی‌متر و خشک‌ترین سال ۸۷-۱۳۸۶ به میزان ۱۴۷ میلی‌متر بوده است.

در صورت پذیرش تعریف خشکسالی با مقادیر کمتر از میانگین در طی ۳۰ سال گذشته، شهر قزوین عملاً ۱۲ سال با خشکسالی مواجه بوده است.

فعالیت

جهت آشنایی دانش آموزان دبیرستان خود با پدیده خشکسالی، فهرستی از اثرات خشکسالی بر روی گیاهان، خاک، دام و انسان و راه های مقابله با هر یک از آنها را تهیه و به صورت خبرنامه در اختیار آنها قرار دهید.

د) یخبندان هیدروئولوژیکی: یخبندان از جمله مخاطرات طبیعی است که غالباً بر اثر کاهش دمای محیط به پایین تر از صفر درجه، اتفاق می افتد، علل ایجاد یخبندان عبارت است از:

۱- توده های هوای سرد (ورود هوای سرد)

۲- یخبندان تشعشعی (خروج هوای گرم)

موارد بالا را به کمک دبیر خود بررسی کنید.

مطالعات آماری بر روی دمای کمینه استان در طی ۳۰ سال اخیر نشان می دهد بیشترین تعداد روزهای یخبندان متعلق به آوج

جغرافیای طبیعی استان

(با میانگین ۱۲۰ روز) است و قزوین مرکز استان نیز با ۹۰ روز یخبندان در طی سال مواجه می‌شود. دوره فصلی یخبندان در استان از اواسط پاییز تا اواسط بهار است.

فعالیت

با کمک دوستان خود جدول زیر را تکمیل کنید.

راهکارهای پیشنهادی	تهدیدات محیطی ناشی از یخبندان
استفاده از مخلوط ماسه	لغزندگی جاده‌ها و اختلال در ترافیک
.....	از بین رفتن باغ‌ها و مزارع
.....	ترکیدگی لوله‌های آب

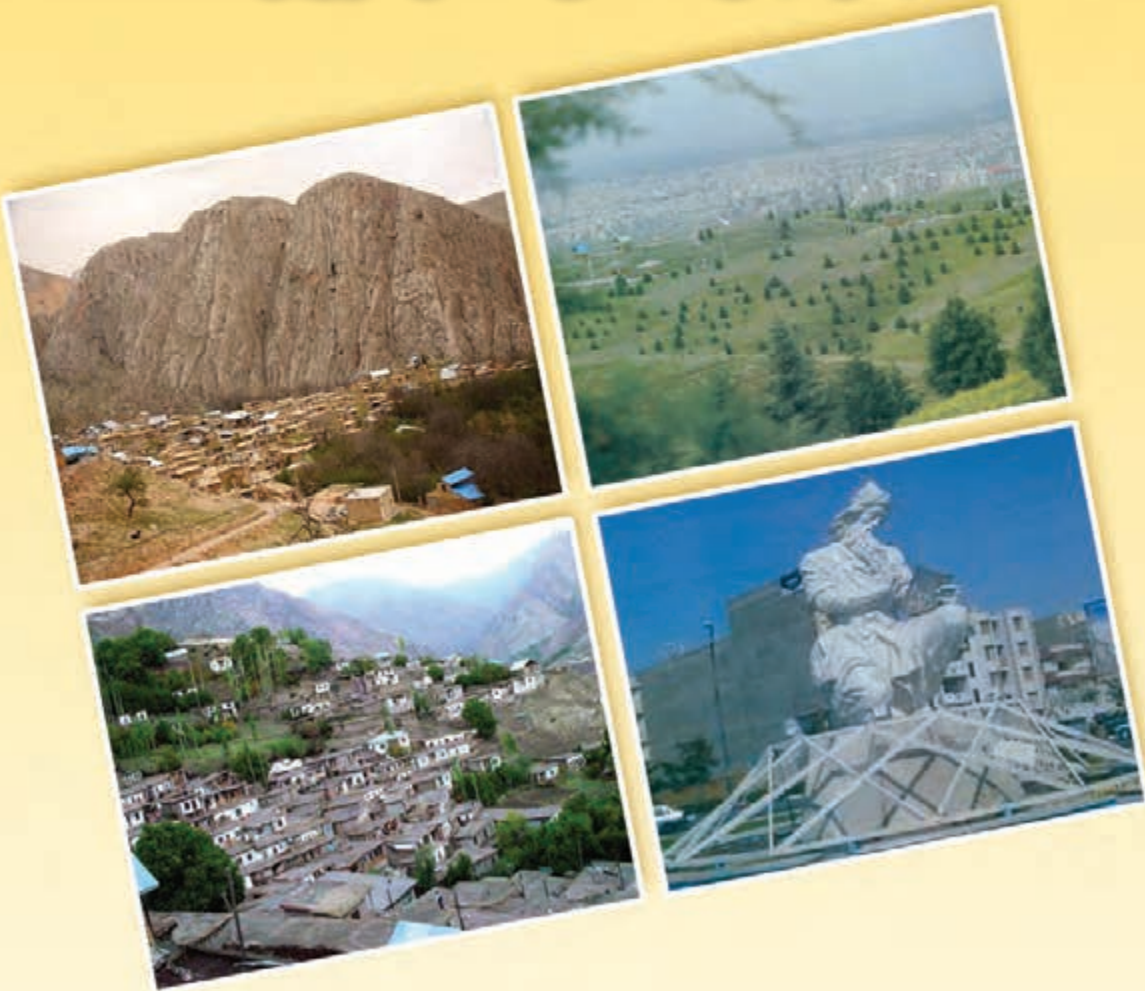

شکل ۳۶-۱- یخبندان در استان قزوین

فصل دوم

جغرافیای انسانی استان قزوین

درس ششم تقسیمات سیاسی استان

آیا می‌دانید موقعیت استان شما بر روی نقشه ایران چگونه است و استان شما در کجای نقشه ایران واقع است؟

آیا می‌توانید نام شهرستان‌های واقع در استان خود را نام ببرید؟

براساس آخرین تقسیمات کشوری (۱۳۹۵) استان قزوین دارای ۶ شهرستان، ۱۹ بخش، ۲۸ شهر، ۴۶ دهستان و ۱۱۲۷ آبادی که فقط ۸۷۶ آبادی دارای سکنه بوده است. استان قزوین دارای ۱۵۶۲۶ کیلومتر مربع وسعت است، که استان بیست و هفتم ایران محسوب می‌گردد. مرکزیت سیاسی استان قزوین هم، شهر تاریخی قزوین است که دارای مساحت ۶۴/۱ کیلومتر مربع است. از نظر مساحت شهرستان قزوین بزرگ‌ترین و شهرستان البرز کوچک‌ترین شهرستان استان محسوب می‌گردد.

شکل ۱-۲- شهرستان‌های استان قزوین در سال ۱۳۹۵

به دلیل موقعیت جغرافیایی و همچنین فرصت‌های (جغرافیایی، اجتماعی و اقتصادی مطلوب) استان قزوین همواره از کانون‌های جذب جمعیت بوده است که به این دلیل، همواره در استان قزوین شاهد دگرگونی‌های آماری در تقسیمات سیاسی هستیم براین اساس می‌توان آخرین وضعیت تقسیمات سیاسی استان را در جدول ۲-۱ مشاهده کرد.

بیشتر بدانیم

جدول ۲-۱- مشخصات کلی شهرستان‌های استان قزوین در سال ۱۳۹۵

شهرستان	تاریخ تأسیس شهرستان	مساحت (کیلومتر مربع)	بخش	شهر	دهستان	تعداد آبادی	دارای سکنه
آبیک	۱۳۸۰	۱۳۰۲	۲	۲	۵	۹۴	۷۹
آوج	۱۳۹۱	۲۶۹۱	۲	۲	۵	۱۱۶	۱۰۰
البرز	۱۳۸۳	۴۰۳	۲	۴	۴	۲۲	۲۱
بوئین زهرا	۱۳۷۵	۳۰۰۳	۴	۵	۱۰	۱۷۸	۱۲۸
تاکستان	۱۳۵۹	۲۵۳۸	۴	۵	۹	۱۵۱	۱۱۲
قزوین	۱۳۱۶	۵۶۸۹	۵	۷	۱۴	۵۶۶	۴۳۶
کل استان		۱۵۶۲۶	۱۹	۲۵	۴۶	۱۱۲۷	۸۷۶

تغییرات سیاسی در تقسیمات سیاسی استان قزوین از سال ۱۳۷۶ آغاز شده و تا امروز ادامه داشته است و بر حسب تغییرات جمعیتی استان قزوین، در آینده هم دچار تغییرات جدی خواهد شد. براین اساس، آخرین تغییرات سیاسی استان قزوین را در جدول ۲-۲ (مشخصات شهرستان‌های استان) به تفکیک شهرستان می‌توان مشاهده کرد.

بیشتر بدانیم

جدول ۲-۲- تقسیمات سیاسی استان قزوین در سال ۱۳۹۵

شهرستان	مرکز شهرستان	بخش	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان	شهر
آبیک	آبیک	بشاریات	خاکعلی	بشاریات غربی	خاکعلی	خاکعلی
				بشاریات شرقی	خطایان	
آبیک	آبیک	مرکزی	آبیک	زیاران	زیاران	آبیک
				کوهپایه غربی	کوندج	
				کوهپایه شرقی	ناصر آباد	

ادامه جدول ۲-۲- تقسیمات سیاسی استان قزوین در سال ۱۳۹۵

آبگرم	کلنجین	خرقان شرقی	آبگرم	آبگرم	آوج	آوج
	آبگرم	آبگرم				
آوج	نیرج	خرقان غربی	آوج	آوج		
	شهید آباد	شهید آباد				
زیباشهر شریف آباد بیدستان	شریف آباد	شریفیه	محمدیه	محمدیه	الوند	البرز
	حصار خروان	حصار خروان				
الوند	پیروسفیان	پیروسفیان	مرکزی	مرکزی		
	نصرت آباد	نصرت آباد				
دانسفهان	ابراهیم آباد	ابراهیم آباد	دانسفهان	رامند		
	خوزنین	رامند جنوبی				
شال	زین آباد	زین آباد	شال	شال		
	شهرک مدرس	قلعه هاشم				
سگز آباد بومین زهرا	عصمت آباد	زهرای بالا	بومین زهرا	مرکزی	بومین زهرا	بومین زهرا
	رحیم آباد	زهرای پایین				
	سگز آباد	سگز آباد				
ارداق	شهرستانک	دشتابی شرقی	ارداق	دشتابی		
	ارداق	دشتابی غربی				

ادامه جدول ۲-۲- تقسیمات سیاسی استان قزوین در سال ۱۳۹۵

اسفرورین	اک	اک	اسفرورین	اسفرورین	تاکستان	تاکستان
	خرم آباد	خرم آباد		خرم آباد		
خرمدشت	رحیم آباد	افشاریه	خرمدشت	خرمدشت		
	خرمدشت	رامندشمالی				
ضیاءآباد	حسین آباد	دودانگه سفلی	ضیاءآباد	ضیاءآباد		
	فارسجین	دودانگه علیا				
تاکستان	یحیی آباد	قافازان شرقی	تاکستان	مرکزی		
	نیکویه	قافازان غربی				
نرجه	نرجه	نرجه				
معلم کلایه	مینو دشت	الموت بالا	معلم کلایه	رودبار الموت شرقی	قزوین	قزوین
	زوارک	الموت پایین				
	معلم کلایه	معلم کلایه				
رازمیان	بهرام آباد	رودبار شهرستان	رازمیان	رودبار الموت غربی		
	رجایی دشت	رودبار محمدزمانی				
	دستجرد سفلی	دستجرد				
سیردان	حصار	چوقور	سیردان	طارم سفلی		
	سیاهپوش	خندان				
	کوهگیر سفلی	کوهگیر				
	نیارک	نیارک				
قزوین محمودآباد اقبالیه کوهین	کورانه	اقبال شرقی	قزوین	مرکزی		
	نظام آباد	اقبال غربی				
	آقابابا	ایلات قافازان شرقی	کوهین	کوهین		
	کوهین	ایلات قافازان غربی				

فعالیت

- با توجه به نقشه شهرستان‌های استان قزوین و جدول تقسیمات سیاسی استان، به سؤال‌های زیر پاسخ دهید.
- ۱- محل زندگی شما : در شهرستان.....بخش.....شهر.....
دهستان.....روستای.....واقع است.
 - ۲- شهرستان.....پرجمعیت‌ترین و شهرستان.....کم جمعیت‌ترین شهرستان استان قزوین است.
 - ۳- شمالی‌ترین شهرستان استان.....نام دارد.
 - ۴- جنوبی‌ترین شهرستان استان، شهرستان.....است.

بیشتر بدانیم

استان قزوین استان نوپایی است.
این استان بیش از دو دهه سابقه در سیر تقسیمات کشوری ایران را دارد.
این استان قبل از شکل‌گیری خود، تابعیت چندین استان را داشته است. (مرکزی، زنجان، تهران)
در سال ۱۳۷۵ این شهرستان از استان زنجان جدا شده و تابع استان تهران گردید. (شهرستان‌های استان تهران)

درس هفتم شیوه‌های زندگی در استان

آیا شما به عنوان یک دانش آموز ساکن در استان قزوین با شیوه‌های سکونت و زندگی در استان آشنایی دارید؟ آیا می‌دانید که چند شیوه زندگی در حال حاضر در استان وجود دارد؟ تصاویر زیر نشان‌دهنده نوع سکونت‌گاه‌ها در این استان است، حال به تصاویر دقت کرده و بگویید در کجا زندگی می‌کنید؟ به نظر شما کدام یک از سکونت‌گاه‌های زیر، بیشترین ساکنان را به خود اختصاص داده است؟

شکل ۲-۲- انواع سکونتگاه‌های استان

دو شیوه رایج زندگی در استان قزوین عبارت‌اند از: شهری، روستایی.

الف) زندگی شهری

جمعیت شهری استان در سال ۱۳۸۵، معادل ۷۷۷۹۷۵ نفر بوده است که در حال حاضر در ۲۵ شهر استان سکونت دارند. با مقایسه جمعیت شهری و روستایی استان قزوین می‌توان گفت که استان قزوین از نظر درصد جمعیت شهرنشین بالاتر از متوسط کشور است؛ که به همین دلیل جدول زیر، نشان‌دهنده سهم هر یک از شیوه‌های زندگی شهری و روستایی استان است.

جدول ۲-۳- درصد شیوه‌های زندگی استان در سال ۱۳۸۵

شرح	کشور در سال ۸۵		استان قزوین در سال ۸۵	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
جمعیت	۷۰۴۹۵۷۸۲	۱۰۰	۱۱۴۳۲۰۰	۱۰۰
جمعیت شهری	۴۸۲۵۹۹۶۴	۶۸	۷۷۷۹۷۵	۶۸/۵
جمعیت روستایی	۲۲۱۳۱۱۰۱	۳۲	۳۶۵۲۰۳	۳۱/۹۵

فعالیت

۱- به نظر شما چه علت‌هایی موجب بالا رفتن درصد شهرنیشینی استان قزوین شده است؟

.....

.....

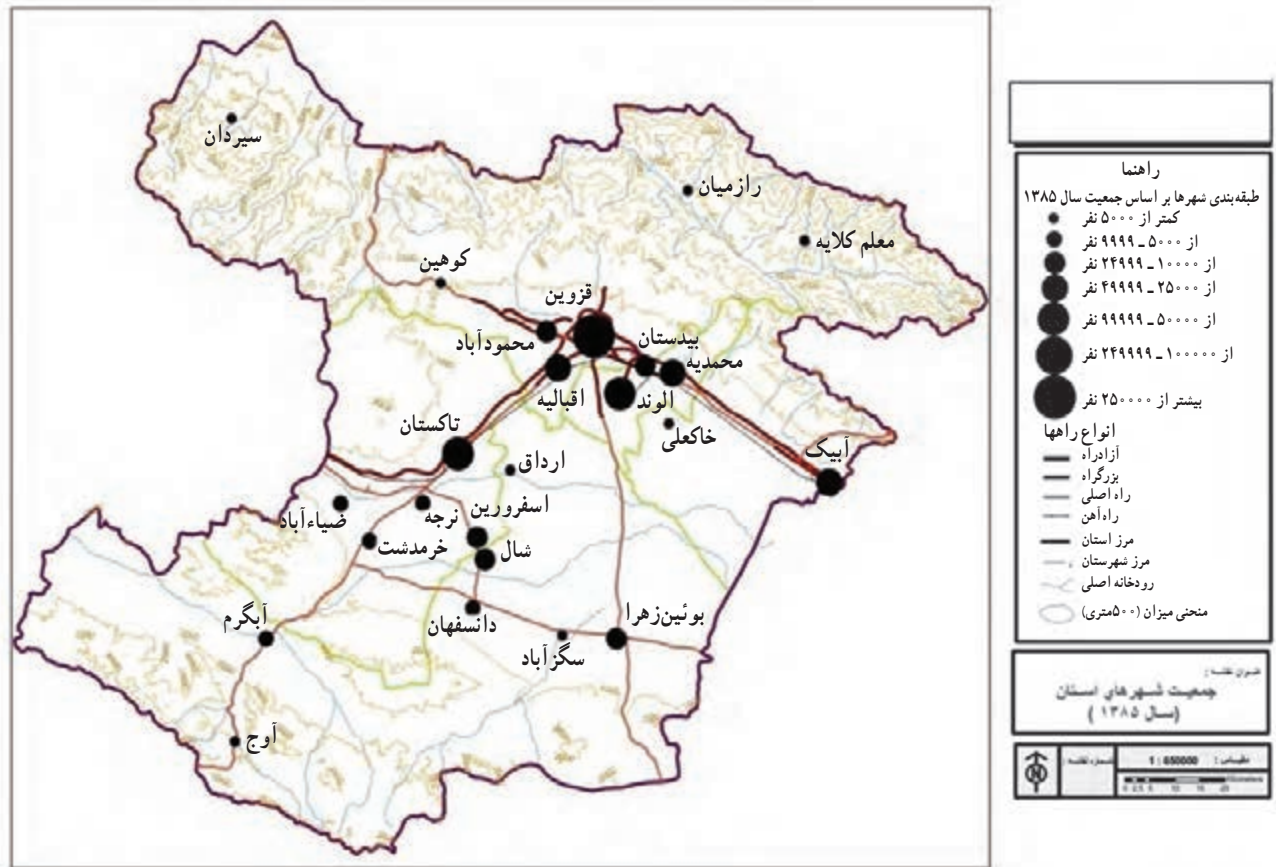
.....

۲- علل کاهش جمعیت روستایی استان ما در چیست؟

.....

.....

در حال حاضر در استان قزوین ۲۵ شهر وجود دارد که بیشتر این شهرها بعد از شکل‌گیری استان به دلیل رشد جمعیت به وجود آمده‌اند. البته شهرهای استان از نظر پراکندگی و تعداد جمعیت خصوصیات متفاوتی دارند که نقشه و جدول صفحه بعد مشخصات آنها را نمایش می‌دهد.

شکل ۳-۲- نقشه پراکندگی شهرهای استان و جمعیت آنها در سال ۱۳۸۵

همان‌طور که نقشه پراکندگی شهرهای استان نمایش می‌دهد، مهم‌ترین و پرجمعیت‌ترین شهرهای استان در دشت قزوین تمرکز یافته و کمترین شهرها هم در ناحیه کوهستانی پراکنده شده‌اند. همچنین نقشه فوق نشان‌دهنده اهمیت حوزه نفوذ شهر قزوین در تمرکز جمعیت شهری و ایجاد شهرهای جدید در حاشیه مرکز استان است.

جدول ۴-۲- مشخصات شهرهای استان

نام شهر	نام شهرستان	تاریخ تأسیس	جمعیت
قزوین	قزوین	۱۳۰۳	۳۵۵۳۳۸
رازمیان	قزوین	۱۳۷۹	۱۰۲۳
معلم کلایه	قزوین	۱۳۷۹	۲۴۳۸
محمودآباد نمونه	قزوین	۱۳۷۸	۱۹۶۷۹
سپردان	قزوین	۱۳۸۴	۴۶۸
کوهین	قزوین	۱۳۸۱	۱۵۹۲
اقبالیه	قزوین	۱۳۷۰	۴۹۲۴۶
بوئین زهرا	بوئین زهرا	۱۳۵۵	۱۶۴۲۱
آوج	بوئین زهرا	۱۳۴۲	۴۲۰۴
آبگرم	بوئین زهرا	۱۳۸۰	۵۴۱۶
دانسفهان	بوئین زهرا	۱۳۷۲	۸۷۰۴
سگزآباد	بوئین زهرا	۱۳۸۳	۴۹۵۸
شال	بوئین زهرا	۱۳۶۱	۱۵۱۱۵
ارداق	بوئین زهرا	۱۳۸۱	۴۸۳۹
تاکستان	تاکستان	۱۳۳۷	۷۴۲۵۷
نرجه	تاکستان	۱۳۸۳	۵۱۱۸
اسفرورین	تاکستان	۱۳۶۸	۱۲۱۱۳
ضیاءآباد	تاکستان	۱۳۷۲	۸۶۵۶
خرم دشت	تاکستان	۱۳۷۸	۶۳۰۸
الوند	البرز	۱۳۶۱	۶۹۳۴۳
بیدستان	البرز	۱۳۸۱	۲۰۱۱۰
محمدیه	البرز	۱۳۷۴	۴۱۸۱۶
شریفیه	البرز	۱۳۸۷	۱۶۵۵۴
آبیک	آبیک	۱۳۴۲	۴۷۴۸۷
خاکعلی	آبیک	۱۳۸۳	۳۱۴۶

شکل ۴-۲- تصاویری از شهر قزوین

فعالیت

با توجه به جدول مشخصات شهرهای استان (۲-۴) به سؤالات زیر پاسخ دهید.

۱- دو شهر پرجمعیت استان را با ذکر دلیل نام ببرید.

.....

۲- از سال ۱۳۷۶ چند شهر تازه تأسیس در استان به وجود آمده؟ چرا؟

.....

۳- کمترین جمعیت شهری در استان متعلق به کدام شهر است و چرا؟ به کمک دیر خود تحلیل نمایید.

.....

.....

ب) زندگی روستایی

در استان قزوین همانند دیگر نقاط ایران، استقرار و شکل‌گیری روستاها به عوامل متعدد طبیعی وابسته بوده است و به همین جهت، در استان قزوین دو شکل از روستاها ایجاد شده که عبارت‌اند از: روستاهای متمرکز و روستاهای پراکنده. البته باید اشاره کرد که از نظر موقعیت جغرافیایی محل شکل‌گیری هر یک از روستاهای اشاره شده با یکدیگر متفاوت بوده است. بیشتر روستاهای دشت از نوع متمرکز می‌باشد، ولی در نواحی کوهستانی استان روستاهای پلکانی و درموردی روستاهای پراکنده مشاهده می‌شود.

فعالیت

حال به نظر شما کدام یک از عوامل طبیعی در شکل‌گیری روستاهای استان قزوین نقش عمده‌ای دارند؟

فعالیت

نوع عوامل مؤثر	مثال
طبیعی

شکل ۲-۵- روستای هیر در شمال استان

شکل ۲-۶- روستای قوزلو در جنوب استان

جغرافیای انسانی استان

همان‌طور که در جدول (۵-۲) مشاهده می‌کنید، آبادی‌های استان از نظر تعداد در شهرستان‌ها متفاوت بوده و براساس شهرستان‌های قزوین و البرز به‌ترتیب بیشترین و کم‌ترین تعداد آبادی را به خود اختصاص داده‌اند که این امر نشان‌دهنده جمعیت و وسعت هریک از شهرستان‌های ذکر شده در استان می‌باشند.

با این وجود مردم روستایی قزوین دارای فعالیت‌های سه‌گانه کشاورزی (زراعت، دامداری و باغداری) بوده و از این طریق به امرار معاش می‌پردازند.

جدول ۵-۲- رتبه‌بندی شهرستان‌های استان از نظر تعداد روستاها

نام شهرستان	تعداد آبادی	رتبه در استان
قزوین	۴۰۲	۱
تاکستان	۱۳۱	۳
آبیک	۸۹	۴
بوئین‌زهر	۲۴۸	۲
البرز	۲۸	۵

فعالیت

- ۱- مردم روستاهای استان قزوین از چه روش‌های کشاورزی امرار معاش می‌کنند؟
- ۲- به نظر شما چرا در شهرستان قزوین تعداد آبادی‌ها رتبه اول را داراست؟ به کمک دبیر خود دو دلیل بیاورید.

عمران و آبادی روستاهای استان

در طی دو دهه اخیر و به‌خصوص بعد از فرایند استان شدن، روستاهای استان قزوین شاهد تحولات زیادی در عرصه عمران و آبادی بوده‌اند. بطوری که این تحولات موجبات توسعه روستاها را فراهم ساخته و این مکان‌ها را به عرصه‌های سکونت‌محور و جذاب روستایی تبدیل کرده است که برای نمونه می‌توان به تصاویر مراجعه نمود.

شکل ۷-۲- بهسازی روستایی (روستای رزجرد)

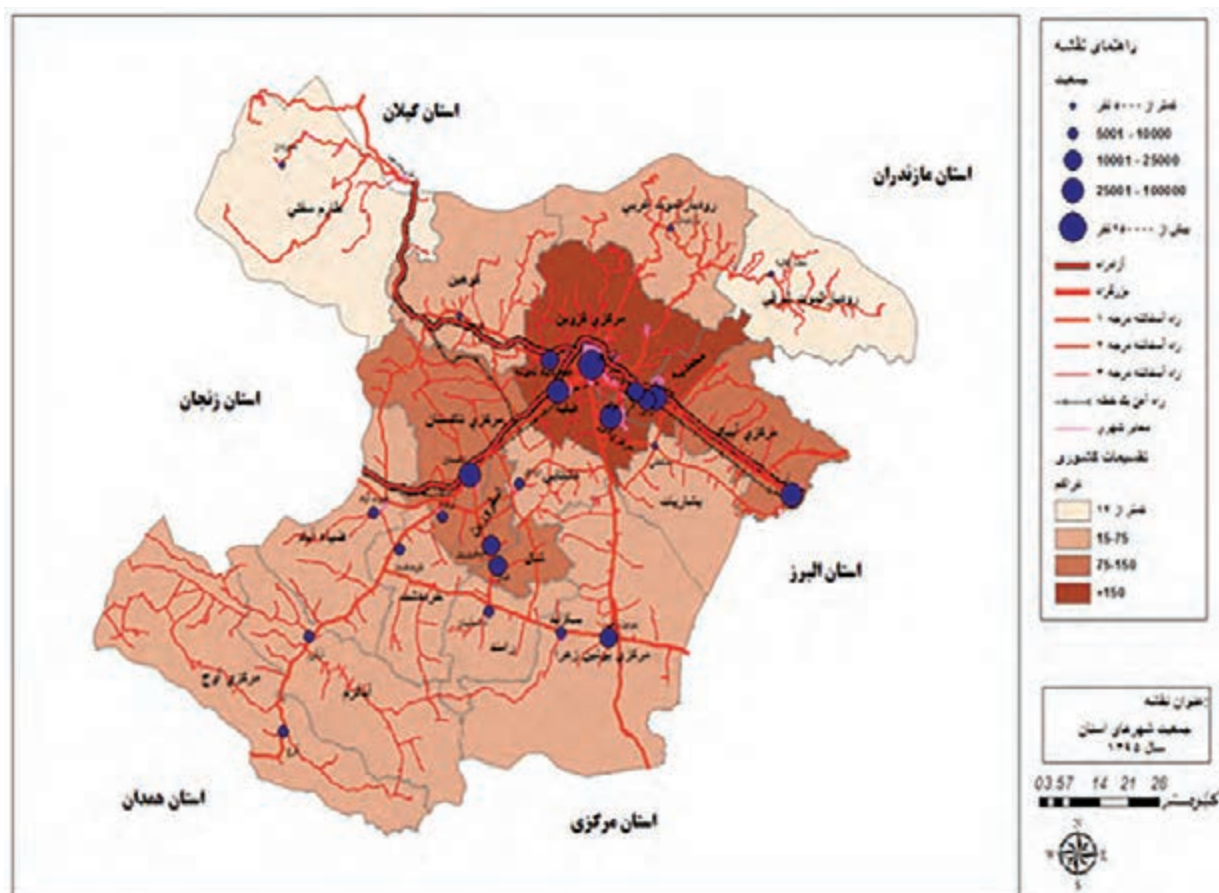
شکل ۸-۲- راه روستایی (الموت رود)

درس هشتم جمعیت استان و ویژگی‌های آن

براساس نتایج سرشماری عمومی سال ۱۳۹۵، جمعیت استان قزوین ۱۲۷۳۷۶۱ نفر برآورد شده است. از این تعداد ۶۲۳۲۶۹ نفر را زنان و ۶۵۰۴۹۹ نفر را مردان تشکیل می‌دهند و متوسط نرخ رشد سالانه جمعیت بین سال‌های ۱۳۹۰ لغایت ۱۳۹۵ برابر با ۱/۱۷ درصد بوده است. بر این اساس بیشترین جمعیت استان قزوین در مناطق شهری و کمترین جمعیت در مناطق روستایی استان قزوین ساکن بوده‌اند. همچنین در سال ۱۳۹۵ از کل جمعیت ساکن در استان قزوین ۵۱ درصد را مردان و ۴۹ درصد را زنان به خود اختصاص داده‌اند. براین اساس خصوصیات جمعیت استان را در جدول (۲-۶) و شکل (۲-۹) می‌توان مشاهده کرد.

جدول ۲-۶- مشخصات کلی جمعیت استان در سال ۱۳۹۵

سال	کل جمعیت استان	مردان	زنان	درصد مردان	درصد زنان
۱۳۹۵	۱۲۷۳۷۶۱	۶۵۰۴۹۹	۶۲۳۲۶۹	۵۱	۴۹

شکل ۲-۹- نقشه تراکم جمعیت استان در سال ۱۳۹۵

فعالیت ✓

- ۱- با توجه به نقشه تراکم جمعیت استان، پر تراکم ترین و کم تراکم ترین بخش های استان در کدام شهرستان ها می باشد؟
- ۲- به نظر شما که در استان قزوین زندگی می کنید چرا تراکم جمعیت استان در مرکز استان از سایر نقاط بیشتر است؟

تراکم نسبی جمعیت استان

با توجه به وسعت استان قزوین و جمعیت ساکن در آن، تراکم جمعیت استان قزوین در سرشماری سال ۱۳۹۵ معادل ۸۲ نفر در کیلومتر مربع بوده است که بر طبق آخرین مطالعات انجام شده بیشترین تراکم جمعیت استان در مرکز استان به دلایل سیاسی، اقتصادی و اجتماعی بوده است و همچنین کمترین تراکم جمعیت هم در مناطق کوهستانی استان قزوین گزارش شده است. همچنین بر اساس آخرین آمار موجود، بیشترین و کمترین تراکم را شهرستان های البرز و بوئین زهرا به خود اختصاص داده اند که جدول زیر بیانگر این موضوع است.

جدول ۷-۲- رتبه بندی شهرستان های استان از نظر جمعیت سال ۹۵

شهرستان	وسعت (کیلومتر مربع)	جمعیت سال ۹۵	تراکم جمعیت	رتبه در استان
آبیک	۱۳۱۸	۹۴۵۳۶	۶۹/۳۶	۳
آوج	۲۶۸۱	۴۳۷۹۸	۱۶/۳۳	۶
البرز	۴۱۶	۲۴۲۸۶۵	۴۳۷/۸۰	۱
بوئین زهرا	۵۶۷۳	۱۲۲۹۹۴	۲۱/۴۷	۵
تاکستان	۲۵۹۱	۱۷۲۶۳۶	۶۶/۹۹	۴
قزوین	۵۵۷۰	۵۹۶۹۳۲	۹۶/۹۸	۲
کل استان	۱۵۵۶۸	۱۲۷۳۷۶۱ نفر	۸۲ نفر	

فعالیت

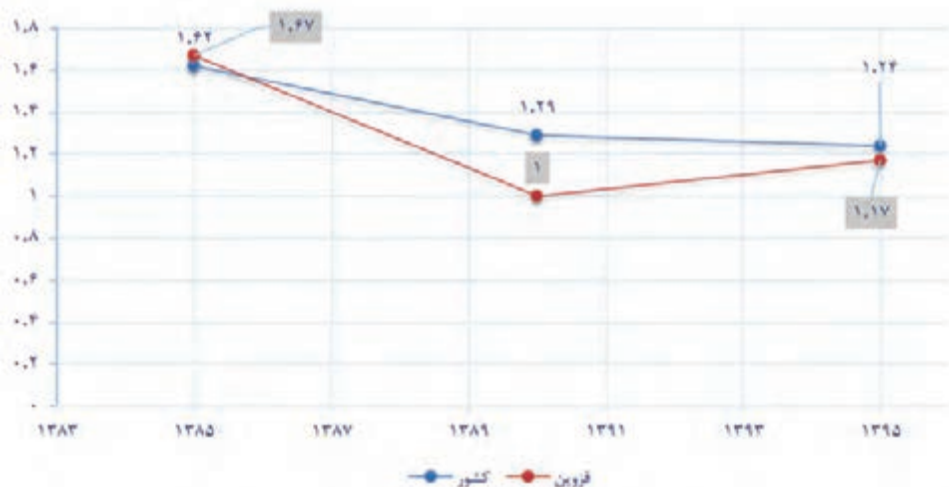
با توجه به جدول تراکم بالا و پایین را در دو شهرستان ذکر شده، بیان کنید.

۱-

۲-

نرخ رشد جمعیت استان

رشد جمعیت استان در دهه‌های گذشته همواره تغییراتی داشته است، اگر چه ما شاهد رشد جمعیت نسبت به دهه‌های گذشته هستیم، اما نرخ رشد جمعیت بر اساس سرشماری‌های کشور مطابق شکل زیر بوده است. با توجه به این شکل در فاصله چند دوره سرشماری از میزان نرخ رشد جمعیت استان قزوین به طور چشمگیری کاسته شده است.

شکل ۱۰-۲ مقایسه نرخ رشد جمعیت کشور و استان قزوین در سال‌های ۱۳۸۳-۹۵

فعالیت

به نظر شما که در استان قزوین زندگی می‌کنید تغییرات (نرخ رشد جمعیت) در سال‌های مختلف

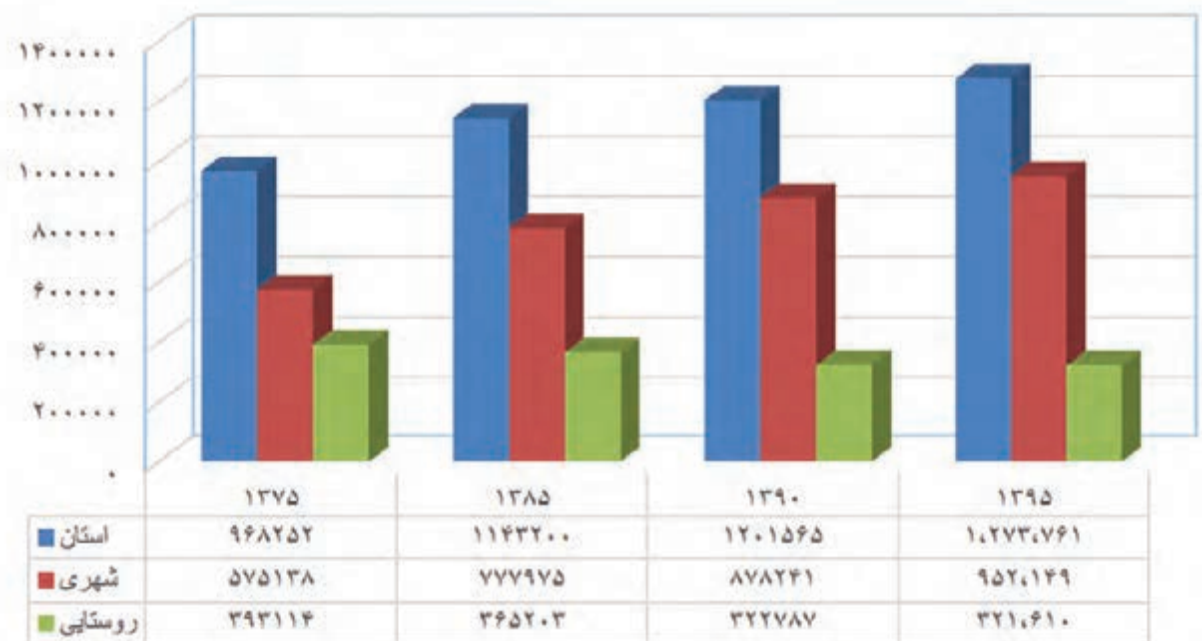
نشان از چیست؟

با توجه به شکل ۱۰-۲ بیشترین و کمترین نرخ رشد جمعیت استان در چه دوره‌ای بوده و چرا؟

جمعیت شهری و روستایی استان قزوین

در آبان ماه ۱۳۹۵ از کل جمعیت استان قزوین، ۷۴/۷۸ درصد در نقاط شهری استان و ۲۵/۲۱ درصد در نقاط روستایی استان قزوین ساکن بوده‌اند. در استان قزوین همانند وضعیت جمعیتی ایران، روند افزایش جمعیت شهری و کاهش جمعیت روستایی در طی دو دهه اخیر در حال انجام است. بدین ترتیب که روز به روز از درصد و میزان جمعیت روستایی استان کاسته شده و بر میزان جمعیت شهری استان افزوده می‌شود.

شکل ۱۱-۲- مقایسه جمعیت شهری و روستایی استان در ۴ دوره سرشماری

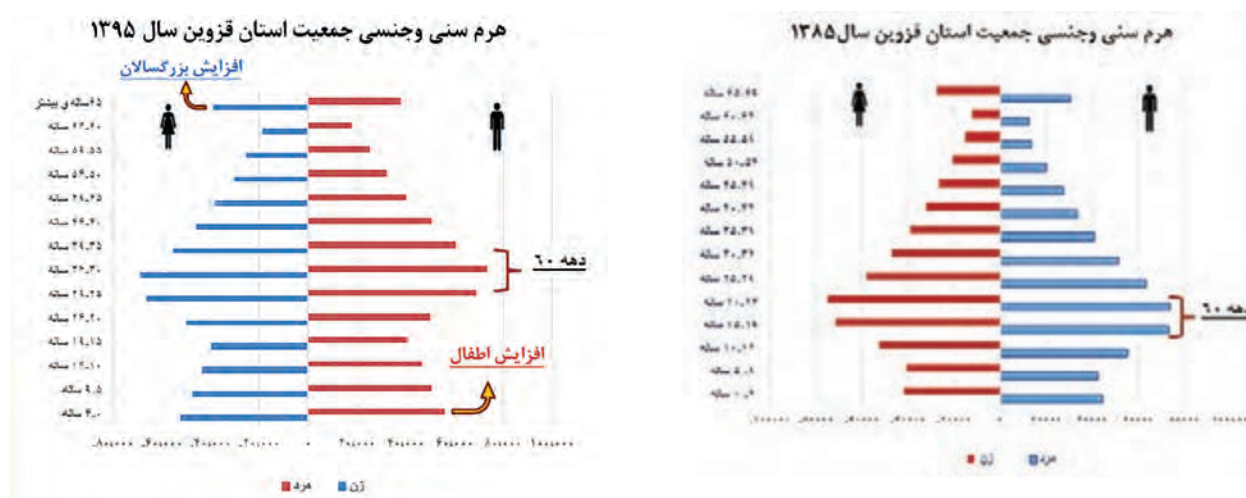
فعالیت

به نظر شما عوامل رشد جمعیت شهری و کاهش جمعیت روستایی استان قزوین چیست؟

عوامل کاهش جمعیت روستایی استان قزوین	عوامل رشد جمعیت شهری استان قزوین
.....
.....

ساختمان سنی جمعیت استان

شکل ۱۲-۲. ساختمان سنی جمعیت استان قزوین در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵

مهاجرت‌ها در استان قزوین

استان قزوین به دلایل فرهنگی و اجتماعی، اقتصادی، ارتباطی و سیاسی همواره یکی از استان‌های مهاجرپذیر در ایران بوده است به طوری که بیشترین آمار مهاجران وارد شده به استان از دهه ۱۳۴۰ به بعد بوده است. البته دلیل اصلی این امر تمرکز صنایع استان و احداث شهر صنعتی البرز است که مهاجران زیادی را از داخل و خارج استان به خود جذب کرده است. جدول زیر تعداد و درصد مهاجرت‌های استان را در دوره سرشماری ۱۳۹۵ نشان می‌دهد.

جدول ۸-۲. آمار مهاجرین استان قزوین

خالص مهاجران		مهاجرین خارج شده		مهاجرین وارد شده	
درصد نسبت به جمعیت استان	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
۰/۱۴	۱۷۷۲	۱/۹۹	۹۴۵۴۸	۲/۰۲	۹۶۳۲۰

فعالیت

برای هر دلیل مهاجر پذیری استان قزوین، دو مثال بنویسید.

مثال اول	مثال دوم	دلایل مهاجرپذیری
		ارتباطی
		اقتصادی
		فرهنگی و اجتماعی
		سیاسی

پیامدهای مهاجرت در استان قزوین

بیشترین مهاجرین وارد شده به استان ما را مهاجران استان‌های گیلان، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی و زنجان به خود اختصاص داده‌اند. با ورود مهاجران به استان پیامدهای مهمی در زمینه‌های مختلف شکل گرفته است که با توجه به اهمیت پدیده مهاجرت، مهم‌ترین پیامدهای مهاجرت به استان را در جدول زیر بنویسید.

فعالیت

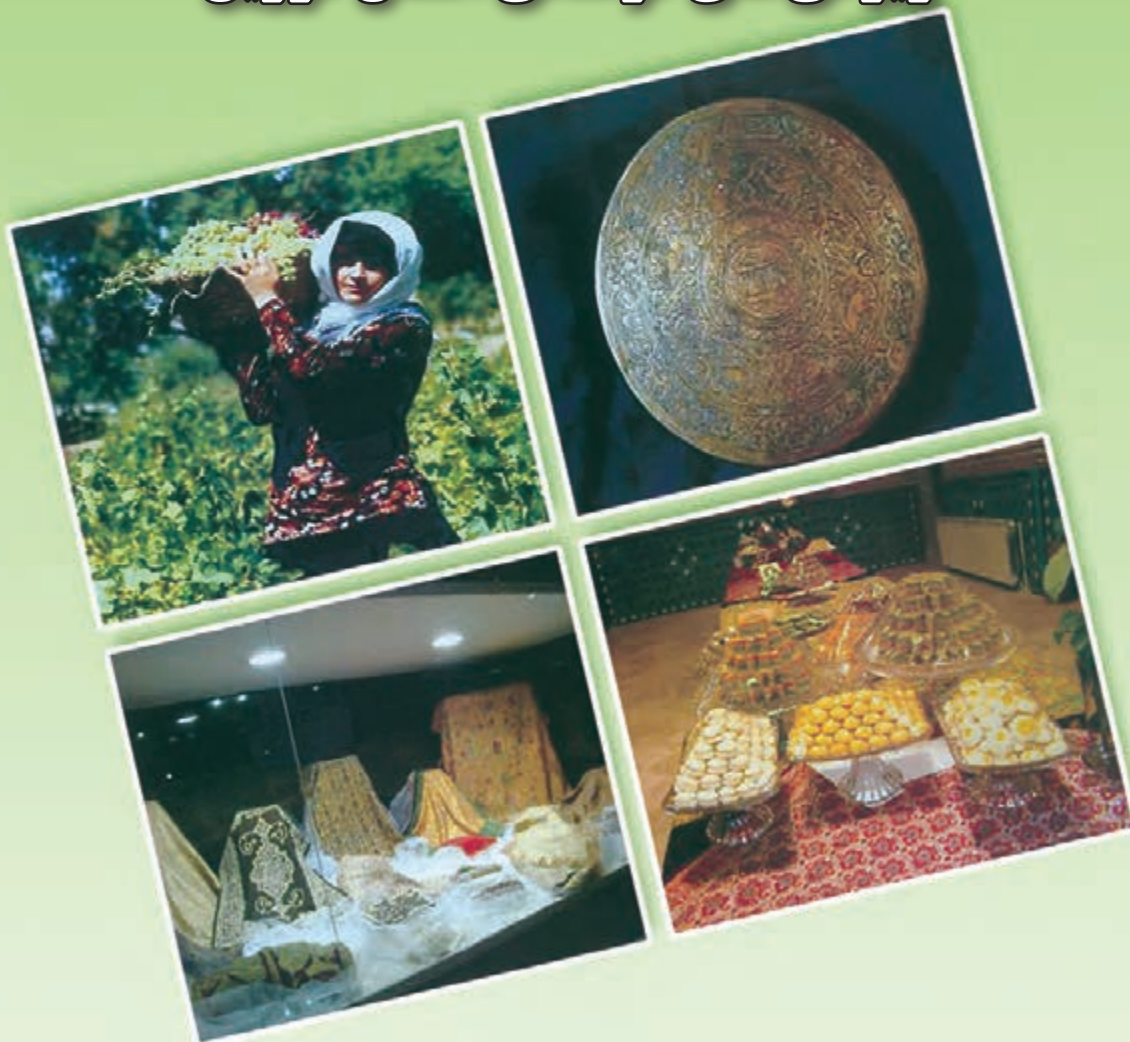

پیامدها	علت مهاجرت
	اجتماعی
	سیاسی
	اقتصادی

فصل سوم

ویژگی‌های فرهنگی استان قزوین

درس نهم مردم‌شناسی استان (آداب و رسوم مردم استان)

قرآن مجید، فرهنگ را معادل رشد، کمال، بلوغ، شعور و سلامت روحی انسان می‌داند و در واقع انسان با فرهنگ اسلامی، انسانی رشد یافته و کامل است و رسیدن به این بلوغ و سلامت روحی، در گرو شناخت و سپس اصلاح عقاید، آداب و رسوم، باورها و نگرش‌های مردم هر منطقه با گنجینه‌های عمیق فرهنگ دینی و ایرانی است که پیام‌آور رشد، بالندگی، توسعه و پیشرفت همه جانبه مادی و معنوی است.

همان‌گونه که دریافته‌اید گروه‌ها و افراد ارزش‌ها، رفتارها و تولیدهای مادی خاصی دارند و با آنها زندگی را سپری می‌کنند که به این ارزش‌ها، رفتارها و تولیدهای مادی، فرهنگ می‌گویند به عبارت دیگر به هر آنچه برای زندگی با دیگران مورد استفاده قرار می‌گیرد و با آن زندگی را سامان می‌دهیم، فرهنگ می‌گویند. انسان فرهنگ جامعه‌ای را که در آن زندگی می‌کند، پذیرفته و به آن پایبند است. زبان، باورها، پوشش، آداب و رسوم و ... اجزای مختلف فرهنگ را تشکیل می‌دهند.

فعالیت

به نظر شما فرهنگ نواحی مختلف از چه جنبه‌هایی با هم فرق دارد؟ چند نمونه ذکر نمایید.

استان قزوین به عنوان یکی از استان‌های کشور، از نظر فرهنگی دارای خصوصیات ویژه‌ای است که شایان توجه است. استان ما به واسطه موقعیت خاص جغرافیایی، به لحاظ فرهنگی دارای مردمی با شیوه‌های متنوع زندگی، نگرش و برقراری ارتباط است که مطالعه و درک واقعی و عمیق این شیوه‌ها، برای تبدیل شدن ما و دیگران به شهروندانی آگاه و با احساس مسئولیت در مقابل یکدیگر کمک شایان توجهی به ما می‌نماید.

– وجود پیشینه ده هزار ساله سکونت

– استقرار اقوام و نژادهای مختلف

– وجود موزه‌های قزوین به عنوان یکی از غنی‌ترین موزه‌های کشور با بیش از ۲۵۰۰ اثر نفیس از استادان ایران و جهان

– وجود معادن و در نتیجه شکل‌گیری گروه معدن چیان

– گذر جاده پراهمیت ابریشم

– قرار گرفتن در مسیر تردد اقوام و جوامع مختلف

– دین‌مداری مردم قبل و بعد از اسلام

ویژگی‌های فرهنگی استان

- امام زاده‌ها و مساجد
 - سابقه بیش از نیم قرن پایتختی
 - علما، شعرا، ادبا و اندیشمندان و هنرمندان فراوان
 - همزیستی مسالمت‌آمیز چند صد ساله با ارامنه
 - رواج زبان‌های متنوع و باستانی
 - استقرار صنایع بزرگ در استان
 - پایتخت خوشنویسی ایران
 - قلاع بزرگ
 - آرامگاه‌های بزرگان (شهدا و حکما)
 - آثار باستانی منحصر به فرد
 - وجود قدیمی‌ترین خیابان ایران در شهر قزوین (سپه)
- و موارد فراوان دیگری از این دست، باعث غنای فرهنگ مردم استان شده‌اند که در ادامه در مورد برخی از این عوامل در سه قالب زبان، آداب و رسوم و هنر و صنایع دستی به توضیح بیشتری می‌پردازیم.

زبان و گویش

آیا می‌دانید نظر قرآن مجید در مورد اهمیت زبان و تفاوت‌های موجود در بین آنها چیست؟
آیا می‌توانید تعدادی از گویش‌های رایج در استان را نام ببرید.

زندگی اجتماعی از ارتباط و تعاملات اجتماعی شکل می‌گیرد که براساس آن، نیازهای خود و دیگران را برطرف می‌سازیم. یکی از مهم‌ترین ابزارهای برقراری ارتباط، زبان است که در مناطق مختلف کشور و از جمله استان ما تنوع بسیاری از نظر گویش دارد. در واقع زبان یکی از عوامل مهم فرهنگی است. اگر ما فرهنگ را تلفیقی از اندیشه اقوام مختلف بدانیم باید به این امر مهم توجه کنیم که اندیشه هر قومی در زبان آن قوم جاری و ساری می‌شود.

رواج گویش‌ها و لهجه‌های متنوع در این استان، بر غنای فرهنگی آن افزوده است؛ در واقع تعدد زبان‌ها نشان‌دهنده تعدد اندیشه‌هاست و این تنوع گسترده و گوناگون زبانی — لهجه‌ای، روایتگر ایام پرفراز و نشیب و تلخ و شیرین گذشته تاریخ مردمان این منطقه است.

در استان ما بیش از دوازده زبان، گویش و تعداد زیادی لهجه وجود دارد که عبارت‌اند از :

- فارسی
- تاتی
- ترکی
- الموتی
- گیلکی
- لری
- کردی
- لکی
- مراقی (مراغی)
- رودباری
- دیلمی
- تاجیکی
- رومانویی (رومانلویی)

لهجه قزوینی : لهجه قزوینی گویش متداول مردم شهر قزوین است، مردم قزوین در محاورات خود بسیاری از لغات فارسی باستان را مورد استفاده قرار می‌دهند.

سیاح دوره صفوی؛ اولتاریوس درباره لهجه مردم قزوین در سفرنامه خود چنین می‌نویسد : زبان آنها گرچه فارسی است، ولی لهجه خاصی دارند که فارسی زبانان آن را متوجه می‌شوند.

فارسی قزوینی را مردم بسیاری از روستاهای استان به عنوان زبان فارسی و میانجی برای خود برگزیده‌اند و در مواجهه با فارسی زبانان این گونه سخن می‌گویند.

زبان تاتی

براساس اطلس زبان‌های ایران، استان قزوین مهم‌ترین منطقه زبان تاتی به‌شمار می‌آید با وجود اینکه در سه کشور دیگر و ۱۶ استان ایران این گویش وجود دارد، ولی بیشترین گویشوران آن در استان قزوین زندگی می‌نمایند. این زبان در قالب گویش‌های متفاوت در مناطق مختلفی از استان خصوصاً در بخش‌های شمالی، جنوبی و مرکزی رایج است.

پژوهشگران و زبان‌شناسان «تاتی» را بازمانده زبان مادها می‌دانند که تاکنون در میان گروه‌هایی که نیرو و استقلال فکری بیشتری داشته‌اند دوام یافته است.

زبان تاتی بین مردم بومی شهرهای تاکستان، شال، اسفرورین، دانسفهان و سگزآباد و برخی روستاهای استان متداول است.

زبان رومانو

در جنوب شرقی شهر قزوین به فاصله تقریبی ۳۵ کیلومتر، در روستای زرگر از توابع شهرستان آبیگ به زبانی تکلم می کنند که گویشوران آن، زبان خود را یونانی و رومانیایی و نام زبان خود را نیز رومانو یا رومانلو می دانند و می نامند. البته مردم منطقه به آن زرگری می گویند. این زبان از زبان های باستانی و بی همتا در کشور بوده و گویشوران آن دو زبان فارسی و ترکی را نیز می دانند.

آداب و رسوم

شیوه زندگی : فناوری ارتباطات، شیوه زندگی ما را دگرگون و به سوی یکسان سازی و تشابه سوق می دهد. بسیاری از امور زندگی چون رفتارها، روابط، لباس، چیدمان منزل و ... به سرعت تغییر و شیوه زندگی فرا مرزی جایگزین شیوه ملی می گردد. توانایی ما در حفظ عناصر و مجموعه های فرهنگی کشورمان باید فزونی گیرد. حفظ منطقی فرهنگ ملی مفیدتر از الگوی فرا ملی است. تا چه حد به حفظ جنبه های فرهنگ ملی خود فکر کرده ایم؟

در بین مردم استان آداب و رسوم متنوعی دیده می شود که برگرفته از دین مبین اسلام، آیین ها و آداب رایج در کشور عزیزمان و موقعیت خاص جغرافیایی است. البته رنگ و بوی مذهبی در بیشتر هنجارها و عملکردهای مردم قابل تشخیص بوده و همین امر استان قزوین را به استانی مذهبی تبدیل و در سطح کشور مشهور کرده است. انواع مراسم و آیین ها در استان دیده می شود که به ذکر نام تعدادی از آنها و توضیح در مورد برخی از آن می پردازیم.

– بزرگداشت ایام مذهبی چون نیمه شعبان، اعیاد فطر، قربان و غدیر خم

– عزاداری در ماه های محرم و صفر و شهادت سایر ائمه اطهار (ع)

– تعزیه خوانی

– مراسم عید باستانی نوروز، چهارشنبه سوری، سیزده بدر، نوروزی خوانی

– شب چله (شب یلدا)

– بازی های محلی

– شیوه های برگزاری مراسم ازدواج

– لباس های محلی (نوع پوشش مردم)

– ضرب المثل ها (داستان زدها)

– ادبیات عامیانه (فرهنگ عامه)

– سمنوپزان

– عزاداری برای درگذشتگان

- سوغاتی ویژه استان
- پخت انواع شیرینی‌های مخصوص منطقه مانند باقلوا
- پنجاه بدر (طلب باران یا شکرگزاری)
- سفره‌های نذر
- جشن برداشت محصولاتی چون فندق، انگور، زغال اخته، گیلاس، برنج، انار و زیتون
- بی‌ما (یا اماما)
- فرهنگ اسب‌سواری
- معماری
- رواج تقویم قمری
- مسجد مدرسه
- عمارت‌های مختص زنان
- برپایی تاق نصرت
- جشن تیرگان
- و بسیاری از آداب و رسوم دیگر.

بنای مسجد — مدرسه

ساخت این نوع عمارت‌ها را به‌ویژه در شهر قزوین بسیار می‌توان دید که نشان از وسعت دید مردم قزوین دارد و اینکه دین و علم را در کنار یکدیگر می‌پسندیده‌اند و مدرسه و مسجد را در کنار هم بنا نموده تا در واقع توازن مسائل پرورشی و آموزشی مراعات شده باشد و دانش‌آموزان ضمن تحصیل علوم به مسائل مذهبی خویش نیز رسیدگی کافی داشته باشند. از جمله این عمارت‌ها می‌توان به مسجد و مدرسه صالحیه، شیخ الاسلام و سردار اشاره کرد.

عمارت‌های مختص زنان

در شهر قزوین از گذشته، مساجد و آب‌انبارهای ویژه‌ای برای بانوان ساخته شده است که شاید در کشور و حتی جهان اسلام بی‌نظیر باشد و این نشان از رعایت مسائل مذهبی و ایجاد فضای امن برای زنان دارد. از جمله این گونه بناها می‌توان به مسجد ملاباجی، زییده خاتون و حلیمه خاتون اشاره کرد.

عزاداری روز دوازدهم محرم (سوم امام حسین علیه السلام) براساس روایات، بعد از واقعه کربلا با تهدید (یزید بن معاویه) کسی جرأت دفن اجساد مطهر یاران با وفای امام حسین (ع) را نداشت تا اینکه زنان طایفه بنی‌اسد جمع شده و به دفن پیکر مطهر شهدا پرداختند. این واقعه در روز دوازدهم ماه محرم اتفاق افتاد به همین خاطر زنان قزوینی همه ساله در این روز با دست گرفتن بیل و کلنگ و پیکرهای نمادین از مسجد قدیمی حضرت علی اکبر (ع) به سوی امام‌زاده حسین (ع) حرکت کرده و به سینه‌زنی و نوحه‌خوانی می‌پردازند.

پنجاه بدر (طلب باران یا شکرگزاری)

مردم شهر قزوین در یک رسم دینی - آیینی در روز نوزدهم اردیبهشت یعنی پنجاهمین روز سال به صورت خانوادگی به مصلاهی شهر رفته و به دعا و راز و نیاز می پردازند و سپس به دامن طبیعت و اطراف شهر می روند. در این آیین ارتباط صادقانه و خالصانه با خداوند بزرگ مشاهده می شود. معمولاً بزرگترها به نماز ایستاده و طلب باران می کنند یا به خاطر بارش باران شکرگزاری می نمایند این مراسم از آیین های منحصر به فرد در استان قزوین است. همچنین مراسم تعزیه و بازی های محلی نیز در این روز انجام می شود. مردم با عصرا نه های محلی مانند دیماج، آتش دوغ و آتش رشته از هم پذیرایی می کنند.

سمنو پزان

مراسم سمنو پزان یکی از مراسم ویژه مردم قزوین است که به ثبت میراث معنوی نیز رسیده است. این مراسم در محله های قدیمی شهر اجرا شده و مردم به شکل گروهی همراه بزرگان محل به پختن سمنو می پردازند و در سفره های عید نوروز از آن استفاده می نمایند.

بیشتر بدانیم

مراسم شب چله

مردم استان قزوین نیز همچون دیگر هموطنان ایرانی، این آیین کهن را با رفتن به خانه بزرگ ترها به پا می دارند، به عقیده بزرگ ترها صرف میوه های مختلف خشک و تر و میوه های سرخ فام همراه با خوراکی های دیگر شگون داشته و زمستان پر برکتی را نوید می دهد.

در شب چله بیشتر مردم استان با خوردن سبزی پلو با ماهی و هندوانه، انار و انواع تنقلات از جمله کشمش، گردو، تخمه، آجیل مشکل گشا و انجیر خشک، شب نشینی خود را انجام می دهند. یکی دیگر از آداب و رسوم شب یلدا فرستادن «خونچه چله» از سوی داماد به عنوان هدیه زمستانی برای نامزد خود است در این خونچه برای عروس؛ پارچه، جواهر، کله قند و چند نوع میوه مثل گلابی، به، هندوانه، خربزه، سیب با تزئینات خاصی فرستاده می شود.

جشن انار

مردم بخش طارم و الموت غربی اواخر شهریور یا اوایل مهرماه در یک روز معین، دسته جمعی به مزارع انار می روند و با نواختن دایره یا سُرنا و دُهل، چیدن انار را شروع می کنند. تا پیش از این مراسم کسی به چیدن انار نمی پردازد.

جشن انگور

در آن قسمت از مناطق استان که باغ‌های تاک فراوان وجود دارد به‌ویژه در شهر تاکستان در شهریور ماه جشن برداشت انگور بین باغداران برپا می‌گردد و مردم به شادی پرداخته و بعد از آن شروع به برداشت محصول می‌نمایند. در این جشن علاوه بر اجرای موسیقی بومی و سرودهای محلی از پدیدآورندگان مرغوب‌ترین انگور، بیشترین انگور و نوآوران در کاشت، داشت و برداشت انگور تقدیر می‌شود.

جشن فندق

الموت غربی، از مناطقی است که بیشتر به کشت فندق اختصاص دارد. در بسیاری از روستاهای این ناحیه؛ در اواسط مردادماه جشن فندق برپا می‌شود. اهالی روستاها در روز معینی با هم به مزارع می‌روند. در ابتدا شخصی به خواندن اشعاری پرداخته و دیگران تکرار می‌کنند و سپس همه شروع به چیدن فندق می‌کنند.

بیشتر بدانیم

جشن تیرگان

این جشن در روز سیزدهم تیرماه که همان جشن تیرگان ایران باستان است برپا می‌شود. به این ترتیب که شخص خوش قدم و خوش‌یمنی صبح زود به خانه دعوت می‌شود تا با تکه چوبی به کیسه‌های گندم، آرد، حبوبات و ... بزند تا به آنها برکت بدهد او همچنین با چوب به اعضای خانواده نیز زده تا سلامت بمانند، در حین انجام مراسم کسی نباید صحبت کند. در این روز پاشیدن آب را به یکدیگر خوش‌یمن می‌دانند. در شب این روز نیز مراسم شال اندازی انجام می‌شود.

چمچه خاتون

یکی از آداب طلب باران در استان ما مراسم چمچه خاتون است که در این مراسم، در ظرفی آب می‌ریزند و به پشت بام می‌برند و با یک چمچه کم کم آب را به طرف آسمان می‌پاشند و در نهایت آب از ناودان به پایین ریخته می‌شود و این گونه طلب باران می‌کنند.

بیشتر بدانیم

کوسه گلین (کوسن گلین)

خشکسالی از قدیمی‌ترین مشکلات ایران زمین است. ایرانیان برای مبارزه با این خطر طبیعی علاوه بر کارهای عملی مانند حفر قنات و ساختن آب انبار، دست به یک سری مناسک اعتقادی نیز می‌زنند که مراسم کوسه گلین از

ویژگی‌های فرهنگی استان

آن جمله است. در این استان، این مراسم به شیوه‌های مختلفی انجام می‌شده است که در یکی از شیوه‌ها؛ پیرزنی با پارچه و لباس‌های کهنه عروسی درست کرده، آن را در دست گرفته و در کوچه‌ها به راه می‌افتد و بچه‌ها نیز پشت سر او حرکت می‌کنند آنها به هر خانه که می‌رسند صاحب‌خانه از وسایل تهیه‌اش مانند نخود، رشته و ... مقداری به ایشان می‌دهد و سپس آتش می‌پزند و بین اهالی توزیع می‌نمایند و معتقدند که پس از آن باران خواهد بارید.

سفره‌های نذر

زنان تمام شهرها و روستاهای استان تقریباً در تمام ایام سال در منازل، حسینیه‌ها، تکایا و امام‌زاده‌های موجود در محلات سفره‌های نذری پهن کرده و در آنها بسته به مناسبت ایام به قرائت قرآن، احکام، روضه‌خوانی برای ائمه اطهار (ع) و امر به معروف و نهی از منکر می‌پردازند و با این شیوه، دین‌مداری در تمام خانواده‌ها به واسطه زنان و دختران ریشه‌دارتر و گسترده‌تر می‌شود.

پی‌ما (یا اماما)

پی‌ما مراسمی است که مردم شهرها و روستاهای مختلف استان به‌ویژه مردم شهر تاکستان در صبح روز عاشورا انجام می‌دهند به این شیوه که مردم دور علم بزرگی حلقه زده و با یک دست کمر بند یکدیگر را گرفته و شروع به چرخیدن کرده و با قرائت اشعار و مرثیه به شکل دایره‌ای به سینه‌زنی و عزاداری می‌پردازند. همان‌طور که گفته شد آیین‌های متنوعی در استان وجود دارد که در این قسمت فقط به توضیح برخی از آنها پرداخته شد و تعدادی از آنها نیز در کل کشور رواج دارد که نیازی به توضیح نیست.

پوشش محلی

یکی از ویژگی‌های فرهنگی هر جامعه پوشش و لباس مردم است. در گذشته انسان‌ها از طریق لباس مورد شناسایی قرار گرفته و هویت خود را به دیگران نشان می‌دادند.

با نگاه به گذشته ارتباط بین پوشش و موقعیت جغرافیایی منطقه و تأثیر متقابل آنها جلوه‌ نمایان‌تری می‌یابد از نیم قرن اخیر این تأثیر دستخوش دگرگونی شده و شاهد روز افزون یکنواختی پوشش، نه در سطح ملی بلکه در سطح جهانی هستیم. الگوهای پوششی از آن سوی مرزها بقایای پوشش محلی را به نابودی می‌کشاند. در استان قزوین پوشش مردم در مناطق شهری فاقد خصوصیت محلی است، ولی پوشش مناطق روستایی دارای خصوصیت محلی و قومی است. در این مناطق مردان لباس محلی بر تن داشته که امروزه مورد استفاده قرار نمی‌گیرد، ولی در برخی مناطق زنان بزرگسال و مسن لباس سنتی محل خود را بر تن دارند.

هنر و صنایع دستی

پیشینه کهن سکونت انسان در این منطقه و وجود اقوام مختلف و الهام‌گیری از طبیعت، موجب شده که این استان، یکی از استان‌های مطرح کشور در زمینه هنر و صنایع دستی باشد.

سابقه نه هزار ساله سکونت در تپه‌های زاغه، قبرستان، قره تپه واقع در سگزآباد بوئین زهرا سبک خاصی از پخت و طراحی سفال را در زمان‌های گذشته به وجود آورده‌اند که امروزه کارشناسان فن این شیوه را به عنوان سفال سبک زاغه می‌شناسند.

بیشتر بدانیم

- از تولیدات صنایع دستی استان قزوین می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.
- رودوزی‌های سنتی شامل : منجوق‌دوزی (نم نم دوزی)، سرمه دوزی
- بافته‌های داری : قالی بافی و گلیم بافی
- نساجی سنتی : جاجیم، چادرشب، پن بافی، موج بافی، ایزار (چادر بزرگ رنگارنگ)
- تزئینات چوبی : منبت، معرق، مشبک، گره چینی، قواره‌بری، ساخت آلات موسیقی و حصیر بافی
- فلز کاری : کنده کاری روی فلز، زره بافی، قلم زنی، مس گری، چلنگری
- تزئینات مربوط به معماری : آجرکاری، آینه کاری، مقرنس، کاشی کاری، گچ‌بری
- حجم سازی : حجم‌های چوبی، حجم‌های فلزی
- تراش : تراش شیشه، تراش سنگ
- صنایع دستی کاغذی : تذهیب، نگارگری
- نقاشی : نقاشی روی چوب، نقاشی روی گچ، نقاشی روی صدف، نقاشی زیر لاک، نقاشی روی سفال

قالی بافی

قالی بافی به صورت روستایی و ذهنی بافت از دیر باز در استان رایج بوده است و در زمان پایتختی قزوین، مورد توجه ویژه قرار گرفته و از اهمیت بالایی برخوردار بوده و با شروع به کار دو کارخانه قالی بافی در سال ۱۳۰۹ در قزوین این صنعت به اوج شهرت خود در منطقه رسید.

گلیم بافی

بافت گلیم در مناطق مختلف استان با ویژگی های خاص خود شامل نقوش و طراحی های محلی و بومی و رنگ های خاص آن منطقه صورت می پذیرد.

موج بافی

این صنعت دستی زیبا از نظر ظاهری طرح و نقش شباهت بسیاری با چادر شب دارد و عموماً طرح ها حالت چهار خانه دارند. اما برخلاف چادر شب که از نخ پنبه ای در بافت آن استفاده می شود، در بافت موج که حالتی ضخیم تر دارد از نخ های پشمی استفاده می شود.

خوشنویسی

قزوین را پایتخت خوشنویسی کشور دانسته اند که این نام گذاری به منظور پاسداشت مقام هنرمندان و استادان برجسته خوشنویسی و ظهور خوشنویسان بزرگ در استان و نیز سهم هنرمندان قزوینی در ارتقای هنر خوشنویسی صورت پذیرفته است. از استادان بزرگ خوشنویسی استان می توان به «میرعمادحسینی سیفی قزوینی» (۱۰۲۴ هجری قمری) معاصر شاه عباس صفوی اشاره کرد که هنوز پس از گذشت نزدیک به چهارصد سال الهام بخش خوشنویسان کشور است. وی خط نستعلیق را به اوج زیبایی و شکوه خود رساند.

در دامان میرعماد بزرگانی همچون نورالدین لاهیجی، عبدالجبار، ابوتراب اصفهانی، نورای اصفهانی، عبدالرشید، میر ابراهیم و گوهرشاد پرورش یافتند. از دیگر بزرگان خوشنویسی استان می‌توان به محمد حسین عمادالکتاب (۱۳۱۵ هجری شمسی) استاد ابوالحسن محمص مستشار قزوینی - که خوشنویسی قزوین به دست ایشان زنده شد -، عبدالمجید طالقانی، زین العابدین، میر حسین و میرزا غلامرضا را نام برد.

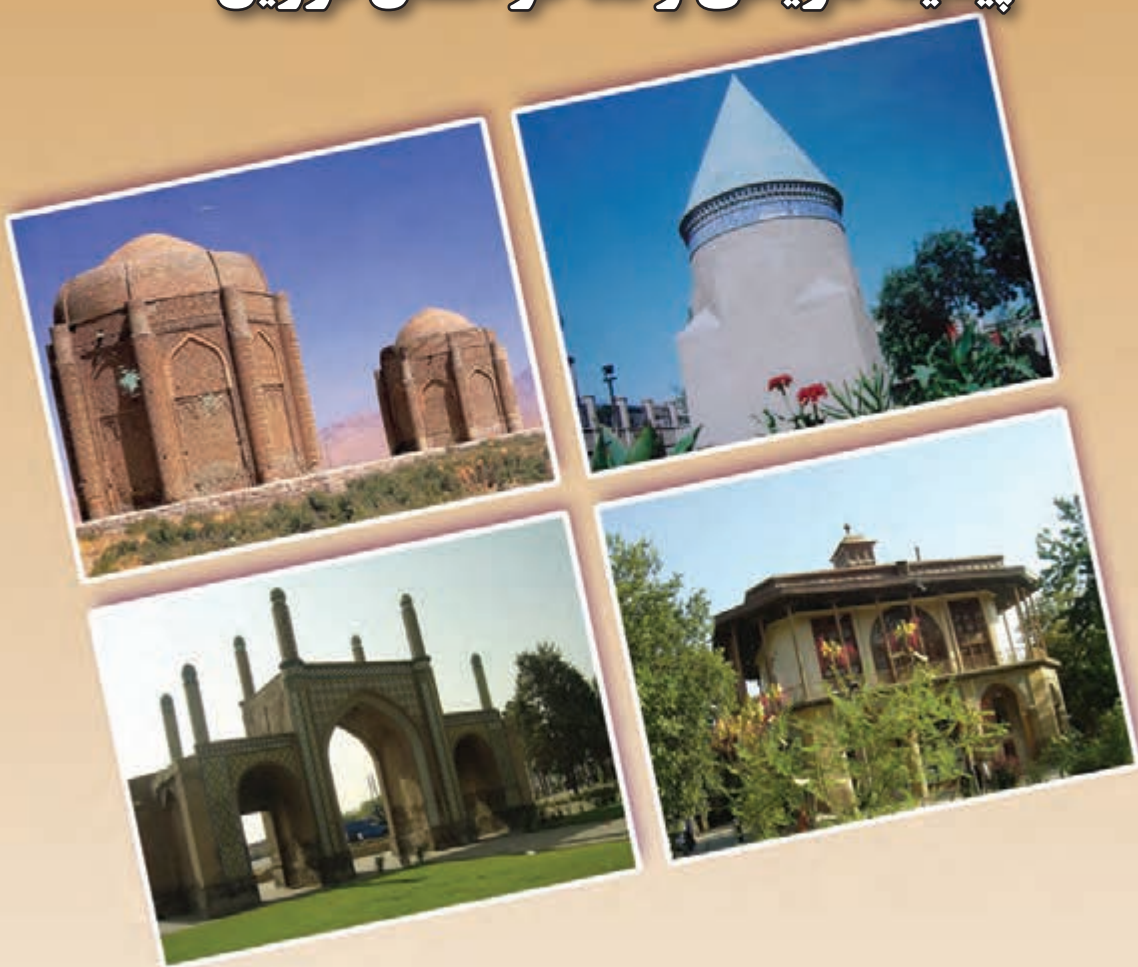
موسیقی

موسیقی رایج در شهر قزوین تفاوت چندانی با موسیقی دستگاهی ایران ندارد. در گذشته آوازها و دستگاه‌ها در مکتب قزوین اجرا می‌شد که متأسفانه امروزه فراموش شده است. این مکتب تا اواخر دوران قاجاریه رایج بود در آن زمان، اقبال آذر که از استادان مسلم آواز ایران به حساب می‌آید از قزوین به شهر تبریز مهاجرت کرد و در آنجا مکتب دیگری را پایه‌گذاری کرد. در مناطق دیگر استان، موسیقی «مقامی» رایج است. بیشترین کاربرد موسیقی در این استان به هنگام مراسم عروسی است و سازهای مورد استفاده عبارت‌اند از: سرنا، دهل، دایره و گاهی نی.

فصل چهارم

پیشینه تاریخی و مفاخر استان قزوین

درس دهم نگاهی به قدمت تاریخی استان

در اهمیت و نقش کهن سرزمین قزوین می‌توان به سابقه طولانی آن در زمینه وجود تمدن‌های بشری و نیز قرار گرفتن به عنوان پل ارتباطی میان شرق و غرب کشور عزیزمان اشاره کرد. عبور جاده کلیدی ابریشم از این استان را نیز باید به این اهمیت افزود؛ زیرا از این مسیر، کالاهای چین و ایران مانند: ابریشم، پارچه و ... به امپراتوری روم می‌رفت که در آنجا طرفداران فراوان داشت. از طریق این جاده، انسان‌ها در سراسر امپراتوری روم درآمد و شد بودند و علاوه بر کالاهای تجاری با اندیشه‌ها و آداب و رسوم ملل دیگر نیز آشنا می‌شدند.

علت نامگذاری قزوین

در علت نامگذاری قزوین بنا به عقیده جغرافی دانان اسلامی، مانند: یاقوت حموی، بلاذری و ... دژ قزوین به فارسی کشوین نامیده شده است که بعدها این کلمه به مرور معرب (شکل عربی پیدا کردن) شده و با نام قزوین تلفظ شده است. محققان و مورخان یونانی نیز براین باورند که اسم قزوین برگرفته از نام قومی به اسم (کاسی‌ها) است که از زمان‌های قدیم در کنار دریای خزر زندگی می‌کرده‌اند و به احتمال زیاد واژه (کش وین) را باید تغییر یافته واژه (کس پین) به شمار آورد.

بیشتر بدانیم

قدیمی‌ترین نوشته جغرافیدانان و تاریخ نویسان اسلامی درباره نام قزوین، نوشته قدامة بن جعفر است که در نیمه دوم و سده سوم هجری قمری می‌زیسته است. او می‌نویسد: حصار دژ قزوین را به فارسی کشوین نامیده‌اند و معنای آن، حد و مرز موردنظر و توجه و حفاظت شده است. «الخراج، ص ۲۶۱»

برای کسب اطلاعات بیشتر در خصوص نام و پیشینه تاریخی قزوین به این کتاب‌ها می‌توانید مراجعه کنید.

۱- سیر تاریخی بنای شهر قزوین و بناهای آن به قلم دکتر سید محمد دبیر سیاقی

۲- سیمای تاریخ و فرهنگ قزوین نوشته دکتر پرویز ورجاوند (سه مجلد)

۳- مینودر یا باب الجنه نگارش سید محمدعلی گلریز (دو مجلد)

فعالیت

در مورد نامگذاری قزوین و گذشته تاریخی آن مطلبی را تهیه و در کلاس بخوانید.

نگاهی بر سابقه تاریخی قزوین

۱- قزوین قبل از اسلام

با توجه به بررسی‌ها و کاوش‌هایی که در حفاری‌های دشت قزوین به دست آمده از جمله تپه باستانی قره تپه در سگزآباد بوئین‌زهر، آثار تمدنی بسیاری به دست آمده که دارای ارزش و اعتبار ویژه تاریخی است. در این تپه آثاری همچون: ظروف سفالی، اشیای مفرغی و حتی طلایی و نیز مهره‌های گردنبند از جنس آهک به دست آمده است. این آثار از جمله یادمان‌های با ارزش پیش از تاریخ ایران به شمار می‌رود. تپه بوئین زهرها به عنوان یکی از قدیمی ترین مراکز استقرار انسان در فلات مرکزی ایران، قدمتی افزون بر نه هزار سال دارد. خانه‌های خشتی که به کوچه‌ها و معابر اصلی و سرانجام میدان روستا می‌پیوندند، خمره‌های ذخیره آب و آذوقه، تنورهای پخت نان و دارا بودن انباری و آشپزخانه، سفال منحصر به فرد، اشیای سنگی و فلزی و استخوانی از جمله آثار این تپه است.

در دشت قزوین در دامنه جنوبی البرز، علاوه بر اشیاء سفالی و فلزی که به دست آمده، اجساد نیز یافت شده که با پوشاک در خاک دفن شده‌اند. دفن اموات در قبرها عموماً به پهلوی راست و گاه به پهلوی چپ با پاها جمع شده است.

بیشتر بدانیم

در سرزمین قزوین به واسطه سابقه تمدنی گروه‌های باستان‌شناسی حفاری‌ها و تحقیقات گسترده‌ای را در نیم قرن اخیر انجام داده‌اند. در این زمینه می‌توان به افراد زیر اشاره کرد.

۱- دکتر پرویز میرفتاح

۲- دکتر شهیرزاد.

فعالیت

به نظر شما آثار به جا مانده از گذشتگان چه تأثیری در سرنوشت فعلی ما دارد؟

بیشتر بدانیم

جدول زیر اسامی برخی از مکان‌های تمدنی قبل از اسلام استان قزوین را نشان می‌دهد.

نام	موقعیت جغرافیایی	نمونه از آثار به دست آمده :
تپه دانسفهان	ناحیه رامند	دارای آثار مربوط به پیش از اسلام است
تپه حاجی آباد (تپه یعقوب آباد)	در جنوب غربی آبیگ	قلعه نظامی است که دارای ظروف سفالی، خانه‌های گلی و خشتی با چهار دیوار می‌باشد.
قلعه سنگرود	در شمال روستای رزجرد در شمال قزوین	آثاری از معماری در آن یافت شده است که احتمالاً یک چهار طاقی متعلق به دوره ساسانی است.
تپه خندو	در جنوب شرقی تاکستان	دارای ۱۵۰ متر طول و ۱۰۰ متر عرض است و آثار بسیار جالبی از تزیینات گچ‌بری ساسانی در آن به دست آمده است. طرح‌های گچ‌بری شامل نیمه بدن یک گاو و طرحی از یک برگ کنگر است.
تپه‌های : نصرت آباد، قزانچال، حسین آباد، کوندج، قشلاق، رضی آباد، ابدال تپه (خطایان)	دهستان بشاریات	آثاری از جمله ظروف سفالی خانه‌های گلی با چهار دیوار در آنها یافت شده است که حاکی از تعلق آنها به دوران پیش از تاریخ دارد.
تپه زاغه	بخش جنوب دشت قزوین	ظروف سفالی، خانه‌های گلی و خشتی با چهار دیوار که یکی از دیوارها با خانه مجاور مشترک است، دفن اموات همراه با زیور آلات شخصی صورت گرفته است.
تپه‌های : مشکین تپه، دولت آبادور مبادتپه	منطقه بوبین زهرا	بر روی این تپه‌ها آثار و ویرانه‌های ساختمانی با خشت‌هایی به طول ۳۰ سانتی‌متر دیده شده است.
تپه دامن	منطقه ضیاءآباد	دارای ۲۰۰ متر طول و ۱۵۰ متر عرض است. از آثار سفالی آن پیداست که متعلق به دوران پیش از تاریخ می‌باشد.
تپه‌های : آقابابا، کندر، کی وران	قافازان	از آثار به دست آمده از این تپه می‌توان گفت که مربوط به دوران پیش از تاریخ تا دوران اسلامی است.

در دوران اقتدار دولت ماد (۵۵۰-۷۰۱ ق.م) و هخامنشی (۵۰۰-۳۳۰ ق.م) سرزمین قزوین قسمتی از نواحی این دولت به‌شمار می‌آمد که ناحیه‌ای بسیار آباد و خرم محسوب می‌شد و بنا به نوشته برخی از نویسندگان، یکی از پادشاهان این دو سلسله در همین قلمرو کاخی بنا کرد. حملات مردمان سرکش و غارتگر که از کوهستان‌های شمالی، منطقه را مورد تاخت و تاز قرار می‌داد، باعث افزایش نگرانی مردمان این شهر گشته بود، از این اقوام در تاریخ به اسم آماردها و دیلمان یاد می‌شود.

شکل ۱-۴ محل و موقع آثار باستانی و تاریخی در سرزمین قزوین

بیشتر بدانیم

در کناره دریای خزر مردمانی زندگی می کردند، عده ای در گیلان و مازندران می زیستند، در گیلان کادوسیان، در مشرق آنان ماردها یا آماردها (آملی ها)، در قسمت شرق اینان یعنی مازندران کنونی تپوری ها، در مشرق تپوری ها (طبرستان) ورکانیان (هیرکان، گرگان) بودند.^۱

حاکمان وقت برای رفع و دفع حملات این اقوام مهاجم اقدام به لشکرکشی هایی می نمودند به عنوان مثال، در سال ۳۵۰ ق.م اردشیر دوم هخامنشی و در سال ۱۸۱ ق.م فرهاد اول اشکانی به این منطقه لشکر کشیده، مدت ها با آنها در جنگ و ستیز به سر بردند و به فرمان یکی از ایشان قلعه و دژی در قسمت کوهستانی که محل و پادگان سربازان بود، بنا شد تا به وقت جنگ و حمله جلوی اقدامات تاخت و تاز دیلمان گرفته شود. دژ کشوین یا حصار شاپوری توسط شاپور ابرکان سردار خسرو پرویز (۵۷۹-۵۹۰ میلادی) و به فرمان آن پادشاه، برای جلوگیری از هجوم سربازان دیلمی باغی که زمانی نیز در سپاه خسرو پرویز خدمت می کردند و اینک با شورش و قیام

۱- به نقل از تاریخ ایران باستان نوشته حسن پیرنیا.

بر علیه پادشاه ساسانی به کوهستان دیلم پناه برده بودند، ساخته شد. شاپور ابرکان حصار شاپوری یا دژ کشوین را بنا کرد و سربازانی در آن به نگهبانی مستقر گردانید. قابل ذکر است که کشوین صورت اولیه قزوین است به تبدیل حروف قاف به کاف و سین به حرف ز.

۲- قزوین از اسلام تا پایان سلسله صفویان

سپاهیان مسلمان در سال ۲۴ هجری به رهبری براء بن عازب روانه قزوین شدند. مردم این شهر در نهایت به دین مبین اسلام مشرف گشتند. با سقوط ساسانیان، مردمان نواحی شمالی قزوین که دیگر مانعی در برابر خویش نمی دیدند شروع به تاخت و تازهای جدیدی در اطراف شهرهای ری، قم، کاشان و قزوین کردند. حاکمان مسلمان برای مقابله با این حملات ویرانگر تلاش کردند تا بر استحکام و توان شهر قزوین در برابر حملات این اقوام بیفزایند؛ از این رو علاوه بر تشویق مردم به سکونت در این شهر، درباره فضیلت سکونت در آن نیز احادیثی را از قول پیامبر و معصومین علیهم السلام در دوران عباسیان رواج دادند. خلیفه عباسی موسی الهادی زمانی که به شهر قزوین رسید، دستور داد تا در برابر قزوین شهری بنا کردند و آن را مدینه موسی نامیدند. در سال ۱۹۲ هجری هارون الرشید (۱۹۳-۱۷۰ ه.ق) به شهر قزوین وارد شد. او که شاهد رشادت‌ها و جوانمردی‌های مردم قزوین در مقابل مهاجمان شمالی بود فرمان به ساخت مسجد جامع عتیق قزوین داد. علاوه بر آن بارویی دور تا دور مناطق کوچک قزوین کشیده شد و به این ترتیب، قزوین شکل منسجم و مرتبی پیدا کرد. حمداله مستوفی قزوینی مورخ و جغرافیدان عصر ایلخانان (مغول) می نویسد: «در سال ۲۵۳ هجری قمری پس از بر کشیدن حصار شهر توسط موسی بن بوقا قزوین دارای ۲۰۶ برج و دروازه بوده است.»

از جمله حوادث مهم قزوین سفر امام رضا (ع) به این شهر، در سال ۲۰۱ هجری بود. امام (ع) به طور مخفیانه وارد قزوین شده و در منزل داود بن عیسی فرود آمدند و پسر دو ساله ایشان آنجا فوت کرد که امروزه آستانه شاهزاده حسین (ع) نامیده می شود. با ظهور حسن صباح در قلعه الموت (سال‌های حکومت ۵۱۸-۴۸۳ ه.ق) توجه حاکمان سلجوقی به قزوین افزوده شد. آنان که خود را نماینده دستگاه خلافت عباسی می دانستند از قزوین به عنوان پایگاهی علیه اسماعیلیه استفاده کردند.

بیشتر بدانیم

قلعه حسن صباح

قلعه الموت در شمال آبادی گازرخان قرار دارد. در سال (۲۲۶ هجری) حسن بن زید علوی این قلعه را ساخت. این دژ در شب چهارشنبه ۶ رجب سال (۴۸۳ هجری) به تصرف حسن صباح درآمد و تا زمان سقوط اسماعیلیان به سال (۶۵۴ هجری) مرکز فرمانروایی آنان بوده است. در بیان واژه الموت گفته اند: آله+اموت یعنی آشیان عقاب.

شکل ۲-۴- قلعه حسن صباح الموت، در حال مرمت

شکل ۳-۴- سردر عالی قابو از بناهای دوران صفویه

ورود سپاهیان مغول به ایران موجب ویرانی‌های بسیاری شد. با ورود آنان به شهر قزوین مردم شهر، تا سه روز با رشادت و شجاعت در مقابل مغولان مقاومت کردند، اما در نهایت سپاه مهاجم وارد شهر شد و خسارات فراوانی بر آن وارد کرد. پس از پایان حکومت مغولان و نبود حکومت قوی، صفویان توانستند دولتی نیرومند در ایران تأسیس نمایند و ثبات و نظم را به کشور بازگردانند. در زمان شاه تهماسب اول (۹۸۴-۹۳۰ ه.ق) قزوین به‌عنوان پایتخت ایران برگزیده شد و این موجب رونق و توسعه شهر گردید و واحدهای تجارتي جدیدی چون: کاروانسراها، بازارها و قیصریه‌ها در آن بنا شد. کالاها از نواحی مختلف به سوی آن سرازیر شد و راه‌های تجارتي توسعه و رونق یافت.

با وجود انتقال پایتخت از قزوین به اصفهان که به‌علل مختلف از جمله کمبود آب در این شهر صورت گرفت، از اهمیت

این شهر کاسته نشد؛ بلکه در پایان حکومت صفویان مجدداً به مدت سه سال به عنوان پایتخت ایران انتخاب شد.

فعالیت ✓

به نظر شما چه عوامل دیگری می توانست در انتقال پایتخت از قزوین به اصفهان مؤثر باشد؟

بیشتر بدانیم

استان قزوین با دارا بودن حدود هزار اثر تاریخی ثبت شده در فهرست آثار ملی کشور ۱۲ درصد از آثار ثبت شده در کشورمان را به خود اختصاص داده است و از این نظر رتبه اول کشور را داراست. در جدول زیر با برخی از آثار تاریخی ثبت شده ملی، استان قزوین، مانند بقعه ها، مقابر، قلاع، مساجد و برج ها آشنا می شوید.

ردیف	نام اثر	موقعیت	توضیحات
۱	بقعه پیغمبریه	قزوین	محل دفن چهار پیامبر و امام زاده صالح بن حسن (ع) است.
۲	بقعه پیر	تاکستان	ساخت بنا مربوط به دوران سلجوقی است.
۳	مقبره رئیس المجاهدین	کیلومتر ۲۵ جاده قزوین - آبیک	آرامگاه میرزا حسن شیخ الاسلام، یکی از رهبران مشروطه طلبان است.
۴	مقبره حمداله مستوفی	قزوین	مورخ و جغرافیدان عصر ایلخانان است. تاریخ گزیده، نزهة القلوب، ظفرنامه از آثار اوست.
۵	مقبره شهید ثالث	قزوین	محل دفن حاج ملا تقی برغانی معروف به شهید ثالث است.
۶	مسجد جامع کبیر	قزوین	از آثار دوره سلجوقی و صفوی است.
۷	مسجد حیدریه	قزوین	مربوط به دوران سلجوقیان است.
۸	مسجد شاه (نبی)	قزوین	ساخت آن در زمان شاه اسماعیل اول آغاز شد و شاه تهماسب اول آن را تکمیل کرد.
۹	مسجد پنجه علی	قزوین	ساخت آن به زمان شاه تهماسب اول صفوی نسبت داده شده
۱۰	سرای سعادت	قزوین	در زمان ناصرالدین شاه قاجار، توسط آقا باقر سعدالسلطنه ساخته شد.
۱۱	برج های خرقان	در دهستان خرقان قزوین	دو آرامگاه است که مربوط به دوران سلجوقیان است.

۱۲	برج باراجین	در ارتفاعات شمال قزوین	از آثار معماری قرون چهارم و پنجم هجری قمری است.
۱۳	قلعه الموت	در نزدیکی روستای گازرخان	از قلاع اسماعیلیان ایران در عصر سلجوقیان است.
۱۴	قلعه لمبسر	در شمال شرقی رازمیان	از قلاع اسماعیلیان ایران در عصر سلجوقیان است.
۱۵	قلعه سمیران	طارم	از قلاع اسماعیلیان در عصر سلجوقیان است.
۱۶	قزقلعه یا قلعه دختر	درحوالی ضیاءآباد از توابع شهرستان تاکستان	از آثار اواخر دوره ساسانی است.

۳- قزوین از افشاریه تا جمهوری اسلامی ایران

نادرشاه افشار مؤسس افشاریه (۱۱۶۰-۱۱۴۸)

هـ. ق) پس از پیروزی بر افغان‌ها عازم قزوین شد. او به هنگام اقامت در قزوین تاجی را که بزرگان محلی در اختیارش نهاده بودند به سر نهاد و در داخل ارگ قزوین کوشکی بنا نهاد و تالاری برای پذیرایی پی افکند که به نام تالار نادری معروف شد. با مرگ نادر و درهم ریختگی اوضاع کشور، کریم خان زند (۱۱۹۳-۱۱۶۳ هـ. ق) بر تخت پادشاهی ایران نشست. قزوین در این دوره جزئی از حاکمیت این سلسله به‌شمار می‌رفت. با تأسیس سلسله قاجاریه، قزوین توسط حکام منصوب دربار قاجار یا نمایان آنان که بیشتر از شاهزادگان و وابستگان دربار بودند اداره می‌شد.

شکل ۴-۴- شهر قزوین در دوره قاجاریه

بیشتر بدانیم

میرزا محمد رضا قزوینی، حاج خلیل خان قزوینی و محمد نبی خان قزوینی از نخستین سفیران ایران، از خطه قزوین بودند.

در دوران قاجاریه، قزوین به عنوان یک منطقه حاکم نشین مستقل از پایتخت مطرح بود و با وجود رکود نسبی اقتصاد و فرهنگ نابسامان در آن دوره از اندک مراکز پر رونق ایران به شمار می آمد. در انقلاب مشروطه که در سال ۱۲۸۵ هجری شمسی در ایران رخ داد و منجر به تشکیل مجلس و تدوین قانون اساسی و قوانین مشروطه شد، مردم قزوین نیز از پیشگامان این نهضت بودند.

با فرا رسیدن جنگ اول جهانی (۱۲۹۳ هجری شمسی) قزوین نیز به اشغال دولت های، روس و انگلیس درآمد. با پایان جنگ رضا شاه به کمک انگلیسی ها توانست بر تخت سلطنت ایران تکیه زند. پایان سلطنت رضا شاه در ایران (۱۳۲۰ هجری شمسی) مصادف

با اشغال کشورمان توسط نیروهای انگلیس و شوروی بود. محمدرضا پهلوی که پس از استعفای پدرش، پادشاه ایران شده بود، به جای تکیه بر سرمایه های مادی و معنوی کشورش، اسیر سیاست های دولت های استعمارگر گردید و برای از بین بردن آزادی و حاکمیت قانون اساسی، از هیچ تلاشی فروگذار نکرد. با شروع مبارزات امام خمینی (ره) علیه رژیم پهلوی، فضای سیاسی کشور نیز دچار تغییر و تحولات عمده ای شد.

در سال های اولیه نهضت ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ که به رهبری امام خمینی (ره) علیه دستگاه وابسته پهلوی به بیگانگان شروع شده بود، در قزوین انجمن ها و گروه های مبارز در قالب هیئت های

شکل ۵-۴- تصاویری از مبارزات مردم قزوین علیه رژیم پهلوی

پیشینه تاریخی و مفاخر استان

مذهبی در مدارس دینی و غیردینی، بازار و مساجد شکل گرفتند و مبارزین به چهره‌های شناخته شده مبارزه در عرصه ملی تبدیل شدند. عمق و ریشه مبارزه تا جایی بود که در همان سال‌های آغازین شکل‌گیری نهضت، ساواک تصمیم به جدایی ساواک قزوین و تبدیل آن به یک پایگاه منطقه‌ای گرفت. با اوج‌گیری انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ مردم استان قزوین، همراه و همگام با سایر مردم انقلابی ایران، صفوف خود را برای مبارزه با رژیم پهلوی منسجم‌تر کردند. آنان علی‌رغم فضای اختناق، در مناسبت‌های مختلف و در طی مبارزه با رژیم طاغوت، با پخش اعلامیه و نوار، کتاب و سرودن اشعار انقلابی، تشکیل مجالس برای شهیدان و برپایی سخنرانی و راهپیمایی، در به ثمر نشستن انقلاب اسلامی ایران نقش خود را به خوبی ایفا کردند.

بیشتر بدانیم

نقشه کودتای اسفند ۱۲۹۹ در محل گراند هتل قزوین (خیابان پیغمبریه فعلی) با حضور رضاخان میرنچ، سیدضیال‌الدین طباطبایی و آبرون سایید انگلیسی طراحی شد.

نگاهی مختصر به سابقه علمی قزوین در مسیر تاریخ

استان قزوین همواره پرورشگاه استعدادهای درخشان و زمینه‌ساز بروز و ظهور شخصیت‌های متعدد در طول تاریخ حیاتش بوده است. امروزه نام و رسم بسیاری از اندیشمندان و فرهیختگان در زمینه‌های علمی بر تارک استان ما می‌درخشد.

فعالیت

آیا در شهر یا منطقه محل سکونت شما شخصیتی علمی و فرهیخته از استان زندگی می‌کرده است گزارشی در این باره تهیه و در کلاس ارائه دهید.

بیشتر بدانیم

ردیف	نام	زمان زندگی	توضیحات
۱	علامه ابوالحسین قزوینی	قرن چهارم هجری	فاضل و ادیب - از آثار او: جامع التاویل و مجمل اللغة
۲	امام ابو یعلی حافظ بن عبدالله	قرن پنجم ه.ق	عالم و محدث - از آثار او: الارشاد فی اخبار قزوین
۳	نجم الدین کاتبی قزوین	قرن هفتم ه.ق	عالم و محدث - از آثار او: رساله شمسیه، منطق المین
۴	امام ابوالقاسم رافعی قزوینی	قرن هفتم ه.ق	مورخ - از آثار او: التدوین فی ذکر اهل العلم قزوین

۵	عمادالدین زکریای قزوینی	قرن هفتم ه.ق	جغرافیدان - از آثار او : عجایب المخلوقات و غرائب الموجودات، آثار البلاد و اخبار البلاد
۶	حمداله مستوفی	قرن هشتم ه.ق	مورخ - از آثار او : نزهة القلوب، ظفرنامه، تاریخ گزیده
۷	عبید زاکانی	قرن هشتم ه.ق	شاعر و نویسنده - از آثار او : رساله دلگشا، دیوان شعر، صدپند و ...
۸	مولانا سدید طبیب قزوینی	قرن دهم ه.ق	پزشک یا طبیب
۹	یحیی بن عبداللطیف قزوینی	قرن دهم ه.ق	مورخ - از آثار او : لب التواریخ
۱۰	میراحمد عبداللطیف قزوینی	قرن دهم ه.ق	مورخ - از آثار او : تاریخ جهان آرا
۱۱	قاضی احمد بن محمد بن عبدالغفار	قرن دهم ه.ق	مورخ - از آثار او : تاریخ جهان آرا - تاریخ نگارستان
۱۲	ملای قزوینی	قرن دهم ه.ق	شاعر
۱۳	عبدالنبی فخرالزمانی	قرن دهم ه.ق	شاعر و نویسنده
۱۴	مولانا سالک دیلمی	قرن دهم ه.ق	از خوشنویسان معروف در زمان شاه تهماسب اول
۱۵	میرعماد قزوینی	قرن دهم و یازدهم ه.ق	استاد خوشنویس در خط نستعلیق
۱۶	مولانا علی رضا عباسی	قرن دهم و یازدهم ه.ق	از خوشنویسان معروف دوره شاه عباس اول صفوی است
۱۷	میرمحمد معصوم قزوینی	قرن یازدهم ه.ق	ریاضیدان، فیلسوف، محدث
۱۸	شمس الدین حسینی قزوینی	قرن یازدهم ه.ق	ریاضیدان از آثار او : لغز بعض الاعداد
۱۹	میر صدر الدین محمد	قرن یازدهم ه.ق	شاعر، موسیقیدان
۲۰	حسین عقیلی رستمدراری	قرن یازدهم ه.ق	نویسنده دایرة المعارف ریاض الابرار
۲۱	رضی الدین محمد بن حسن	قرن یازدهم ه.ق	نویسنده دایرة المعارف الخواص
۲۲	مولانا علی افضل بن محمد	قرن یازدهم ه.ق	پزشک - از آثار او : الطب، فوائد فضلیه، جوارش و المفید
۲۳	محمدیحیی قزوینی	قرن یازدهم ه.ق	فیلسوف
۲۴	عباسعلی کیوان قزوینی	قرن سیزدهم ه.ق	حکیم، عارف، مفسر
۲۵	سید اشرف الدین حسینی	قرن سیزدهم ه.ق	شاعر ملی، روزنامه نگار و طنز پرداز بزرگ عصر مشروطه
۲۶	عارف قزوینی	قرن سیزدهم ه.ق	شاعر ملی، تصنیف ساز بزرگ ایران
۲۷	محمد حسین عماد الکتاب	قرن سیزدهم ه.ق	خطاط
۲۸	ملا محمد تقی برغانی (شهید ثالث)	قرن دوازدهم ه.ق	عالم دینی، مجتهد بزرگ
۲۹	سید ابوالحسن رفیعی	قرن ۱۳ و ۱۴ ه.ق	عارف، عالم، حکیم و ریاضیدان
۳۰	علامه محمد قزوینی	(۱۳۲۸-۱۲۵۶ شمسی)	نویسنده بزرگ ادبیات فارسی
۳۱	علی اکبر دهخدا	(۱۳۳۴-۱۲۵۹ شمسی)	نویسنده و مؤلف لغتنامه بزرگ فارسی
۳۲	ابوالحسن اقبال آذر	(۱۳۵۰-۱۲۴۵ شمسی)	موسیقیدان معروف

شکل ۶-۴ آرامگاه حمدالله مستوفی

حمدالله مستوفی : او نویسنده و مورخ و جغرافیدان معروف سده هشتم (تولد ۶۸۰هـ. وفات ۷۵۰هـ.ق) و مؤلف تاریخ گزیده نزه القلوب و ظفرنامه، در دوره ایلخانان مغول می باشد. مستوفی در کارهای دیوانی و محاسباتی سرآمد بود. مزار او در محله ملک آباد قزوین واقع است.

بیشتر بدانیم

علی اکبر دهخدا، لغت نامه نویس و نویسنده معروف، استان و کشور ما به شمار می رود. او پس از اتمام تحصیلات، مدتی را در وزارت خارجه به کار مشغول شد، آنگاه برای تکمیل معلومات و علوم جدید روانه اتریش گردید. پس از بازگشت از ایران علاوه بر فعالیت در مسائل سیاسی کشور، همچون ملی شدن صنعت نفت ایران، به نویسندگی در نشریات و تألیفات علمی پرداخت. او در سال ۱۳۳۴ در تهران درگذشت و در ابن بابویه به خاک سپرده شد. از آثار ارزشمند او می توان به لغت نامه بزرگ و جامع و نیز به ترجمه عظمت و انحطاط رومیان، ترجمه روح القوانین و فرهنگ فرانسه به فارسی اشاره کرد.

میر عمادقزوینی، بزرگ ترین و معروف ترین نویسنده خط نستعلیق : عماد بن ابراهیم الحسنی معروف به میر عماد از بزرگان خوشنویس نستعلیق، در سال ۹۶۱ هجری قمری، در قزوین به دنیا آمد. وی پس از آموختن مقدمات علوم و خط در قزوین سفری به تبریز و عثمانی (ترکیه فعلی) کرد و آن گاه به ایران بازگشت و در دربار شاه عباس اول مشغول به کار شد. با افزایش منزلت هنری و علمی او در نزد پادشاه صفوی، موقعیت او به تدریج مورد حسد رقیبان قرار گرفت تا جایی که سرانجام موجبات قتل این هنرمند بزرگ را فراهم آوردند.

درس یازدهم جایگاه استان و نقش مردم در دفاع از ایران اسلامی و حرم‌های اهل بیت علیهم السلام

با مطالعه تاریخ و پیشینه طولانی استان قزوین، متوجه نقش و اهمیت این دیار در دفاع از مرزها و ایستادگی و مقاومت در برابر ظلم و ستم‌های ناشی از حملات دشمنان خارجی و استبداد داخلی می‌شویم؛ نمونه والای این استقامت و ایستادگی مردم قزوین مربوط به دوران هشت ساله دفاع مقدس است که با شروع جنگ تحمیلی در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ جلوه‌ای زیبا یافت. با آغاز جنگ عراق علیه کشورمان، مردم استان ما نیز همانند سایر مردمان این مرز و بوم به دفاع از مرزها و ارزش‌های دینی خود برخاستند و با نمایش قدرت ایمان و استقامت در آزمون خطیر دفاع مقدس خوش درخشیدند. ایثار و فداکاری مردم استان ما را در طی هشت سال دفاع مقدس می‌توان در دو بخش حضور در میادین نبرد و شهادت و نیز حمایت و پشتیبانی تقسیم کرد.

الف) حضور در میادین نبرد و شهادت

از ابتدای جنگ تحمیلی عراق علیه کشورمان، مردم شجاع و خداجوی قزوین نیز به همراه اقشار مختلف کشورمان، در همه مراحل جنگ حضور مستمر و پرشور داشتند، و هزاران نفر از مردم این دیار روانه صحنه‌های نبرد حق علیه باطل شدند و در عملیات‌های مختلف نظامی مانند: بیت المقدس، فتح المبین، والفجرمقدما، خیبر، بدر، والفجرهشت، کربلای پنج، مرصاد و ... دوش به دوش سایر رزمندگان با متجاوزان به نبرد پرداختند. از این تعداد رزمنده این استان، بیش از ۳۰۰ نفر به درجه رفیع شهادت، ۵۸۰۰ نفر به افتخار جانبازی نایل آمدند و ۶۶۰ نفر نیز از آزادگان سرافراز به‌شمار می‌آیند. تعداد معلمان شهید استان ۵۰ و تعداد دانش‌آموز ۳۰ نفر است.

فعالیت

به نظر شما زنده نگه داشتن یاد و خاطره شهیدان چه تأثیری در زندگی فردی و اجتماعی ما دارد؟

بیشتر بدانیم

جمهوری اسلامی ایران با داشتن ۱۷ هزار و ۱۵۹ شهید ترور، بیشترین قربانی را در دنیا دارد. استان قزوین نیز ۱۹۰ شهید، در اقدامات تروریستی منافقان، تقدیم انقلاب کرده است.

ب) حمایت و پشتیبانی مردمی

یکی از مهم‌ترین و سرنوشت‌سازترین عواملی که در جریان جنگ نقش اساسی داشت، حضور گسترده و حمایت و پشتیبانی مدیران و مخلصانه مردم کشور ما از رزمندگان اسلام بود. شهربانی، ژاندارمری و کمیته انقلاب اسلامی که وظیفه اصلی آن انجام خدمات در شهرها بود با قدرت تمام به وظایف خود عمل نمودند. نقش مساجد و مدارس و ستادهای اقامه نماز جمعه درباره آگاهی دادن و بیان مسایل جنگ و دعوت مردم برای حضور در صحنه‌های نبرد بسیار مؤثر و ارزنده بود.

اعزام نیروهای رزمنده و صدها کاروان کمک‌های مردمی به جبهه، برپایی مجالس یادبود شهیدان و زنده نگاه داشتن یاد و خاطره آنان، برگزاری مراسم ادعیه و زیارت، تکریم از خانواده‌های شهیدان و اسرا و جانبازان از جمله اقدامات و فعالیت‌هایی بود که مردم استان ما در طی هشت سال دفاع مقدس انجام دادند. یکی از نهادهایی که در طول جنگ نقش مهمی در حمایت و پشتیبانی ایفا نمود، جهاد سازندگی بود. جهاد سازندگی قزوین از ابتدای جنگ تا انتهای آن با حضور دلاورانه و با تقدیم ۱۹ شهید و ده‌ها جانباز و آزاده سرافراز نام نیک و ارزنده‌ای از خود برجای نهاد. ساخت تعدادی سنگر اجتماعی، ۳۸۶ سنگر انفرادی و ۹۵ سنگر تانک و ماشین‌آلات و احداث خاکریز در محورهای عملیاتی به طول ۵۸ کیلومتر از اقدامات جهاد قزوین است.

فعالیت

گزارشی از زندگی یکی از شهیدان محل سکونت خود را تهیه و در کلاس ارائه دهید.

برخی از اولین‌های شهید قزوین

نام و شهرت	محل تولد	تاریخ و محل شهادت	مسئولیت یا ویژگی
علی اصغر جمشیدی	۱۳۳۰/۲/۱۴ قزوین	۱۳۵۹/۷/۱۵ سرپل ذهاب	اولین معلم و جهادگر
محمود ایزدی	۱۳۲۹/۱۱/۱ قزوین	۱۳۵۹/۷/۲ کرخه نور	اولین کارمند شهید
جلیل خوئینی‌ها	۱۳۲۵/۸/۳ قزوین	۱۳۵۹/۸/۲۷ سوسنگرد	اولین کارگر بسیجی
سید احمد طباطبایی زواره‌ای	۱۳۳۳/۱۱/۳۱ گرگان	۱۳۵۹/۱۰/۲۰ هویزه	اولین افسر شهید ارتش دفاع مقدس
مجید رازقی	۱۳۴۰/۶/۲۴ قزوین	۱۳۵۹/۷/۱۱ سرپل ذهاب	اولین شهید سپاه قزوین
علی نژاد قربانی	۱۳۳۳/۱/۱ سگزآباد	۱۳۵۹/۹/۱ آبادان	اولین شهید انقلاب اسلامی در دفاع مقدس
حاجی خان نوری زاده جتانی	۱۳۴۰/۹/۲	۱۳۵۹/۷/۲۶ خرمشهر	اولین ناوی شهید نیروی دریایی دفاع مقدس
رئوفی صمغ آبادی	۱۳۳۲/۵/۱۶ قزوین	۱۳۵۹/۸/۱۰ دهلران	اولین درجه دار شهید شهربانی دفاع مقدس
ایرج عیوضی	۱۳۳۲/۱۱/۲۴ قزوین	۱۳۶۱/۴/۲۳ شرق بصره	اولین شهید خلبان هوانیروز هلیکوپتر دفاع مقدس

محمد علی جانباز	۱۳۲۸/۹/۳۰ قزوین	۱۳۶۱/۴/۲۱ تهران	اولین خلبان شهید نیروی هوایی ارتش
عباس بابایی	۱۳۲۹/۹/۱۴	۱۳۶۵/۵/۱۵ سردشت	اولین سرتیپ شهید ایران در دفاع مقدس
علی مکاری	۱۳۳۷/۱۱/۱	۱۳۵۹/۹/۱۹ آبادان	اولین فرزند ذکور شهید خانواده در دفاع مقدس
اصغر مظفری	۱۳۳۹/۴/۱۷ قزوین	۱۳۵۹/۱۰/۲۸ میمک	اولین دانشجوی شهید در دفاع مقدس
جعفر پاو	۱۳۳۵/۵/۱ قزوین	۱۳۵۹/۲/۱۵ قصر شیرین	اولین هنرمند شهید مرزی عراق قبل از شروع جنگ
محمد گرامی	۱۳۳۱/۴/۱۸ قزوین	۱۳۵۹/۱۰/۱۳ سرپل ذهاب	اولین ورزشکار شهید دفاع مقدس
عزیز اله رودباری	۱۳۱۲/۱/۱ رودبار	۱۳۶۵/۲/۲۴ هفت تپه	کهن سال ترین شهید دفاع مقدس
علی واعظی فرد	۱۳۴۹/۱/۴ شیرازک	۱۳۶۱/۲/۱۰ خرمشهر	خردسال ترین شهید دفاع مقدس
سید مجتبی افضل موسوی	۱۳۲۳/۱/۱۰ قزوین	۱۳۶۰/۷/۱۶ اتوبان تهران - کرج	اولین شهید روحانی ترور شده توسط منافقین

شهدای مدافع حرم

زمانی که گروه تروریستی داعش (الدولة الإسلامية في العراق والشام = حکومت اسلامی عراق و شام) با برنامه و کمک دولت آمریکا و برخی کشورهای منطقه به رهبری ابوبکر البغدادی به جهت مخدوش کردن چهره اسلام از راه قتل و غارت، تخریب اماکن دینی و مذهبی و سلطه استعماری بر منطقه خاورمیانه تشکیل شد فرزندان ایران عزیز برای دفاع از اسلام ناب محمدی (ص) و پاسداری از تخریب اماکن دینی و زیارتی به کمک مردم عراق و سوریه شتافته و شهیدانی تقدیم داشتند. استان قزوین نیز در این راه بیش از ده شهید همانند: الیاس چگینی، حجت اسدی، حسین محمدی، حمید محمدرضایی، رسول پور مراد، حمید سیاهکالی مرادی، ذکریا شیر، روح الله رحیمی، عصمت شکوهی، گل محمد غلامی، محمود حیدری را تقدیم نموده است.

شهید رسول پور مراد

شهید گل محمد غلامی

شهید محمود حیدری

پیشینه تاریخی و مفاخر استان

شهید عصمت شکوهی

شهید حسین محمدی

شهید حمید سیاهکالی مرادی

شهید حجت اسدی

شهید روح الله رحیمی

شهید حمید محمد رضایی

شهید الیاس جگینی

شهید ذکریا شیر

بیشتر بدانیم

شهید محمد علی رجایی

شهید محمد علی رجایی فرزند عبدالصمد در سال ۱۳۱۲ در شهر قزوین متولد شد. پس از اخذ مدرک ششم ابتدایی به کار در بازار پرداخت و در چهارده سالگی به تهران مهاجرت کرد. ابتداء استخدام نیروی هوایی درآمد. اما پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ به دلیل گرایش‌های ضد رژیم از آنجا اخراج شد.

سپس به دانشسرای عالی راه یافت و موفق به اخذ مدرک لیسانس شد و به کسوت معلمی درآمد. در اردیبهشت ۱۳۴۵ بازداشت و بعد از پنجاه روز از زندان آزاد شد. در آذرماه ۱۳۵۳ مجدداً دستگیر

شد و تا آبان ۱۳۵۷ در زندان به سر برد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی به ترتیب وزیر آموزش و پرورش، نخست‌وزیر و رئیس‌جمهور شد. سرانجام در هشتم شهریور ۱۳۶۰ در بمب‌گذاری ساختمان نخست‌وزیری که توسط یکی از افراد سازمان منافقین انجام شده بود به شهادت رسید.

سید و رهبر آزادگان

علی اکبر ابوترابی متولد ۱۳۱۸، در سال ۱۳۳۶ به پیشنهاد پدرش وارد حوزه علمیه قم و مدتی بعد نیز جهت ادامه تحصیل به نجف اشرف مشرف شد و در محضر امام خمینی (ره) از درس خارج فقه و اصول ایشان بهره‌مند بود. او پس از ۶ سال تحصیل، در حالی که به وطن باز می‌گشت، به جرم جاسازی و حمل اطلاعاتی‌های امام دستگیر و به زندان

ساواک منتقل شد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، مدتی به عنوان رئیس کمیته انقلاب اسلامی قزوین مشغول به خدمت شد، با شروع جنگ تحمیلی عازم میادین نبرد گردید. در ۲۶ آذر ماه ۱۳۵۹ در یکی از مأموریت‌های شناسایی به اسارت دشمن درآمد. ایشان پس از بازگشت اسرا به وطن، به عنوان نماینده ولی فقیه در امور آزادگان منصوب شد و در دوره‌های چهارم و پنجم مجلس شورای اسلامی نیز، بارأی بالای مردم تهران، به مجلس راه یافت.

مرحوم ابوترابی سرانجام در ۷۹/۳/۱۲ در حالی که همراه پدر بزرگوارشان عازم مشهد مقدس و زیارت امام هشتم (ع) بودند در جاده سبزوار نیشابور دچار سانحه تصادف شدند و دعوت حق را لبیک گفتند.

سرلشکر شهید عباس بابایی

شهید بابایی در سال ۱۳۲۹ در قزوین متولد شد. دوره ابتدایی را در دبستان دهخدا و دوره متوسطه را در دبیرستان نظام وفا گذراند. در سال ۱۳۴۸ در حالی که در رشته پزشکی پذیرفته شده بود، داوطلب تحصیل در دانشکده خلبانی نیروی هوایی شد. پس از اعزام به آمریکا و تکمیل دوره آموزش خلبانی در سال ۱۳۵۱ با درجه ستوانی به ایران بازگشت. با آغاز جنگ تحمیلی، شهید بابایی نیز در کنار سایر همزمان خود به دفاع از

میهن پرداخت و بالاخره پس از انجام عملیات‌های مختلف علیه دشمن متجاوز، در ۱۵ مرداد ۱۳۶۵ در حین عملیات برون مرزی به شهادت رسید.

نزدیک به سه هزار شهیدی که استان عزیز ما تقدیم به انقلاب و اسلام کرده، سرداران و پاکبازان فداکاری بودند که الگوهای ارزنده و بی نظیر برای همه نسل‌ها و اعصار، به‌شمار می‌روند، از جمله این رادمردان می‌توان از: حسین تلاتری، امامعلی رشوند، قدرت‌اله چگینی، طهماسب شیخ حسنی، حسین مرانلو، عشقعلی قنبری، غلامحسین اکبری، وجیه‌اله عسکری، یداله علیجانی، قدرت‌الله فصیحی رامندی، سید نورالدین ابراهیمی و محمد اسماعیل ذوالفقاری و ... نام برد.

شهید حسین لشکری

امیر خلبان حسین لشکری در ۲۰ اسفند ۱۳۳۱ در روستای ضیاءآباد قزوین، متولد و پس از طی دوران تحصیل به استخدام نیروی هوایی درآمد. با شروع جنگ عراق علیه جمهوری اسلامی ایران، لشکری نیز در عملیات‌های نظامی علیه دشمن وارد عمل شد، او در یکی از عملیات‌های نظامی به دلیل مورد اصابت قرار گرفتن هواپیمایش به اسارت نیروی دشمن درآمد. امیر خلبان لشکری پس از ۱۸ سال اسارت در ۱۷ فروردین

۱۳۷۷ به خاک وطن بازگشت. شهید لشکری اولین اسیر ایرانی است که رهبر انقلاب وی را سیدالاسرا نامید. او در شامگاه یکشنبه ۱۸ مرداد ۱۳۸۸ بر اثر عارضه قلبی دارفانی را وداع گفت و به درجه رفیع شهادت نائل آمد.

فصل پنجم

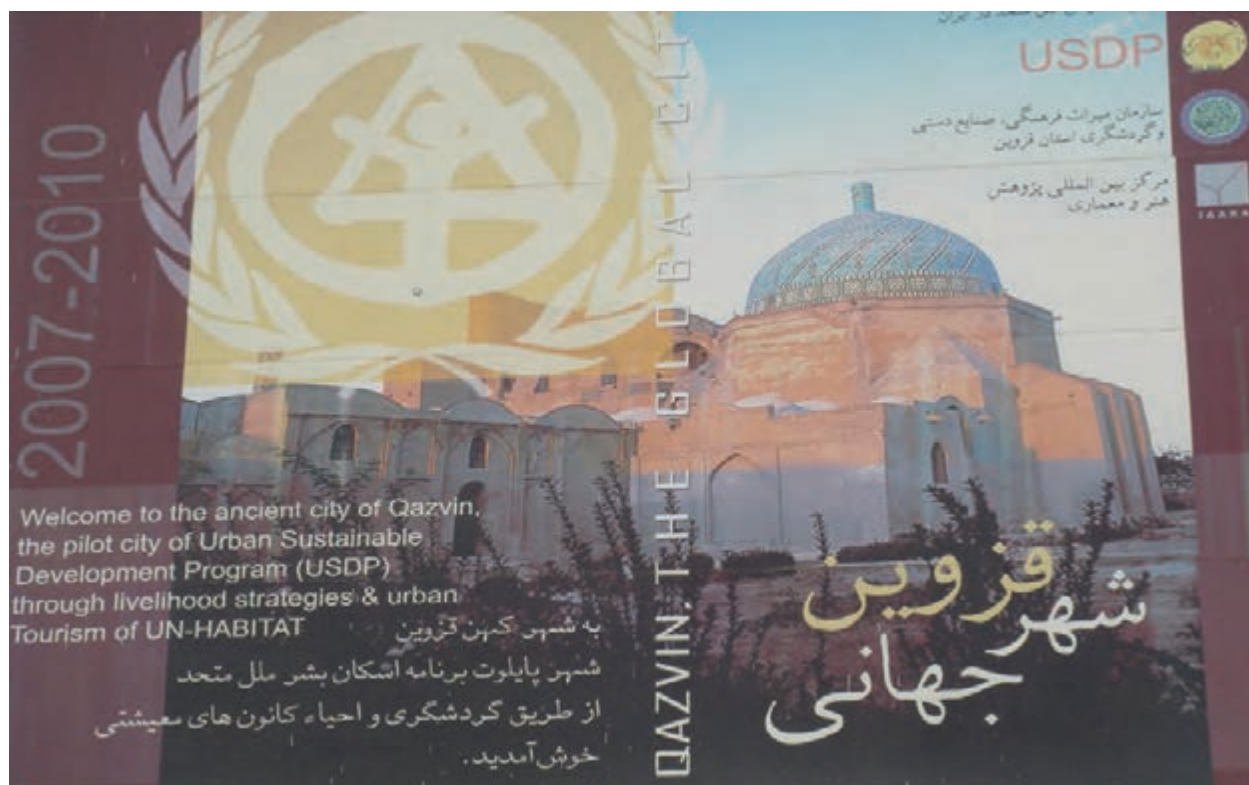
توانمندی‌های استان قزوین

درس دوازدهم قابلیت‌ها و جاذبه‌های گردشگری استان

۵ مهرماه روز جهانی جهانگردی

استان قزوین به واسطه دارا بودن جاذبه‌های طبیعی و تاریخی – فرهنگی می‌تواند به‌عنوان یکی از قطب‌های مهم گردشگری در سطح کشور مطرح باشد. به همین دلیل انتخاب شهر قزوین به‌عنوان پایگاه و الگوی معماری و شهرسازی از سوی اداره اسکان سازمان ملل متحد موجب توسعه اقتصادی و اجتماعی این استان خواهد شد.

انواع جاذبه‌های گردشگری استان

جاذبه‌های گردشگری استان مبتنی بر جاذبه‌های طبیعی و تاریخی – فرهنگی است.

الف) جاذبه‌های طبیعی : جاذبه‌هایی که بدون دخالت انسان به‌وجود آمده‌اند.

نظیر : کوهستان‌ها – دریاچه‌ها – رودخانه‌ها...

شرایط خاص توپوگرافی که شامل سه قلمرو کوهستانی، کوهپایه‌ای و دشتی است به همراه تنوع اقلیمی موجب شکل‌گیری چشم‌اندازهایی چون قله مرتفع سیالان، دریاچه اوان، دره شاهرود، باتلاق نمکزار، چشمه‌های آبگرم یله گنبد و ... شده است.

آیا می‌توانید به چند نمونه دیگر اشاره کنید؟
این چشم‌اندازها می‌تواند مورد توجه اکوتوریست‌ها (گردشگران طبیعت گرد) قرار بگیرد.

ارتفاعات

قله مرتفع سیالان، قله شاه البرز و خشچال در البرز غربی از جاذبه‌های طبیعی‌اند که زمینه فعالیت را برای علاقه‌مندان به ورزش‌های طبیعی چون کوهنوردی مهیا می‌سازد.
در منطقه الموت، دره اندج رود به دلیل وجود صخره‌های بلند و عظیم و غارهای فراوان مکان مناسبی برای ژئوتوریست‌ها (گردشگرانی که به خاطر جاذبه‌های زمین‌شناسی سیر و سیاحت می‌کنند) و صخره‌نوردان است.

بیشتر بدانیم

ژئوتوریسم بهره‌گیری گردشگری از علوم زمین یا زمین گردشگری

شکل ۱-۵- روستای اندج در الموت

دریاچهٔ اوان (Ovan)

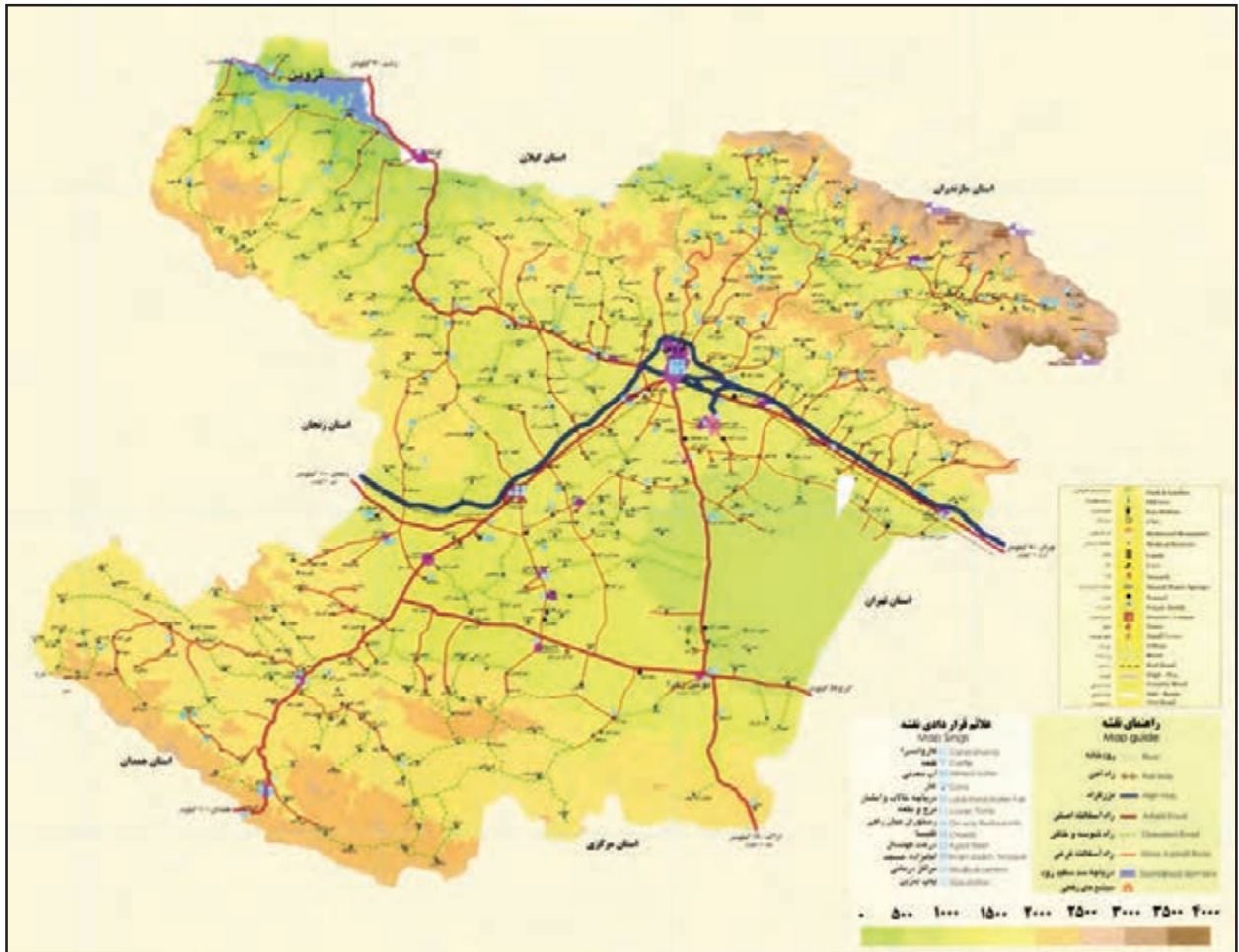
این دریاچه زیباترین جاذبه طبیعی استان است که در شمال شرقی استان و در فاصله ۸۵ کیلومتری شهر قزوین قرار دارد. آب این دریاچه از طریق منابع زیر زمینی (چشمه کف دریاچه) و ریزش‌های جوی تأمین می‌شود. وجود این دریاچه، اکوسیستم خاصی را به وجود آورده که گونه‌های خاص گیاهی و جانوری در آنجا به چشم می‌خورد. از گونه‌های گیاهی می‌توان به خانواده گرامینه (گیاهان شناور) در دریاچه و چنگال آبی اشاره کرد.

شکل ۲-۵- دریاچهٔ اوان در الموت

فعالیت ✓

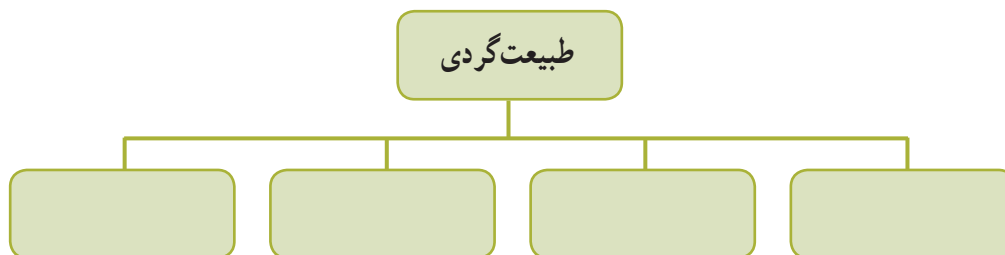
با دقت در نقشهٔ گردشگری استان موقعیت دریاچهٔ اوان را مشخص کنید و توضیح دهید با توجه به فصول مختلف امکان چه فعالیت‌هایی برای گردشگران وجود دارد؟

شکل ۳-۵- نقشه گردشگری استان قزوین

چشمه‌های آب معدنی

این چشمه‌ها از گذشته‌های دور در کشور ما اهمیت خاصی داشته‌اند و امروزه با وجود تأسیسات اقامتی و پذیرایی در جوار آنها می‌توانند موجب اقامت کوتاه مدت گردشگران شوند. چشمه آب گرم خرقان که در ۹۵ کیلومتری جاده قزوین - همدان واقع شده است نمونه‌ای است که به علت خاصیت درمانی (بیماری‌های رماتیسمی و پوستی) مورد توجه مسافران است.

فعالیت ✓

جاذبه‌های گردشگری طبیعت‌گرا به‌عنوان یک فرصت چه منافعی را برای ساکنان در برخواهد داشت؟

روستاهای هدف گردشگری

این گونه گردشگری با توجه به شرایط اقلیمی و شکل روستا، شیوه معماری، آداب و رسوم و فعالیت‌های اقتصادی جاذبه‌هایی را به‌وجود آورده که گردشگران زیادی را جذب می‌کند. بیشتر این روستاها در مناطق کوهستانی شمال و جنوب استان قرار دارد.

شکل ۴-۵- نمونه‌ای از روستای گردشگری در استان قزوین

فعالیت ✓

۱- جدول را کامل کنید.

آثار منفی گردشگری روستایی	آثار مثبت گردشگری روستایی
۱-	۱-
۲-	۲-

۲- با توجه به سایت سازمان میراث فرهنگی (www.qchto.ir) به سؤالات زیر پاسخ دهید.

الف) سه نمونه از روستاهای هدف گردشگری را نام ببرید.

ب) با انجام چه فعالیت‌هایی می‌توان موجب جذب گردشگران به این روستاها شد؟

باتلاق نمکزار

این باتلاق در جنوب شرقی استان با داشتن ویژگی‌های هیدرولوژیکی خاص، زیستگاه پرندگان مهاجر، انواع پستانداران و ... یک محیط اکوتوریستی بالقوه محسوب می‌شود.

برای مطالعه

جدول ۱-۵- جاذبه‌های طبیعی استان قزوین

ردیف	نام جاذبه	موقعیت	ردیف	نام جاذبه	موقعیت
۱	بوستان باراجین	دو کیلومتری شمال قزوین	۹	غار قلعه کرد	دهستان حصار
۲	ایوان سنگی نیاق	۱۷ کیلومتری شمال قزوین	۱۰	دریاچه دریا بیگ (بکر)	شمال شهر قزوین
۳	منطقه حفاظت شده باشگل	۸ کیلومتری شمال غرب شهرستان تاکستان	۱۱	آبشار ماهین	طارم سفلی
۴	آبگرم ارشیا (خرقان)	۹۵ کیلومتری قزوین - همدان	۱۲	رودخانه خر رود	آوج
۵	آب ترش و لرزان	۴۵ کیلومتری قزوین - رشت	۱۳	دره نینه رود	رازمیان - الموت غربی
۶	غار سفید آب	۴ کیلومتری روستای سفیدآب	۱۴	منطقه ییلاقی پیچ بن	شمال شرقی الموت
۷	غار ولی گشنه رود	۵ کیلومتری الموت غربی	۱۵	دامنه جنوبی سیالان	شمال شرقی الموت
۸	غار حاجت خانه آکوجان	آکوجان الموت غربی			

ب) جاذبه‌های انسانی : جاذبه‌هایی که با توجه به تفکر و خلاقیت و روحیه هنری انسان شکل گرفته‌اند؛ مانند : قلعه‌ها، موزه‌ها، زیارتگاه‌ها، آب انبارها، کاروانسراها، عمارت‌ها و ...
پرونده سه بنای تاریخی (دولتخانه صفوی، سرای سعدالسلطنه، قلعه الموت) برای ثبت جهانی به سازمان ملل متحد (یونسکو) ارائه شده است.

گردشگری مذهبی

وجود شاخص مهم مذهبی امام‌زاده حسین (ع) و بنای مسجد جامع کبیر عتیق فرصت مناسبی برای گردشگری مذهبی ایجاد کرده است.

شکل ۵-۵- امام‌زاده حسین (ع)

امام زاده حسین (ع) : بنای شکوهمند آن از ویژگی‌های خاص معماری می‌باشد که صحن بزرگ آن با ۵۲ ایوانچه گردگرد بقعه را فراگرفته و هنر کاشی‌کاری دوره قاجار است.

در حرم کتیبه‌هایی از آثار خوشنویسان به چشم می‌خورد؛ این زیارتگاه در روزهای خاص مذهبی، اعیاد، روزهای میلاد، سوگواری‌ها و ... جلوه‌های خاصی از چشم‌انداز مذهبی را به وجود می‌آورد که می‌توان از آن به عنوان یک مکان مقدس برای انجام فرایض مذهبی بهره‌مند شد.

شکل ۵-۶- مسجد جامع عتیق

مسجد جامع کبیر (عتیق) : این مسجد یکی از کهن‌ترین و کم‌نظیرترین مساجد ایران است. در گذشته، این مکان آتشکده بود و بعد از آن به مسجد تبدیل شده است.

ایوان و گچ‌بری‌های آن از آثار ممتاز اسلامی به‌شمار می‌رود و یکی از مهم‌ترین مکان‌های مورد علاقه بازدیدکنندگان خارجی است.

برای مطالعه

حضرت علی (ع) فرموده‌اند: در مسافرت پنج فایده وجود دارد:

- ۱- زدودن اندوه، ۲- دستیابی به دارایی و سرمایه زندگی، ۳- دستیابی به دانش، ۴- آشنایی با روش‌ها و شیوه‌های زندگی مردم، ۵- همنشینی با مردمان بزرگ و کسان نیک.

بیشتر بدانیم

حسینیه امینی‌ها: این خانه متعلق به «حاج محمد رضا امینی» بوده و بخشی از آن، وقف حسینیه شده است و نمونه کامل و زیبای خانه‌های سبک قزوین است. از زیبایی‌های این بنا سه تالار است که با سقف‌های نقاشی، آینه کاری، گچ‌بری و ... به موازات هم قرار گرفته‌اند.

شکل ۵-۷- حسینیه امینی‌ها در قزوین

ج) جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی

بازار و مجموعه آن: بازار یکی از ارکان اصلی شهرها تلقی می‌شود که دارای نقش‌های گوناگونی است؛ مانند (نقش مذهبی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، ارتباطی و...) در عصر ما خرید کردن و قرار گرفتن در فضاهای مربوط به بازار نوعی از

شکل ۸-۵- بازار قیصریه قزوین

فعالیت‌های گردشگری و اوقات فراغت محسوب می‌شود.

مجموعه بازار قزوین یکی از ارزشمندترین و دیدنی‌ترین آثار معماری به‌جا مانده از دوره صفویه است که برخی از بناهای آن در دوره قاجار ساخته شده است. مراکز وابسته به آن مانند (سراها، تیمچه، قیصریه، مسجد، مدرسه و ...) نقش قابل توجهی در زمینه اقتصادی و گردشگری دارد.

مجموعه سعدالسلطنه: بزرگ‌ترین کاروانسرای سرپوشیده و مرکز تجاری داخلی شهری در ایران است. زیباترین قسمت این بنا چهار سوق آن است. امروزه از این مجموعه برای برگزاری جشنواره، نمایشگاه و مراسم خاص استفاده می‌شود مانند برگزاری نمایشگاه خوشنویسی.

شکل ۹-۵- مجموعه سعدالسلطنه

فعالیت ✓

الف) آیا از عناصر وابسته به بازار سنتی دیدن کرده‌اید؟ کدام یک برای شما قابل توجه بوده است؟ در مورد آن مختصری توضیح دهید؟

ب) چه عواملی موجب جذابیت بازار سنتی به عنوان یک جاذبه گردشگری می‌شود؟ نام ببرید.

برای مطالعه

ناصر خسرو قبادیانی – شهر قزوین را چنین توصیف کرده است :

باغستان بسیار داشت . بی دیوار و خار و بی هیچ مانعی از دخول در باغات و قزوین را شهری نیکو دیدم باروی حصین و کنگره بدان نهاده با بازارهای خوب.

دروازه‌ها

یکی از مشخصه‌های شهر ما در گذشته دروازه‌ها بوده است. شهر قزوین در گذشته دارای ۹ دروازه بوده است که اکنون دو دروازه آن باقی مانده است. دروازه تهران قدیم و دروازه درب کوشک.

بیشتر بدانیم

سر در عالی قاپو : در دوره سلطنت شاه تهماسب ساخته و در زمان سلطنت شاه عباس اول به صورت کنونی تغییر شکل یافته است. در ایوان ورودی آن کتیبه‌ای به خط ثلث و قلم علی رضا عباسی، نقاش و خطاط معروف صفویه است. این عمارت باشکوه در ابتدای خیابان سپه قرار گرفته است.

گراندهتل : از اولین نمونه‌های هتل به شیوه مدرن اروپایی است و در اواخر دوره قاجار ساخته شده است. ورودی اصلی هتل در ضلع غربی بنا قرار دارد. این هتل در خیابان پیغمبریه واقع شده است.

آب انبارها

یکی دیگر از القاب شهر قزوین «شهر آب انبارها» است.

سابقه احداث آب انبارها در قزوین به دلایلی چون موقعیت خشک جغرافیایی و کمبود منابع آب برمی گردد.

بسیاری افراد نیکوکار برای رفع این مشکل اقدام به ساختن آب انبارها کرده‌اند.

طراحی و شیوه ساخت این آب انبارها و آثار به جا مانده از آنها می‌تواند از مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری باشد.

توانمندی‌های استان

شکل ۵-۱۰- آب انبار سردار قزوین

بزرگ‌ترین آب انبار تک گنبدی ایران، آب انبار سردار بزرگ است که در خیابان راه آهن قزوین واقع شده است. که امروزه تغییر کاربری داده است.

کاخ چهلستون: یکی از مهم‌ترین بناهای دوره صفویه است که در میان باغ بزرگی در میدان آزادی واقع است. عمارت آن در فهرست آثار تاریخی ثبت شده که امروزه تغییر کاربری داده و به موزه خوشنویسی تبدیل شده است.

شکل ۵-۱۱- کاخ و موزه چهلستون در قزوین

بیشتر بدانیم

خیابان سپه قزوین: این خیابان نخستین خیابان طراحی شده ایران است که در دوره صفویه طراحی شده و در سال ۱۳۸۷ رسماً به عنوان اولین خیابان ایران در فهرست آثار ملی ثبت گردیده است. (نام دیگر خیابان سپه، عالی قاپو بوده است.)

قلعه‌ها

شکل ۱۲-۵- قلعه الموت

قلعه‌ها به‌عنوان محکم‌ترین نوع دژها محسوب می‌شوند که برگرفته از شکل طبیعی کوه‌ها هستند، وجود این قلعه‌ها در ارتفاعات با حصارهای بلند از نظر نظامی از اهمیت خاصی برخوردار بوده است. قلعه الموت در شمال شرقی روستای گازرخان بر فراز کوهی از سنگ و ارتفاعی بیش از ۲۱۰۰ متر از سطح دریا قرار دارد، اطراف این قلعه از چهار سمت به پرتگاه منتهی می‌شود و تنها راه ورود به آن از انتهای ضلع شمال شرقی است.

از ویژگی‌های این قلعه می‌توان به مواردی چون پایگاه حفاظتی، سیستم آبرسانی، ساخت آب انبارهای متعدد در داخل قلعه، نگهداری آذوقه و توشه در طولانی مدت، اشاره کرد. این قلعه از منحصر به فردترین جاذبه‌های گردشگری استان است که همه ساله افراد زیادی را به سمت خود می‌کشاند به‌خصوص گردشگران خارجی که سراغ این جاذبه تاریخی را می‌گیرند.

کاروانسراها

در طول تاریخ موقعیت ارتباطی قزوین حائز اهمیت بوده است قرارگیری در مسیر جاده ابریشم و تلاقی راه‌های ارتباطی موجب شکل‌گیری کاروانسراهای متعددی در استان شده است. این کاروانسراها علاوه بر محل استراحت کاروان‌ها، نقشی چون داد و ستد و بازرگانی را داشته‌اند.

از جمله کاروانسرای هجیب، آوج، محمدآباد،

پیچ بن و...

شکل ۱۳-۵- حمام قجر در قزوین

حمام‌ها (گرمابه‌ها)

در شهرهای قدیمی در کنار دروازه‌ها و یا امتداد بازار حمام‌هایی احداث می‌شد که علاوه بر تأمین بهداشت محل، مکان گفت‌وگو بودند. گرمابه قجر از بناهای دوره صفویه است که امروزه تغییر کاربری داده و به موزه مردم‌شناسی تبدیل شده است.

برج‌های دو گانه خرقان

این برج‌ها از آثار به جا مانده دوره سلجوقی است با بیش از پنجاه طرح آجری جزء شاهکارهای آجر کاری معماری ایران به شمار

می‌روند.

فعالیت

به سایت سازمان میراث فرهنگی استان قزوین (www.qchto.ir) مراجعه کرده و با توجه به جدول زیر چند مورد از جاذبه‌های گردشگری شهرستان خود را نام ببرید.

جاذبه مذهبی	جاذبه تاریخی (قلعه)	جاذبه تاریخی (عمارت)	جاذبه تاریخی (کاروانسرا)

موزه‌ها

۲۸ اردیبهشت ماه روز جهانی موزه و میراث فرهنگی

مکان‌هایی هستند که در آنها اشیای ارزشمند و کمیاب نگهداری می‌شوند و با رویکرد علمی، فرهنگی، تاریخی می‌توان از آنها

بهره‌مند شد.

در استان ما موزه‌های زیر به تفکیک آثار مورد بازدید قرار می‌گیرند.

موزه شهدا، هدف ترویج فرهنگ ایثار و شهادت

موزه پایداری، آثار هشت سال دفاع مقدس

موزه خوشنویسی، آثار خطاطان و خوشنویسان

موزه سنگ، نگهداری آثاری چون فسیل، سنگ، پوسته آبزیان دوران‌های مختلف زمین‌شناسی

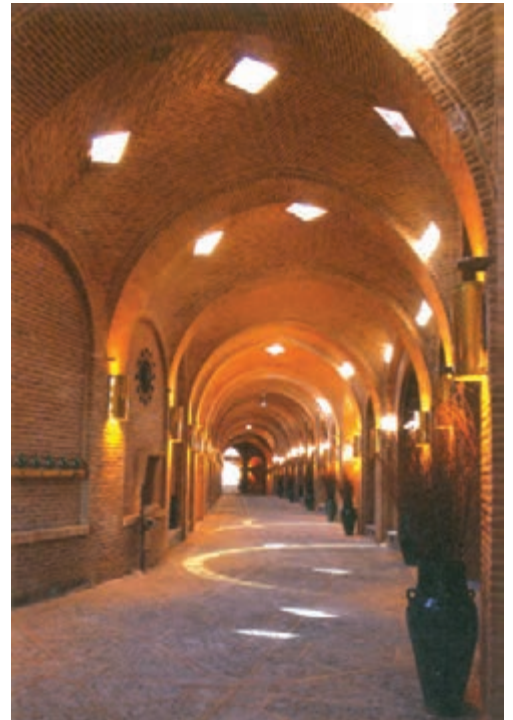
موزه شهر، آثار سفالی، چوبی، فلزی، سکه و پارچه

موزه مردم‌شناسی (گرمابه قجر)؛ با توجه به سه بخش اقوام، آئین‌ها و مشاغل تقسیم شده، مورد توجه گردشگران بسیاری قرار

می‌گیرد.

شکل ۱۵-۵- موزه مردم‌شناسی قزوین (حمام قجر)

شکل ۱۴-۵

شکل ۱۷-۵- موزه سنگ فرهنگسرای شهید رجایی قزوین

شکل ۱۶-۵- موزه شهر قزوین. پارچه‌های زمان قاجار

جدول ۲-۵- جاذبه‌های فرهنگی - تاریخی و مذهبی

نام جاذبه	موقعیت
پیغمبریه (چهار انبیاء)	قزوین
امام زاده اسماعیل	قزوین
بقعه آمنه خاتون	قزوین
امام زاده اباذر	شمال شرقی قزوین
مسجد النبی	قزوین
مسجد حیدریه	قزوین
امام زاده هفت صندوق	تاکستان
امام زاده منصور	آوج
امام زاده علی اصغر زرآباد	الموت شرقی
امام زاده علی شکر ناب	آبیک
کلیسای رفیع	قزوین
کلیسای کانتور	قزوین
قلعه شمس کلایه	الموت شرقی
قر قلعه	تاکستان
برج باراجین	قزوین ارتفاعات شمال شهر
میل خرم آباد	جنوب شرقی تاکستان
عمارت شاهی	بنای فعلی بانک ملی تاکستان
برج‌های بزرگ و کوچک سمیران	قزوین طارم سفلی

راهکارهای توسعه گردشگری در استان قزوین

- تبلیغات گسترده با توجه به توانمندی‌های گردشگری استان قزوین
- سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف
- ایجاد نمایشگاه‌های استانگردی
- ایجاد تجهیزات و تأسیسات گردشگری

و ...

فعالیت

۱- برای هر یک از اشکال گردشگری زیر با توجه به توانمندی‌های شهرستان خود مثال بزنید.

البرز	بوئین‌زهرا	تاکستان	آبیک	قزوین	اشکال گردشگری
					گردشگری سلامت و درمان
					گردشگری تاریخی
					گردشگری مذهبی
					گردشگری طبیعت گرد

۲- به نظر شما چه موانعی بر سر راه گردشگری استان وجود دارد؟

موانع و تنگناهای گردشگری استان	
۱-	
۲-	
۳-	
۴-	

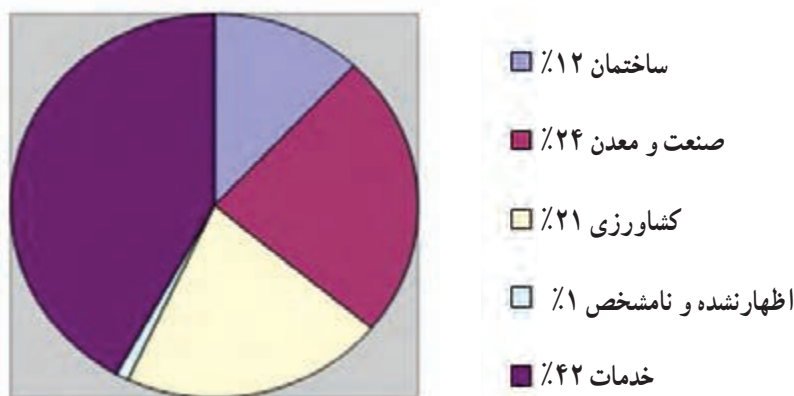
۳- به عنوان یک شهروند چه راهکارهای مناسبی را جهت رفع این مشکلات پیشنهاد می‌کنید؟

	الف
	ب
	ج

درس سیزدهم توانمندی‌های اقتصادی استان

به نظر شما مهم‌ترین توانمندی اقتصادی استان چیست؟

استان ما به دلیل برخورداری از موقعیت ممتاز جغرافیایی، تنوع شرایط آب و هوایی، وجود اراضی مستعد، وجود امکانات زیربنایی، بالابودن سطح سواد و وجود نیروهای متخصص و ماهر در بخش‌های مختلف اقتصادی، وجود جاذبه‌های متعدد و متنوع طبیعی و تاریخی برای توسعه فعالیت گردشگری، همجواری با تهران و قرارگرفتن در محور ترانزیتی شمال – جنوب، دارای شرایط مطلوب اقتصادی بوده و می‌تواند روزه‌روز به شرایط مناسب‌تر اقتصادی نیز دست یابد؛ از جمله توانمندی‌های استان عبارت‌اند از: کشاورزی، صنعت، معدن، حمل و نقل، بازرگانی، علمی، فرهنگی و سیاسی. در زیر به توضیح مختصری در مورد برخی از آنها می‌پردازیم.

شکل ۱۸-۵- نمودار درصد شاغلان در بخش‌های اقتصادی ۱۳۸۵

۱- توانمندی‌های کشاورزی

آیا می‌دانید در استان ما چه نوع محصولاتی به دست می‌آید؟

استان قزوین به تناسب وسعت و جمعیت خود نقش و سهم قابل توجهی در اقتصاد کشاورزی کشور داشته، یکی از قطب‌های کشاورزی آن به حساب می‌آید؛ سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی استان نسبت به کل کشور بسیار بالاتر است و نقش پراهمیتی را ایفا می‌کند.

طی چند دهه گذشته تلاش‌های گسترده‌ای به منظور کاربرد فناوری‌های نوین در تولید کشاورزی استان به عمل آمده است و اثرات آن را در افزایش و بهبود راندمان‌های تولید می‌توان دید، اما تغییرات صورت گرفته نه متناسب با نیازهای جامعه و نه هماهنگ

با سرعت تحولات در سطح جهانی بوده است. در واقع در شرایط کنونی ترکیبی از فناوری‌های سنتی و مدرن، بخش کشاورزی استان را تشکیل می‌دهد. به‌طور کلی فناوری‌های تولید که در بخش کشاورزی تا حدی در زمینه‌های مختلف مورد استفاده قرار گرفته عبارت‌اند از:

– شیوه‌های انتقال و توزیع آب و آبیاری

– کاربرد ماشین‌آلات و ادوات کشاورزی و سطح مکانیزاسیون

– شیوه‌های مبارزه با آفات و بیماری‌ها

– کاربرد انواع نهاده‌ها (کود – سم – بذر – نهال اصلاح شده).

آبیاری نیز به دو شیوه سنتی (شامل: آبیاری کرتی – آبیاری نواری – آبیاری نشتی – آبیاری سیلابی) و مدرن (شامل: آبیاری تحت فشار بارانی و قطره‌ای) در استان وجود دارد، ولی متأسفانه درصد بسیار کمی از اراضی زیرکشت آبی استان را آبیاری به شیوه بارانی و قطره‌ای به خود اختصاص داده است.

نواحی کشاورزی: از نظر نواحی کشاورزی استان نواحی مختلفی دارد که آن را می‌توان در تقسیم‌بندی کلی به سه ناحیه مساوی تقسیم کرد که مشخصات هر یک از این نواحی به شرح زیر است.

الف) ناحیه هموار میانی (دشت): این ناحیه، دشت پیوسته‌ای را در مثلث قزوین – تاکستان – بوئین زهرا در برمی‌گیرد که بخش عمده‌ای از اراضی کشاورزی منطقه در آن استقرار یافته است و قطب زراعت و باغداری استان محسوب می‌شود در واقع این بخش از استان قلمرو کشت فشرده محسوب می‌شود.

ب) ناحیه کوهستانی: این ناحیه شامل ارتفاعات شمالی و جنوبی استان و متشکل از دو زیر ناحیه شمالی و جنوبی است. فضاهای کشاورزی در این ناحیه بسیار محدود و پراکنده و شامل باغ‌های ترانس‌بندی شده و در بعضی موارد ترکیبی از زراعت‌های دایمی و سالانه است.

ج) ناحیه کوهپایه‌ای: این ناحیه حد فاصل نواحی هموار و کوهستانی است و متشکل از دو ناحیه شمالی و جنوبی است. دیم‌زارهای استان عمدتاً در این ناحیه قرار دارد.

به بیان دیگر مهم‌ترین حوزه‌های زراعتی و باغداری در استان را می‌توان محورهای زیر معرفی کرد.

۱– جنوب محور آزاد راه آبیک – قزوین

۲– محور قزوین – تاکستان

۳– محور تاکستان – اسفرورین – شال

۴– محور تاکستان – خرم‌دشت

۵– محور بوئین زهرا – رحیم‌آباد

کشاورزی عبارت است از فعالیت‌هایی شامل زراعت، باغداری، پرورش دام، پرورش ماکیان (طیور)، پرورش زنبور عسل، پرورش کرم ابریشم، صید و پرورش آبزیان و جنگل‌داری؛ در این قسمت فعالیت کشاورزی استان را در برخی از بخش‌ها بیشتر توضیح می‌دهیم.

۱- زراعت: شرایط مساعد طبیعی و انسانی در استان قزوین باعث ایجاد زمینه مناسب برای کشت محصولات زراعی گشته است حدود بیش از ۳۰ هزار هکتار از اراضی استان زیر کشت محصولات زراعی است.

از نظر سطح زیر کشت محصولات زراعی، گندم رتبه اول را داشته پس از آن نباتات علوفه‌ای، جو و محصولات جالیزی در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

۲- باغداری: در استان قزوین باغداری به دو شکل سنتی و مدرن انجام می‌پذیرد و انواع متنوعی از محصولات باغی در حدود ۷۵۰۰۰ هکتار از اراضی زیرکشت باغات

برداشت می‌شود. مهم‌ترین محصولات باغی استان انگور با ۴۴/۲ درصد از سطح زیرکشت استان (۱۲ درصد از سطح زیر کشت کشور) سیب، هلو، گردو، گیلاس، زیتون (۲۵ درصد از تولید کشور) پسته، بادام، زغال‌اخته و فندق. دو محصول اخیر فقط در منطقه الموت کاشته و برداشت می‌شود. بالاترین سهم تولید محصولات باغی استان متعلق به شهرستان تاکستان با ۵۲ درصد سهم بوده و پس از آن شهرستان قزوین با ۲۷ درصد سهم می‌باشد.

۳- دامپروری: استان قزوین در سال ۱۳۸۵ دارای سه میلیون واحد دامی بوده است که ۱/۲ میلیون آن، مربوط به تعداد دام‌های سبک (گوسفند، بز) و ۲ میلیون آن مربوط به تعداد دام‌های سنگین شامل گاو، گوساله، گاو میش، شتر و تک‌شمان بوده است. بیشترین سهم از جمعیت دامی استان به میزان ۳۵/۹۲ درصد را شهرستان بویین زهرا به خود اختصاص داده است. استان قزوین از نظر تعداد انواع گاو به‌ویژه گاو بومی، سهم قابل توجهی در کشور داشته که نشان از اهمیت پرورش انواع گاو در استان دارد.

۴- پرورش طیور: درعرصه فعالیت‌های متنوع پرورش طیور به شیوه صنعتی، استان قزوین سهم قابل توجهی از این

فعالیت‌ها در کشور را به خود اختصاص داده است. ظرفیت پرورش طیور گوشتی در استان بیش از ۱۰ میلیون قطعه می‌باشد، در زمینه طیور صنعتی تخمگذار استان با داشتن بیش از ۵ میلیون قطعه فعال موقعیت بسیار مناسبی در سطح کشور دارد. استان ما رتبه یازدهم تولید گوشت انواع طیور را در کشور دارد.

۵- زنبور عسل: استان قزوین در سال ۱۳۸۵ بیش از ۳۳۰۰۰ فروند کندوی زنبور عسل به شکل کُنی‌های مدرن و بومی داشته است. در همین سال بالغ بر ۳۳۰ تن عسل در استان تولید شده است.

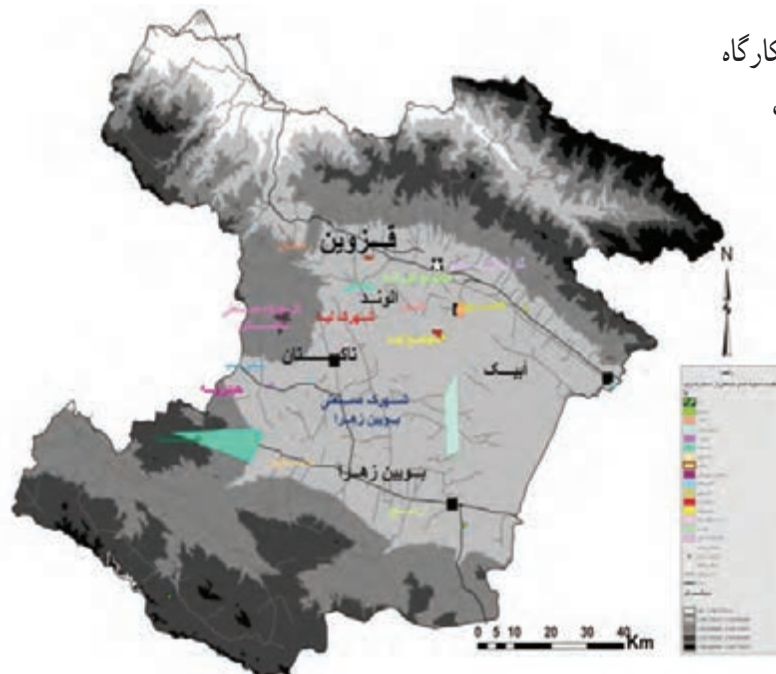
۶- شیلات: پرورش ماهیان سردابی در استان منحصر به ماهی قزل‌آلای رنگین کمان است، تولید این گونه ماهی بیشتر در شهرستان قزوین به‌ویژه در منطقه الموت صورت می‌گیرد که این امر به دلیل وجود منابع آبی شامل رودخانه‌ها و چشمه‌هاست؛ در حال حاضر ماهی قزل‌آلا به شکل‌های متنوع در استان در استخرهای ذخیره آب کشاورزی پرورش می‌یابد.

روند پرورش ماهیان گرمابی نیز افزایش یافته است، پرورش این ماهی‌ها در استان به دو صورت مزارع انفرادی و پرورش در استخرهای ذخیره کشاورزی است. در استان قزوین، امکان تولید سایر آبزیان از جمله میگو و ماهیان خاویاری نیز وجود دارد.

۲- توانمندی‌های صنعتی استان

فعالیت

با توجه به توانمندی‌های موجود در شهرستان شما ایجاد چه نوع صناعی مناسب‌تر است؟

در استان قزوین تا سال ۱۳۸۳ تعداد ۵۳۹ کارگاه

صنعتی دارای ده نفر نیروی انسانی و بیشتر فعالیت

داشته که ۳۱۵ کارگاه (۵۸/۴ درصد) با ۱۰ الی

۴۹ نفر نیروی انسانی بوده و ۲۲۴ کارگاه

(۴۱/۶ درصد) دارای ۵۰ نفر نیروی

انسانی و بیشتر است.

این آمار بیانگر اهمیت بیشتر

واحدهای بزرگ صنعتی در استان نسبت

به کشور است.

استقرار صنایع فراوان در مناطق

مختلف، جلوه‌ای صنعتی به استان قزوین

داده است.

از روی نقشه نواحی صنعتی تعدادی از مراکز صنعتی استان را نام ببرید.
با کمک دبیر محترم خود اثرات توسعه صنعتی استان را بررسی کنید.

۳- توانمندی‌های معدنی استان

در استان قزوین حدود ۱۲۰ معدن فعال وجود دارد که ۱۷ نوع ماده معدنی از آنها استخراج می‌شود که ۷/۸ درصد ذخایر قطعی معادن کشور را شامل می‌شود. که به سه گروه، فلزی، غیر فلزی، مصالح ساختمانی تقسیم می‌شود.
در گروه کانی‌های فلزی؛ دو نوع ماده معدنی شامل مس و آهن و در گروه کانی‌های غیر فلزی؛ ۷ نوع ماده معدنی شامل خاک صنعتی، سیلیس، دولومیت، نمک، باریت، زغال سنگ، زاج، خاک نسوز، بوکسیت و خاک سرخ و در گروه کانی‌های مصالح ساختمانی؛ سنگ لاشه، گچ، گرانیت و آهک وجود دارد.

۴- توانمندی‌های بخش خدمات

حمل و نقل: استان قزوین در مسیر ارتباطی تهران به شمال در شمال غرب کشور واقع شده است با توجه به اهمیت دسترسی این مناطق به مرکز کشور در این مسیر راه‌های ارتباطی مهمی از جمله راه آهن، آزادراه‌ها، بزرگ‌راه‌ها و جاذبه‌های اصلی در طی سال‌های گذشته احداث شده است که به‌طور طبیعی قزوین و مناطق مختلف استان از طریق همین راه‌ها به شبکه‌های حمل و نقل متصل‌اند.
همچنین با قرار گرفتن بر سر راه مسیرهای ترانزیتی و کریدورهای بین‌المللی کشور دارای موقعیت قابل توجهی است و سهم عمده‌ای از کالاهای وارده به کشور و صادره از کشور (حدود ۳۷ درصد کالاهای مذکور) از محدوده استان قزوین عبور می‌کند.
کریدور شمال - جنوب که در حال حاضر کوتاه‌ترین، کم هزینه‌ترین و سریع‌ترین مسیر ترانزیت کالا بین آسیا و اروپا به‌شمار می‌رود از استان قزوین می‌گذرد.

راه آهن: طول خطوط اصلی راه آهن ۱۲۲ کیلومتر، طول خطوط فرعی آن ۶۲ کیلومتر و طول خطوط صنعتی و تجاری آن ۳۵ کیلومتر و تعداد ایستگاه‌های راه آهن ۷ ایستگاه است.
شبکه حمل و نقل جاده‌ای: از مجموع کل ۶۴۲۵ کیلومتر راه اصلی، فرعی، روستایی، شنی و آسفالت، ۵۲ درصد راه‌های اصلی و مابقی راه فرعی است.

در حال حاضر استان قزوین دارای پنج محور آزاد راه و پنج محور بزرگراه (چهارخطه) و سه محور راه اصلی عرض و ۱۳۰ محور اصلی معمولی است. و جاده ملی قزوین - الموت - تنکابن موقعیت خاصی در نقشه جغرافیایی و حمل و نقل استان ایجاد می‌نماید.
آزاد راه قزوین - رشت - آستارا یکی از بزرگ‌ترین محورهای تردد در استان‌های شمالی می‌باشد که به بهره‌برداری رسیده است.
بازرگانی: استان قزوین با داشتن شرایط مکانی مناسب و نزدیکی به پایتخت یکی از بزرگ‌ترین مراکز انتقال و توزیع کالا در کشور است و در تهیه مواد اولیه مورد نیاز خود و استان‌های هم‌جوار نقش مهمی دارد. بازار بزرگ و سنتی شهر قزوین و سایر بخش‌های عمده‌فروشی و خرده‌فروشی موجود در آن همگی موقعیت ممتازی را به استان قزوین بخشیده‌اند.

فصل ششم

شکوفایی استان قزوین

پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

درس چهاردهم دستاوردهای انقلاب اسلامی در استان

انقلاب اسلامی دستاوردهای مهمی در بخش‌های مختلف دارد. استان قزوین نیز همانند سایر مناطق کشور از این دستاوردها بی‌بهره نبوده است. در این درس، با بخشی از پیشرفت‌های استان بعد از انقلاب اسلامی ایران آشنا می‌شوید.

۱- بخش صنعت

با تلاش مردم پس از پیروزی انقلاب، صنعت نیز در استان قزوین رشد بسیار خوبی داشت، به‌طوری‌که پیش از پیروزی انقلاب، فقط شهر صنعتی البرز با حدود ۱۰۰ واحد تولیدی در این استان فعال بود، ولی در حال حاضر اغلب شهرستان‌های استان، شهرک‌های صنعتی متعدد مثل کاسپین، لیا و ... مکان‌یابی و جانمایی شدند که زمینه و شرایط لازم را برای توسعه صنایع استان و اشتغال پایدار فراهم می‌نمایند. در حال حاضر استان قزوین با حدود ۲۸۰۰ واحد صنعتی و تولیدی در ۲۲ گروه صنعتی، بیش از ۱۰ شرکت صنعتی در مناطق مختلف جغرافیایی استان با کارکرد تولیدی - صنعتی در این استان فعال هستند و بیش از ۱۴۰ هزار نفر به‌طور مستقیم در این واحدها کار می‌کنند. جایگاه استان قزوین در تولید شیشه و مواد شوینده در کشور ویژه است.

شکل ۱-۶- شهر صنعتی کاسپین

فعالیت

در شهرستان محل زندگی شما کدام فعالیت صنعتی و معدنی صورت می‌گیرد؟ فهرستی از آنها را تهیه و در کلاس ارائه کنید.

۲- بخش کشاورزی

شکل ۲-۶- پرورش ماهی سردآبی در استان

بخش کشاورزی به‌عنوان بستی برای کسب اهداف توسعه در کشورهای مختلف امری ضروری قلمداد می‌شود. این بخش به‌طور مستقیم از طریق تولید و صادرات بیشتر و به‌صورت غیر مستقیم از طریق افزایش تقاضا برای خدمات و فرآورده‌های صنعتی و تهیه مواد اولیه و تولید، به رشد اقتصاد کمک می‌کند و موجب ایجاد فرصت‌های شغلی جدید می‌شود.

پیش از پیروزی انقلاب، تولید محصول در این استان بیشتر به شیوه سنتی بوده اما امروز حدود ۱۱ هزار هکتار از زمین‌های این استان زیر پوشش آبیاری نوین قرار دارد و ۱۳ هزار هکتار از زمین‌ها تسطیح و یکپارچه شده‌اند. تولید سالیانه گندم در استان قزوین از ۱۶۰ هزار تن در بدو پیروزی انقلاب، به ۳۶۰ هزار تن رسیده است.

به‌طور کلی دستاوردهای انقلاب اسلامی ایران در بخش کشاورزی استان عبارت‌اند از :

- افزایش سطح کشت و بازدهی محصولات کشاورزی
- بهره‌برداری از شیوه‌های آبیاری نوین
- افزایش تولیدات دامی، زراعی و باغی
- رشد صادرات محصولات کشاورزی
- افزایش صنایع تبدیلی محصولات کشاورزی

۳- بخش فرهنگ و آموزش

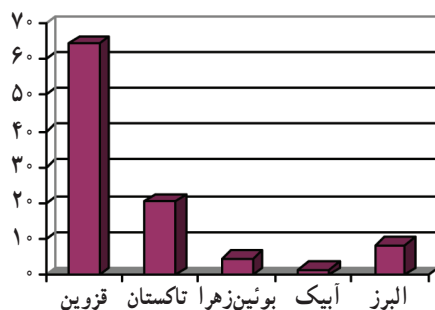
میزان باسوادی در نقاط شهری بیش از ۸۹/۶ درصد و در مناطق روستایی ۷۷/۳ درصد در مقایسه با ۳۰ سال پیش افزایش یافته است. افزایش شمار کتابخانه‌های عمومی استان قزوین از ۳ باب به ۲۴ باب، از دیگر دستاوردهای پس از پیروزی انقلاب در حوزه

شکوفایی استان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

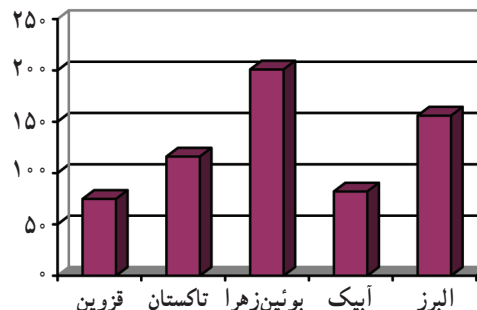
شکل ۳-۶- کاخ موزه قزوین

فرهنگ در این استان به شمار می‌آید. در بخش آموزش عالی قزوین پیش از پیروزی انقلاب فقط یک مؤسسه آموزش عالی با ۴۵۰ دانشجو در دو رشته حسابداری و مدیریت داشت، اما اکنون استان قزوین بیش از ۳۰ دانشگاه و مؤسسه آموزش عالی دولتی و غیرانتفاعی و آزاد دارد که بیش از صد هزار نفر دانشجو دارند. در بخش آموزش و پرورش در سال‌های اخیر آموزش و پرورش در جهت بهبود و توسعه کمتی و کیفی مقاطع مختلف تحصیلی تلاش‌های چشمگیری داشته است. احداث مدارس روستا مرکزی، بالابردن میزان درصد باسوادی، تلاش برای ریشه‌کن کردن بیسوادی، اجرای مسابقات مختلف علمی، کارگاهی و آزمایشگاهی، جشنواره‌ها و همایش‌های علمی معلمان و دانش‌آموزان، تشکیل انجمن‌های علمی معلمان، تجهیز آزمایشگاه‌ها و کارگاه‌های آموزشی، تأسیس پژوهش‌سراهای دانش‌آموزی مهم‌ترین اقدامات کیفی مدیران آموزش و پرورش به‌شمار می‌آید. همچنین بررسی شاخص‌های سواد جمعیت شهری و روستایی استان و نسبت دانش‌آموز - کلاس علی‌رغم رشد جمعیت در بعد از انقلاب نسبت به وضعیت این شاخص‌ها در سطح ملی وضعیت بهتری دارد.

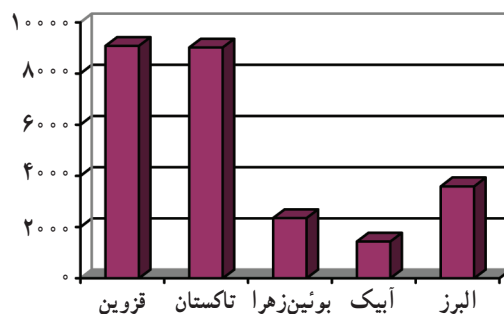

شکل ۵-۶- نسبت دانشجویان مشغول به تحصیل در

شهرستان‌ها به کل دانشجویان استان در سال تحصیلی ۸۵-۸۶

شکل ۴-۶- سرانه دانشجو برای هیئت علمی شاغل در دانشگاه به تفکیک شهرستان در سال ۸۵-۸۶

شکل ۶-۶- نسبت دانشجو به یکصد هزار نفر جمعیت به تفکیک شهرستان‌ها در سال ۸۵

شکل ۷-۶- دانشگاه آزاد اسلامی قزوین

۴- بخش زیر بنایی راه و حمل و نقل

همان طوری که می دانید اهمیت هر سرزمین در جغرافیا از طریق مطالعه موقعیت آن به دست می آید. با مطالعه موقعیت استان قزوین در بخش راه به دلیل قرار داشتن در محورهای ارتباطی استان های شمال و شمال غرب و مرکز کشور اهمیت جغرافیایی راه های استان مشخص می شود. این استان پیش از پیروزی انقلاب، ۳ هزار و ۱۴ کیلومتر راه ارتباطی داشت که این میزان اکنون به ۶ هزار و ۵۱۹ کیلومتر رسیده است از این مقدار ۱۷۵ کیلومتر آزاد راه است که این رقم، معادل ۱۲ درصد آزاد راه های کشور است و جدیدترین آن آزاد راه قزوین - رشت است.

شکل ۸-۶- پایانه باربری

شکوفایی استان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

۵- بخش عمران روستایی

شکل ۹-۶- سد رودک در بوبین زهرا

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی به عمران روستایی توجه ویژه‌ای شد. که از آن جمله می‌توان به توسعه شبکه‌های برق‌رسانی، آب‌رسانی و دسترسی به تلفن در نقاط مختلف استان اشاره کرد. بهره‌مندی ۸۵ درصدی جمعیت روستاها از آب آشامیدنی سالم و ۹۸ درصد جمعیت روستاها از مزایای برق، از دیگر دستاوردهای پیروزی انقلاب در این استان به‌شمار می‌رود.

۶- بخش عمران شهری

شکل ۱۰-۶- ورزشگاه ۱۵۰۰۰ نفری قزوین در حال ساخت

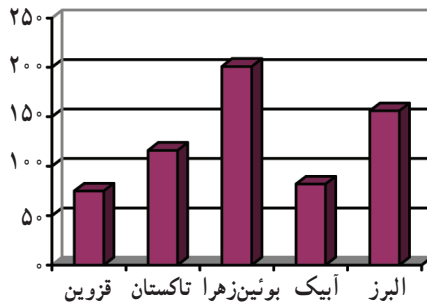
از اقدامات مهم در بخش عمران شهری در استان می‌توان به توسعه شهرها، لوله‌کشی فاضلاب‌های شهری و دسترسی همه ساکنان شهرها به آب لوله‌کشی و برق و مخابرات و گازرسانی اشاره کرد. در بخش گازرسانی، اکنون به جز سه شهر در منطقه الموت تمام شهرهای استان قزوین از مزایای گاز طبیعی بهره‌مندند که پیش از پیروزی انقلاب فقط بخشی از شهر بوئین‌زهرا از این امکان برخوردار بود. پیش از پیروزی انقلاب، در استان قزوین ۸ هزار و ۵۰۰ خط تلفن ثابت دایر بود، اما اکنون این رقم به بیش از ۵۲۰ هزار خط رسیده و ضریب نفوذ تلفن ثابت در این استان حدود ۳۲/۵ درصد است.

۷- بخش بهداشت و درمان

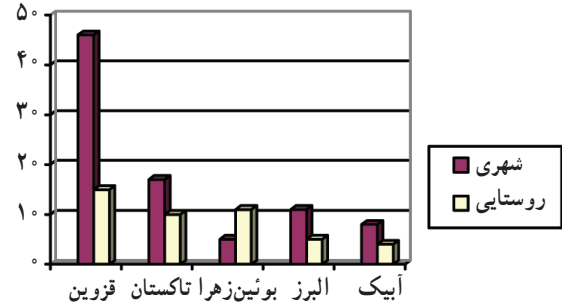
در حوزه بهداشت و درمان، با وجود افزایش ۳ تا ۴ برابری جمعیت استان قزوین در سی سال اخیر، تعداد مراکز درمانی این استان از ۱۴ مرکز آن زمان، اینک به ۸۰ مرکز بهداشتی و درمانی شهری و روستایی و تعداد خانه‌های بهداشت نیز از ۲۵ به ۲۹۰ واحد رسیده است. ظرفیت تخت‌های بیمارستانی استان قزوین هم در مقایسه با سی سال پیش، بیش از ۲ برابر افزایش یافته است. اکنون با تلاش و فعالیت مسئولان در بخش سلامت و بهداشت و درمان استان قزوین، امید به زندگی از ۵۵ سال به بیش از ۷۱ سال رسیده است. فعالیت‌های این بخش در کاهش مرگ و میر کودکان و مادران استان قزوین در سی سال گذشته شایان توجه است و

این استان در زمینه این تلاش‌ها از استان‌های برتر کشور محسوب می‌شود.

شکل ۱۲-۶- سرانه پزشک عمومی به ازای هزار نفر جمعیت

شکل ۱۱-۶- تعداد مراکز بهداشتی شهری و روستایی شهرستان‌ها

فعالیت ✓

براساس نیازهای موجود در هر یک از بخش‌های زیر، چه کمبودی را مشاهده می‌کنید. در صورت امکان آن را در قالب طرح بنویسید و به سازمان ذیربط ارائه کنید.

الف) بخش عمرانی

ب) محیط زیست

ج) ارتباطات و حمل و نقل

د) خدمات شهری و روستایی

ه) آموزش و پرورش

درس پانزدهم چشم انداز استان در افق ۱۴۰۴

همیشه ملت‌هایی موفق اند که در زمان حال زندگی کنند و برای ده‌ها سال بعد حیات اجتماعی خود برنامه‌ریزی کنند. رفاه امروز را فراهم کنند و سعادت آینده جامعه خود را تضمین نمایند.

از توانمندی‌های بالقوه امروز، توانمندی بالفعل فردای فرزندان خود را به وجود آورند، به این تصویر مطلوب و آرمانی قابل حصول در یک افق زمانی، چشم انداز می‌گویند.

با توجه به قابلیت‌ها و تنگناهای توسعه در استان بر اساس چشم انداز بیست ساله (۱۴۰۴ش) برخی از ویژگی‌های چشم انداز توسعه استان در بخش‌های مختلف به شرح زیر است :

استان قزوین در سال ۱۴۰۴ استانی است :

برخوردار از رشد سریع، متوازن و پایدار اقتصادی، مبتنی بر علم و فناوری و دارای نهادهای مناسب اجتماعی و فرهنگی متکی بر آموزه‌های دینی به همراه امنیت و رفاه عمومی برای مردم است.

۱- چشم انداز بیست ساله بخش صنعت و معدن استان قزوین (۱۴۰۴ش)

- استانی برخوردار از رشد اقتصادی پیوسته و پر شتاب تولیدات در بخش صنعت
- قابلیت اشتغال‌زایی مولد با صنعتی پویا
- برخوردار از فناوری نوین و توسعه صنایع برتر
- برخوردار از نیروهای کارآمد و متخصص در بخش صنعت
- توزیع فضایی متناسب صنایع در استان بر اساس قابلیت‌ها و مزیت‌های نسبی
- استفاده بهینه از ذخایر معدنی با تأکید بر توسعه پایدار.

۲- چشم انداز بیست ساله کشاورزی استان قزوین (۱۴۰۴ش)

- کشاورزی برخوردار از تکنولوژی نوین

- افزایش تولید محصولات کشاورزی و صادرات آن

- استفاده بهینه از انواع نهادهای کشاورزی (آب، خاک و...)

۳- چشم انداز بیست ساله دامداری و شیلات استان قزوین (۱۴۰۴ش)

- داشتن مجتمع‌های صنعتی با تکنولوژی بالا در زمینه صنعت دام و طیور

- برخوردار از خدمات ویژه بهداشتی و درمانی در زمینه دام و طیور و بیماری‌های مشترک انسان و دام

- رسیدن به تعادل بین عرضه و تقاضا محصولات شیلاتی و با قابلیت صادرات محصولات فرآوری شده به سایر

استان‌ها.

- ۴- چشم انداز بیست ساله گردشگری استان قزوین (۱۴۰۴ش)
 - توسعه زیر ساخت های گردشگری (مراکز اقامتی، مراکز تفریحی، راه و...)
 - برخورداری از سهم ارزش افزوده بالای صنعت گردشگری در تولید ناخالص استان.
- ۵- چشم انداز بیست ساله بخش فرهنگ و هنر استان قزوین (۱۴۰۴ش)
 - فراهم کردن امکانات کافی برای مطالعه و تحقیق و بهره گیری از نتایج آن
 - ظهور فرهیختگان و هنرمندان تأثیرگذار بر مجامع فرهنگی و هنری کشور
 - وجود امکانات و خدمات فرهنگی و هنری مناسب و متعالی و برگرفته از فرهنگ غنی اسلامی و ایرانی.
- ۶- چشم انداز بیست ساله بخش آموزش عالی استان قزوین (۱۴۰۴ش)
 - استفاده از روش های آموزش نوین، کار آمد و اثر بخش
 - وجود امکانات و فضاهای آموزشی مطابق با استانداردهای جهانی
 - آموزش رشته های دانشگاهی متناسب با نیازهای بازار کار
 - تولید محتوای آموزشی غنی و مورد نیاز جامعه همگام با دانش جهانی.
- ۷- چشم انداز بیست ساله بخش حمل و نقل استان قزوین (۱۴۰۴ش)
 - برخورداری از سیستم مدرن و پیشرفته در حمل و نقل
 - وجود زیر ساخت های ایمن و مناسب
 - دارای سیستم حمل و نقل با مدیریت نوین، در زمینه حمل و نقل سریع و مطمئن
- ۸- چشم انداز بیست ساله بخش مسکن استان قزوین (۱۴۰۴ش)
 - ساخت مسکن با ضوابط فنی و مهندسی در شهر و روستا
 - ایجاد واحدهای مسکونی نوساز و بازسازی شده با افزایش کیفیت آنها
 - برخورداری از توزیع مناسب مسکن با توجه به توسعه پایدار
- ۹- چشم انداز بیست ساله آموزش و پرورش عمومی و فنی و حرفه ای استان قزوین (۱۴۰۴ش)
 - جامعه ای عاری از بیسوادی و کم سوادی
 - مردمانی آگاه به مسایل روز، متعهد، متفکر، تحلیل گر
 - برخورداری از امکانات و فضاهای آموزشی مطابق با استانداردهای جهانی
 - وجود رشته های فنی و حرفه ای متناسب با نیازهای بازار کار
 - فرهنگ ترویج یافته آموزش و پژوهش در سطح استان
- ۱۰- چشم انداز بیست ساله اشتغال در استان قزوین (۱۴۰۴ش)
 - تبدیل کار و فعالیت به یک امر عبادی و ارزشمند
 - وجود بهره وری کار فراتر از متوسط سطح ملی

شکوفایی استان پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی

- دارای بازار کار متعادل و نرخ بیکاری نزدیک به بیکاری طبیعی
- دستیابی عادلانه نیروی کار مناطق شهری و روستایی به فرصت‌های شغلی
- دارای نیروی کار متخصص و ماهر با تأکید بر اقتصاد مبتنی بر دانش
- مشارکت بالای زنان در بازار کار متناسب با نرخ مردان.
- ۱۱- چشم‌انداز منابع طبیعی استان قزوین (۱۴۰۴ش)
 - دارای مراکز زیست‌ایمن در مقابل بلایای طبیعی
 - محیط زیست حفاظت‌شده در راستای توسعه پایدار به نسل آینده و عدم قطع رابطه با نسل گذشته
 - دارای زیرساخت‌های مناسب جهت حداکثر بهره‌وری از آب‌های موجود.
- ۱۲- چشم‌انداز بخش عمران شهری استان قزوین (۱۴۰۴ش)
 - دارای شهروندانی با فرهنگ بالای شهرنشینی
 - وجود شهرهایی با جایگاه معین براساس نظام تقسیم کار میان مراکز شهری استان
 - پایه‌گذاری شهرهایی با معماری ایرانی - اسلامی
 - ساخت شهرهایی با فضای شهری پاک، مستحکم و زیبا
 - شهرسازی مدرن با شاخص‌های اقتصادی بالا و زیرساخت‌های مطلوب‌تری
- ۱۳- چشم‌انداز بخش عمران روستایی استان قزوین (۱۴۰۴ش)
 - ساختارهای زیربنایی هوشمند کشاورزی - تجاری
 - وجود مردمانی آگاه، توانمند و با قابلیت‌های بالا
 - نظام خدمات روستایی مدرن
 - وجود اراضی کشاورزی یکپارچه.

- به نظر شما؛ براساس چشم‌انداز بیست ساله و با حفظ هویت اسلامی - ایرانی با توجه به مطالب درس، استان قزوین چه جایگاهی را در زمینه‌های اقتصادی، علمی و فرهنگی باید کسب کند؟ تحلیل کنید.

تقدیر و تشکر

از کلیه سازمان‌ها، ادارات و نهادها که با اعضای گروه تألیف کتاب استان‌شناسی همکاری داشته‌اند به‌ویژه از همکاری صمیمانه و صادقانه مدیر کل آموزش و پرورش استان قزوین و معاونین محترم سپاسگزاری می‌شود.

- اداره کل آموزش و پرورش استان قزوین و ادارات تابعه
- استانداری و فرمانداری‌های تابعه استان قزوین
- اداره کل آمار و اطلاعات استانداری قزوین
- مدیریت بحران استانداری قزوین
- سازمان محیط زیست استان قزوین
- سازمان هواشناسی استان قزوین
- سازمان جهاد کشاورزی استان قزوین
- اداره منابع طبیعی استان قزوین
- شهرداری استان قزوین
- سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان قزوین
- سازمان پسماند استان قزوین
- بنیاد شهید و ایثارگران استان قزوین
- سازمان صنایع و معادن استان قزوین

